।। तमसो मा ज्योतिर्गमय ।।

स्थापना : ऑगस्ट १९९२

पलूस शिक्षण प्रसारक मंडळाचे,

कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, पलूस

(शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर संलग्नित)

ता. पलूस, जि. सांगली – ४१६ ३१०. (महाराष्ट्र)
फोन : (०२३४६) २२६२२६.

Email :acscollegepalus@gmail.com

www.acscollegepalus.org

वर्ष : २१ वे अंक : सोळावा

ज्ञानदीप

सन २०१३-१४

अध्यक्ष
प्राचार्य, डॉ. बी. एन. पवार

कार्यकारी संपादक
श्री. आर. एस. साळुंखे

संपादक मंडळ

अध्यक्ष
प्राचार्य, डॉ. बी. एन. पवार

कार्यकारी संपादक
श्री. आर. एस. साळुंखे

विभागीय संपादक

मराठी विभाग	हिंदी विभाग	इंग्रजी विभाग	कला विभाग
श्री. डी. व्ही. भाट	सौ. शकुंतला वाघ	डॉ. पी. एम. पाटील	सौ. एन. एस. पाटील

ज्ञानदीप
२०१३-२०१४

नियतकालिकाच्या नोंदणी नियमानुसार 'ज्ञानदीप' वार्षिक अंकाच्या प्रकाशन व मालकी संबंधी माहिती

प्रकाशन स्थळ	:	कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, पलूस
प्रकाशन काळ	:	वार्षिक
प्रकाशकाचे नाव	:	प्राचार्य, डॉ. बाबूराव निवृत्ती पवार
राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
पत्ता	:	कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, पलूस
संपादक	:	श्री. आर. एस. साळुंखे
राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
पत्ता	:	कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, पलूस
मुद्रक	:	श्री. संतोष रावसाहेब पाटील
राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
पत्ता	:	ओम ऑफसेट, पलूस ता. पलूस, जि. सांगली

मी प्राचार्य, डॉ. बी. एन. पवार असे जाहीर करतो की,
वर दिलेली माहिती माझ्या माहितीप्रमाणे व समजुतीप्रमाणे खरी आहे.

स्थळ : **पलूस**

श्री. आर. एस. साळुंखे
कार्यकारी संपादक

प्राचार्य, डॉ. बी. एन. पवार
अध्यक्ष

टीप : या अंकात प्रसिद्ध झालेल्या साहित्याशी संपादक मंडळ सहमत असेलच असे नाही. (केवळ खाजगी वितरणासाठी)

या शैक्षणिक वर्षात

साहित्य, कला, क्रीडा, चित्रपट, संगीत,

सांस्कृतिक, राजकीय, शैक्षणिक, सामाजिक व विज्ञान

यासारख्या विविध क्षेत्रात आपल्या असामान्य कर्तृत्वाचा ठसा

उमटवून दिवंगत झालेल्या

व्यक्ती, देशासाठी शहीद झालेले जवान

तसेच संस्था पदाधिकारी, महाविद्यालयाचे प्राचार्य, प्राध्यापक,

प्रशासकीय सेवक, विद्यार्थी-विद्यार्थीनी यांचे जे नातेवाईक

दिवंगत झाले अशा काळाच्या पडद्याआड झालेल्या

सर्व ज्ञात, अज्ञात व्यक्तींच्या स्मृतीस....

आमच्या महाविद्यालयाची

भावपूर्ण श्रद्धांजली

।। तव स्मरण आम्हां सतत स्फूर्तिदायी घडो ।।

संपादकीय...

दिल हक्काचं वावर
ज्याची सृजनाची माती
थोडे कालवले शब्द
पेटे अक्षरांच्या वाती
रानोवनी पोचवल्या
ठेवा जिव्हाळ्याचा लाभे
शब्दकळ्या फूल झाल्या

– ऐश्वर्य पाटेकर

'ज्ञानदीप' चा सोळावा अंक सादर करताना मनस्वी आनंद होत आहे. प्रत्येकामध्ये प्रचंड सुप्तशक्ती असते. अशा शक्तीचा वापर करण्यासाठी प्रत्येकाने जाणीवपूर्वक प्रयत्न करावयास हवेत. चैतन्याने भरलेल्या प्रत्येकामध्ये एक हनुमान दडलेला असतो. हनुमानाला जशी सुरूवातीला आपल्या शक्तीची जाणीवच नव्हती. पण जेव्हा त्याला स्वत:ची क्षमता लक्षात आली तेव्हा त्याने थेट सूर्यालाच गिळण्यासाठी झेप घेतली. अगदी तस्साच हनुमान आपल्या प्रत्येकामध्ये दडलेला असतो. विद्यार्थ्यांच्यामधील तो बलवान हनुमान बाहेर आणण्यासाठी महाविद्यालय सातत्याने प्रयत्न करीत असते. महाविद्यालय विद्यार्थ्यांच्यामधील सुप्त शक्तीचा विकास करण्यासाठी विविध माध्यमे उपलब्ध करून देत असते. त्यापैकी नियतकालिक हे एक माध्यम. वर्षभरातील घडामोडीबरोबरच विद्यार्थ्यांच्या साहित्याला प्रसिद्धी देण्याचे कार्य 'ज्ञानदीप' मधून होत असते.

सध्या निम्मा भारत पंचविशीच्या आतील आहे. आजच्या घडीला इतके सामर्थ्य जगात कुणाकडेही नाही ही शक्ती योग्य रितीने विधायक दिशेने नेली तर नवनवीन स्वप्ने साकारतील. तरूणांनी नव्या स्वप्नांच्या मागे झपाटून लागले पाहिजे. अहोरात्र मेहनत, अखंड कष्ट करण्याची तयारी, नावीन्याची आस आणि आत्मविश्वास व देशनिष्ठा आपणाला यशाची शिखरे पादाक्रांत करण्यास मैलाची दगड ठरणार आहेत. आजच्या तरुणांकडे फार मोठ्या अपेक्षेने पाहिले जाते कारण उद्याच्या भारताचे भवितव्य तेच घडविणार आहेत. तरुणांनी त्यांचे करिअर घडवावे, त्या दृष्टीने आपल्या महाविद्यालयात विविध उपक्रमांची संपूर्ण वर्षभर रेलचेल सुरू असते. अगदी रक्तदानापासून ते मतदार जागृती पर्यंत, गुणवत्ता शिष्यवृत्ती ते क्रीडा क्षेत्रात प्रावीण्य मिळविण्यापर्यंत, अगदी पाककलेच्या स्पर्धेपासून ते पोस्टर्स प्रेझेंन्टेशनपर्यंत सर्वच उपक्रमात विद्यार्थी – विद्यार्थीनी उत्स्फूर्तपणे सहभागी होत असतात.

कोणत्याही गोष्टीसाठी प्रथम बुद्धी, मग कल्पना, मग विचार, मग आराखडा आणि नंतर अथक कष्ट केल्याने यशप्राप्ती होते. हे स्वामी विवेकानंदाचे विचार विद्यार्थ्यांनी आपल्यामध्ये रुजविले पाहिजेत. आपणा सर्वांना मागील वर्षी दुष्काळाला तर यावर्षी गारपीट, अवकाळी पावसाला सामोरे जावे लागले. अनेक अनपेक्षित घटना

घडतात. याचे सर्वच घटकांना परिणाम सहन करावे लागलेत. त्या दृष्टीने सक्षम युवा वर्ग घडविणे महाविद्यालयाचे पवित्र काम आहे.

देश निर्मितीसाठी सामर्थ्यवान युवक निर्माण करताना महाविद्यालय स्तरावर जाणीवपूर्वक प्रयत्न होणे आवश्यक आहे. त्यादृष्टीने वेगवेगळ्या क्षेत्राची, विषयाची माहिती त्यांना व्हावी. या दृष्टीने 'ज्ञानदीप' अंकाची निर्मिती करण्याचा प्रयत्न केला आहे. विविध सामाजिक प्रश्नांना लेखकांनी स्पर्श केलेला आहे.

ज्ञानदीपच्या निर्मितीसाठी प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्षपणे सर्वांचे सहकार्य लाभलेले आहे. आपल्या संस्थेचे अध्यक्ष मा. एस. के. पाटील (काका), सचिव – मा. धोंडीराम शिंदे, मॅनेजिंग कमिटीचे चेअरमन – मा. विलास पाटील, शाळा समितीचे मा. रामचंद्र पाटील, ल. कि. विद्यामंदिर व ज्यु. कॉलेजचे मुख्याध्यापक – मा. आर. एस. पाटीलसर, टेक्निकल विभागप्रमुख – मा. एम.ए. पाटीलसर, गव्हर्निंग कौन्सिल व स्थानिक व्यवस्थापन समितीचे सर्व सदस्य, महाविद्यालयाचे प्राचार्य मा. डॉ. बी. एन. पवार, सर्व सहकारी प्राध्यापक, प्रशासकीय सेवक, विद्यार्थी परिषद, महाविद्यालयाचे सर्व विद्यार्थी लेखांचे लेखक या सर्वांचे मी संपादक या नात्याने आभार मानतो. अंकाच्या दर्जेदार छपाई व निर्मितीसाठी ओम ऑफसेट, पलूस यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले. तसेच संपादक मंडळातील सर्व सहकारी यांचेही आभार !

धन्यवाद !

श्री. आर. एस्. साळुंखे

कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, पलूस

प्राचार्यांचे मनोगत...

प्रिय विद्यार्थी / विद्यार्थिनींनो,

सन २०१३-१४ या वर्षाचा आपल्या महाविद्यालयाचा ज्ञानदीप नियतकालिकाचा १६ वा अंक आपल्या हाती देत असताना मला विशेष आनंद होत आहे. धोंडीराज महाराजांच्या पदस्पर्शाने पावन झालेल्य पलूस भूमीत 'तमसो मा ज्योर्तिगमय' हे ब्रीद वाक्य घेऊन १९५८ मध्ये 'पलूस शिक्षण प्रसारक मंडळा'ची स्थापना झाली. या महाविद्यालयाची स्थापना होताना या परिसरातील अज्ञानाचा अंधकार दूर करण्याची व परिसरातील प्रत्येक युवक सक्षम करण्याचा दृष्टिकोन समोर ठेवून, पलूस शिक्षण प्रसारक मंडळाचे अध्यक्ष मा. एस. के. पाटील (काका) व त्यांचे सहकारी यांच्या कुशल मार्गदर्शनाने, प्रेरणेने व जिद्दीने महाविद्यालयाच्या शैक्षणिक कक्षा विस्तारत आहेत. आपला विद्यार्थी कोणत्याही प्रकारच्या स्पर्धेला समोरा जावा. त्याचे स्वत:चे स्थान निर्माण व्हावे म्हणून, पारंपरिक अभ्यासक्रमाबरोबर व्यावसायिक अभ्यासक्रमाची दालने खुली केलेली आहेत. बी.बी.ए., बी.सी.ए., बी.सी.एस, या सारखे अभ्यासक्रम सुरू केलेले आहेत. याचबरोबर यु.जी.सी. अनुदान अंतर्गत पीक संरक्षण, रेशीम उद्योग, घरगुती विद्युत उपकरणे दुरूस्ती, स्पोकन इंग्लिश, योगा व मेडीटेशन, टॅक्स प्रोसेजर, कॉम्प्युटर हार्डवेअर ॲण्ड मेंटनंस, असे करिअर ओरिएटेशन कोर्सेस सुरू आहेत. स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्रही महाविद्यालयात आहे. महाविद्यालय विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगिण विकासासाठी अनेक नावीन्यपूर्ण उपक्रम राबवित असते. बदलत्या युगाप्रमाणे नवनविन शैक्षणिक आव्हाने स्विकारण्याची मानसिकता निश्चितच निर्माण केली जात आहे. त्याचाच एक भाग म्हणून या वर्षीपासून एम.ए (इंग्रजी) व एम्.एस्.सी (संगणक शास्त्र) हे पदव्युत्तर अभ्यासक्रम सुरू करण्यात आले आहेत.

चालू शैक्षणिक वर्ष २०१३-२०१४ मध्ये अकरा तुकड्यामध्ये ८७९ विद्यार्थी व व्यावसायिक अभ्यासक्रमाकडे ११० विद्यार्थी व एम.ए (इंग्रजी) मध्ये ३४ विद्यार्थी उच्च शिक्षण घेत आहेत. तसेच ६३ प्राध्यापक व २० प्रशासकीय सेवक कार्यरत आहेत. महाविद्यालयातील १० प्राध्यापकांनी पी.एच.डी. पदवी संपादन केली आहे. प्राध्यापक पी.एच.डी. करीत आहेत, ६ प्राध्यापक सेट/नेट परीक्षा उत्तीर्ण, ८ एम.फील. उत्तीर्ण आहेत. प्राध्यापक सतत विविध स्तरावरील परिषदा चर्चासत्रे, कार्यशाळांना उपस्थित राहुन शोध निबंध सादर करीत असतात. डॉ. सत्यवान सुबराव पाटील यांना प्राणीशास्त्र विषयातील पी.एच.डी. शिवाजी विद्यापीठाकडून प्रदान करण्यात आली आहे. सहा. प्राध्यापक सुनिल मधुकर जोशी हे वाणिज्य विषयामध्ये सेट परीक्षा उत्तीर्ण झाले आहेत. डॉ. एच.बी. पाटील यांच्या मार्गदर्शनाखाली एकूण पाच विद्यार्थ्यांनी पी.एच्.डी पदवी संपादन केली आहे. महाविद्यालयातील प्राध्यापक व प्रशासकीय सेवक सातत्याने आपला शैक्षणिक दर्जा उंचाविण्यासाठी प्रयत्न करत असतात ही अभिमानाची गोष्ट आहे.

शिवाजी विद्यापीठाने आयोजित केलेल्या आविष्कार २०१३-१४ या संशोधन स्पर्धेत महाविद्यालयाने या वर्षीही आपली यशाची परंपरा कायम राखत या संशोधन स्पर्धेत सांगली जिल्हा स्तरावर मानव्यशास्त्र विभागामध्ये अवधुत जाधव व कु. निकीता कुलूमकर यांनी प्रथम त्याचप्रमाणे व्यवस्थापन विभागामध्ये कु. अश्विनी पाटील व कु. मोनिका देशमुख यांनी तृतीय क्रमांक मिळविला तसेच विद्यापीठ स्तरीय स्पर्धेत मानव्यशास्त्र विभागामध्ये अवधुत जाधव याने द्वितीय क्रमांक मिळविला. संग्राम सोपान गायकवाड विभागीय कुस्ती स्पर्धेत प्रथम. सुमीत कदम विभागीय बॉक्सींग स्पर्धेत तृतीय क्रमांकाने यशस्वी झाले आहेत. तर पुढील विद्यार्थ्यांनी भारतीय आंतर विद्यापीठ क्रीडा स्पर्धेत

शिवाजी विद्यापीठ संघाचे प्रतिनिधित्व केले आहे. तोफिक कोकणे (हॅण्डबॉल), गणेश तानाजी पाटील (सॉफ्टबॉल), कु. पुजा नंदकुमार यादव (सॉफ्टबॉल). या वर्षी प्रथमच शिवाजी विद्यापीठ जिल्हास्तरीय युवा महोत्सवाचे शिवधनुष्य महाविद्यालयाने यशस्वीरित्या पेलले. आणि दिनांक २५ सप्टेंबर २०१३ रोजी युवा महोत्सव यशस्वीरित्या पार पडला. महाविद्यालयाने वाद्यवृंद द्वितीय, लघुनाटिका तृतीय तर लोककलेमध्ये चतुर्थ क्रमांक प्राप्त केला. महाविद्यालयात राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या २०० स्वयंसेवकांचे पथक कार्यरत आहे. रस्त्यांची स्वच्छता वृक्षारोपण, स्मशानभुमी व आरोग्य केंद्राची स्वच्छता, व्यसनमुक्ती जनजागरण असे विविध उपक्रम हाती घेतले आहेत. या वर्षी दिनांक ९ ते १५ ऑगस्ट २०१३ दरम्यान स्वच्छता जाणीव जागृती अभियान सप्ताहाचे आयोजन केले होते. दिनांक १४ ऑक्टोंबर २०१३ रोजी रक्तदान शिबिराचे आयोजन तसेच दिनांक २३ ऑगस्ट सदभावना दिनानिमित्त मुकबधीर विद्यार्थ्यांशी हितगुज व रक्षाबंधनाचा कार्यक्रम आयोजित केला होता. दि. २८ डिसेंबर २०१३ ते ३ जानेवारी २०१४ या कालावधीत एन.एस.एस चे विशेष श्रम संस्कार शिबिर घोगांव, ता. पलूस येथे संपन्न झाले.

महाविद्यालयातील एन.सी.सी. कॅडेट्स राज्य व राष्ट्रीय स्तरावरील विविध कॅम्प्स् मध्ये सहभागी झालेले होते. एन.सी.सी. कॅडेट्सनी १५ ऑगस्ट व २६ जानेवारी या राष्ट्रीय दिनांसाठी उत्कृष्ट संचलन केले.

जागतिक महिला दिनाच्या निमित्ताने विद्यार्थिनींसाठी डॉ. सौ. सविता मोहिते यांचे मार्गदर्शन व परिसरातील उल्लेखनीय कार्य केलेल्या महिलांचा सत्कार आयोजित केला होता. सचेतन मंडळाने विद्यार्थ्यींनीसाठी अनेक स्पर्धा व उपक्रम आयोजित केले होते. महाविद्यालयात शिस्त रहावी व विद्यार्थिनींच्यावरती कोणताही अन्याय/अत्याचार होऊ नये म्हणून दक्षता घेतली जाते.

महाविद्यालयाच्या ग्रंथालयात १५५०४ ग्रंथ संख्या असून ७० विविध विषयांची नियतकालिके तसेच वर्तमानपत्रे उपलब्ध आहेत. विभागीय ग्रंथालय योजना यशस्वीपणे सुरू आहे. ग्रंथालयामध्ये विद्यार्थ्यांसाठी इंटरनेट सुविधा व पुस्तक देवघेवसाठी व नोंदणीसाठी संगणक अज्ञावली सुरू केली आहे.

यु.जी.सी. योजनेच्या अंतर्गत विद्यार्थी कल्याण निधीतून एकूण ४६ विद्यार्थ्यांना प्रत्येकी ७५०/-रु. ३५२५० शिष्यवृत्ती वितरीत केली आहे. तसेच कमवा व शिका योजने अंतर्गत प्रत्येक तासाला रू. २५ विद्यावेतन दिले जाते. महाविद्यालयाच्या इनडोअर स्टेडीअमचे काम प्रगतीपथावर आहे. महाविद्यालयाच्या सुशोभिकरणाचे प्रयत्न सातत्याने सुरू आहेत.

व्यावसायिक अभ्यासक्रम विभागामध्ये दि. २६/२/२०१४ रोजी प्रोफेशनल प्रीमीयर लीग आयोजित केली गेली. PPL अंतर्गत विद्यार्थ्यांसाठी C++ प्रोग्रामिंग व पेपर प्रेझेनटेशन Quiz Competition , Group Discussion व मार्केट डे अशा वेगवेगळ्या स्पर्धा घेतल्या गेल्या आहेत.

यावर्षी ९ नोव्हेंबर २०१३ रोजी महाविद्यालयास रोजी महाविदयालयास आग लागली. त्यामध्ये प्राचार्य केबीन प्रशासकीय कार्यालय व रेकॉर्ड रुम जळून महाविद्यालयाचे प्रचंड नुकसान झाले आहे. हा दिवस म्हणजे महाविद्यालयाच्या इतिहासातील काळा दिवस म्हणावा लागेल. आजच्या गतिमान स्पर्धेत महाविद्यालाची प्रगती, यशस्वी वाटचाल पुढे ठेवण्यासाठी नेहमीच संस्थेचे अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव व पदाधिकारी यांचे मोलाचे मार्गदर्शन व प्रेरणा मिळत असते. प्राध्यापक प्रशासकीय सेवक, पालक, विद्यार्थी व समाजातील सर्व घटकांचे तसेच संस्थेच्या इतर विभागातील पदाधिकारी व सेवकांचे मोलाचे सहकार्य मिळत असते. त्या बद्दल मी या सर्वांचा मनापासून कृतज्ञ आहे.

विद्यार्थी मित्रांनो, भविष्यकाळ उज्ज्वल करण्यासाठी अनेक प्रकारच्या संधी आहेत. त्या दृष्टीने आम्ही अनेक उपक्रम, कार्यक्रम व योजना हाती घेतल्या आहेत. तुम्ही त्याचा लाभ घ्यायला हवा, सुखी व यशस्वी जीवनासाठी निश्चितच आपल्याकडे काही कौशल्य व गुणवत्ता हवी असेल याची जाणीव असावी, महाविद्यालयाचा लौकिक तुमचा सहभाग, कामगिरी व यशावर अवलंबून आहे. तो तुम्ही नक्की मिळवून द्याल ही खात्री आहे. तुमच्या भविष्यासाठी मन:पूर्वक हार्दिक शुभेच्छा !

धन्यवाद !

- प्राचार्य, डॉ. बी. एन. पवार

पलूस शिक्षण प्रसारक मंडळ, पलूस

गव्हर्निंग कौन्सिल (कार्यकारी मंडळ)

सन २०१३-२०१८

१.	श्री. शंकरराव केशवराव पाटील	...अध्यक्ष
२.	श्रीमती डॉ. आशाताई लक्ष्मणराव पाटील	...उपाध्यक्षा
३.	श्री. प्रकाश हणमंतराव पुदाले	...उपाध्यक्ष
४.	श्री. धोंडीराम प्रताप शिंदे	...सचिव
५.	श्री. प्रभाकर दत्तात्रय गुणे	...सदस्य
६.	श्री. आनंदराव विठ्ठल पाटील	...सदस्य
७.	श्री. हणमंत तुकाराम पुदाले	...सदस्य
८.	श्री. जयसिंगराव आनंदराव कदम	...सदस्य
९.	श्री. शामराव गणपती सांडगे	...सदस्य
१०.	श्री. लक्ष्मण जगन्नाथ चव्हाण	...सदस्य
११.	श्री. विजयकुमार बाळकृष्ण कुलकर्णी	...सदस्य
१२.	श्री. वसंत महादेव गायकवाड	...सदस्य
१३.	श्री. विलास सिताराम पाटील	...सदस्य
१४.	श्री. रामचंद्र शंकरराव पाटील	...सदस्य
१५.	श्री. सतिश केशवराव कुलकर्णी	...सदस्य
१६.	श्री. राजेंद्र संभाजीराव पाटील	...सदस्य
१७.	श्री. माधव आनंदराव पाटील	...सदस्य
१८.	श्री. प्रशांत अच्युतराव कुलकर्णी	...सदस्य
१९.	श्री. शिवाजी भाऊसाो सावंत	...सदस्य
२०.	श्री. जयंत जयसिंगराव कदम	...सदस्य
२१.	श्री. जगन्नाथ शामराव सांडगे	...सदस्य
२२.	सौ. सुनंदा संपतराव फाळके	...सदस्य
२३.	श्री. विक्रम दिलीप पाटील	...स्वीकृत सदस्य
२४.	श्री. अजित संभाजी पाटील	...स्वीकृत सदस्य

पलूस शिक्षण प्रसारक मंडळाचे,

कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, पलूस

ता. पलूस, जि. सांगली – ४१६ ३१० (महाराष्ट्र)

स्थानिक व्यवस्थापन समिती

सन २०११–२०१६

(दि. १९.१०.२०११ ते १८.१०.२०१६)

१.	**श्री. शंकरराव केशवराव पाटील**	...अध्यक्ष
२.	**श्री. धोंडीराम प्रताप शिंदे**	...सदस्य
३.	**श्रीमती. डॉ. आशाताई लक्ष्मणराव पाटील**	...सदस्या
४.	**श्री. सतिश केशवराव कुलकर्णी**	...सदस्य
५.	**श्री. राजेंद्र संभाजीराव पाटील**	...सदस्य
६.	**श्री. माधव आनंदराव पाटील**	...मॅनेजमेंट प्रतिनिधी
७.	**श्री. सत्यवान सुबराव पाटील**	...शिक्षक प्रतिनिधी
८.	**श्री. हणमंत बाळासाहेब पाटील**	...शिक्षक प्रतिनिधी
९.	**श्री. सुनिल मधुकर जोशी**	...शिक्षक प्रतिनिधी
१०.	**सौ. पूजा प्रशांत देसाई**	...शिक्षकेत्तर सेवक प्रतिनिधी
११.	**डॉ. बाबुराव निवृत्ती पवार**	...प्राचार्य, सदस्य-सचिव

पलूस शिक्षण प्रसारक मंडळाचे,

कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, पलूस

ता. पलूस, जि. सांगली - ४१६ ३०९ (महाराष्ट्र)

विद्यार्थी परिषद सन २०१३-२०१४

१	प्राचार्य डॉ. पवार बाबुराव निवृत्ती	कार्याध्यक्ष
२	प्रा. पाटील शंकर तातोबा	अधिव्याख्याता सदस्य
३	लेप्ट. श्री. कांबळे सज्जन महादेव	एन.सी.सी. ऑफिसर
४	प्रा. फाळके सुरेश गोविंद	एन.एस.एस. प्रोग्रॅम ऑफिसर
५	प्रा. डॉ. पाटील पोपट महादेव	सांस्कृतिक विभाग प्रमुख
६	प्रा. पाटील वसंत बळवंत	शारीरिक शिक्षण संचालक
७	कु. पवार मयुरी रघुनाथ	बी.ए. भाग-१
८	कु. माने अक्षयनी अनिल	बी.ए.भाग -२
९	कु. जाधव सरस्वती जयसिंग	बी.ए. भाग -३
१०	कु. पवार कोमल शंकर	बी. कॉम. भाग - १
११	कु. पटेल भूमिका केसूभाई	बी. कॉम. भाग - २
१२	कु. पटेल अल्पा विनोदकुमार	बी. कॉम भाग-३
१३	कु. जाधव पुष्पा सुधाम	बी. एस्सी भाग-१
१४	कु. चौगुले उज्वला परशुराम	बी..एस्सी. भाग-२
१५	कु. पठाण परविना आलमगीर	बी.एस्सी.भाग-३
१६	श्री. गोडे विशाल जगन्नाथ	बी. बी. ए.भाग-१
१७	कु. देशमुख सुजाता बबन	बी.बी.ए. भाग-२
१८	कु. दिवान कविता भिमराव	बी.बी.ए भाग -३
१९	कु. सावंत तेजस्विनी अशोक	बी.सी.एस-२
२०	कु. चौगुले सोनाली अमोल	बी.सी.एस -३
२१	कु. शिंदे पल्लवी लक्ष्मण	बी.सी.ए.भाग -१
२२	कु. कदम रुपाली हरिश	बी.सी.ए. भाग-२
२३	कु. जाधव विश्रांती सर्जेराव	बी.सी.ए. भाग -३
२४	श्री. पाटील सागर तुकाराम	पी.जी.डी.सी.ए.
२५	कु. आमणगी वनिता अनिल	एम.ए. भाग -१ इंग्रजी
२६	श्री. मोरे श्रीधर अरूण (बी.ए.भाग-२)	एन.सी.सी. प्रतिनिधी
२७	या विभागाकडून नामांकन नाही.	सांस्कृतिक विभाग प्रतिनिधी
२८	श्री. जाधव विक्रम जयसिंग (बी.ए.भाग-२)	एन.एस.एस. विभाग प्रतिनिधी
२९	श्री. गायकवाड संग्राम सोपान (बी.ए.भाग-३)	क्रीडा विभाग प्रतिनिधी
३०	कु. कुंभार किशोरी सुरेश (बी.एस्सी.भाग-२)	प्राचार्य नियुक्त विद्यार्थीनी प्रतिनिधी
३१	कु. पवार निकिता सुरेश (बी.कॉम.भाग-२)	प्राचार्य नियुक्त विद्यार्थीनी प्रतिनिधी

पलूस शिक्षण प्रसारक मंडळाचे,

कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, पलूस

प्राध्यापक वृंद

अ.नं.	नांव	पद	विभाग	शैक्षणिक पात्रता
१.	प्रा. डॉ. बाबुराव निवृत्ती पवार	प्राचार्य	रसायनशास्त्र	एम.एस्सी.पीएच.डी.
२.	श्री. वसंत बळवंत पाटील	शा.शि. संचालक	शा.शिक्षण	बी.ए.एम.पी.एड.
३.	श्री. बाजीराव बाळू मोहिते	सहयोगी प्राध्यापक	राज्यशास्त्र	एम.ए.एम.फील
४.	डॉ. उल्हास महादेव माळकर	सहयोगी प्राध्यापक	अर्थशास्त्र	एम.ए.पीएच.डी सेट
५.	श्री. अनिल शंकर पाटील	सहाय्यक प्राध्यापक	अकौंटंशी	एम.कॉम.एम.फील.जीडीसीए
६.	सौ. शकुंतला प्रताप वाघ	सहाय्यक प्राध्यापक	हिंदी	एम.ए.एम.फील
७.	श्री. राजाराम शंकर साळुंखे	सहाय्यक प्राध्यापक	कॉमर्स	एम.कॉम.एम.फील.एम.बीए.एम.ए
८.	डॉ. संपतराव रा. पार्लेकर	सहाय्यक प्राध्यापक	मराठी	एम.ए.पीएच.डी एम.फील
९.	श्री. सुधीर यशवंत शेषभरे	सहाय्यक प्राध्यापक	अर्थशास्त्र	एम.ए.सेट
१०.	श्री. धनंजय नारायण कलंगे	सहाय्यक प्राध्यापक	संख्याशास्त्र	एम.एस्सी.सेट
११.	श्री. धनंजय वसंत भाट	सहाय्यक प्राध्यापक	मराठी	एम.ए.बी.एड सेट
१२.	डॉ. पोपट महादेव पाटील	सहाय्यक प्राध्यापक	इंग्रजी	एम.ए.पीएच.डी.एम.फील
१३.	डॉ. संगिता संपत पाटील	सहाय्यक प्राध्यापक	इतिहास	एम.ए.एम.फील.बी.एड्.पीएच.डी
१४.	डॉ. श्री. सुरेश मल्लाप्पा कुंभार	सहाय्यक प्राध्यापक	प्राणिशास्त्र	एम.एस्सी.पीएच.डी.
१५.	श्री. उत्तम पांडुरंग पाटील	सहाय्यक प्राध्यापक	रसायनशास्त्र	एम.एस्सी.सेट
१६.	डॉ. हणमंत बा. पाटील	सहाय्यक प्राध्यापक	इंग्रजी	एम.ए.पीएचडी
१७.	श्री. सुरेश गोविंद फाळके	सहाय्यक प्राध्यापक	रसायनशास्त्र	एम.एस्सी.
१८.	सौ. नुतन सत्यवान पाटील	सहाय्यक प्राध्यापक	अर्थशास्त्र	एम.ए.
१९.	श्री. संतोष हणमंत काळे	सहाय्यक प्राध्यापक	इतिहास	एम.ए.
२०.	श्री. विठोबा महादेव शेंडगे	सहाय्यक प्राध्यापक	वनस्पतिशास्त्र	एम.एस्सी.
२१.	श्री. सत्यवान सुबराव पाटील	सहाय्यक प्राध्यापक	प्राणिशास्त्र	एम.एस्सी.,पीएच्.डी.
२२.	श्रीमती विद्यादेवी श्री. चौगुले	सहाय्यक प्राध्यापक	गणित	एम.एस्सी.
२३.	श्री. सज्जन महादेव कांबळे	सहाय्यक प्राध्यापक	भूगोल	एम.ए., पीएच्.डी.
२४.	श्री. सुनिल मधूकर जोशी	सहाय्यक प्राध्यापक	कॉमर्स	एम.कॉम. सेट
२५.	श्री. उत्तम धोंडीराम पाटील	सहाय्यक प्राध्यापक	भूगोल	एम.ए.
२६.	डॉ. सुभाष दादाजी पवार	सहाय्यक प्राध्यापक	भौतिकशास्त्र	एम.एस्सी.,पीएच.डी.
२७.	श्री. शंकर तातोबा पाटील	सहाय्यक प्राध्यापक	भूगोल	एम.ए.,डीआयटी
२८.	श्री. रविंद्र भिमराव जाधव	सहाय्यक प्राध्यापक	राज्यशास्त्र	एम.ए.
२९.	सौ. स्वाती साहेबराव पाटील	सहाय्यक प्राध्यापक	भौतिकशास्त्र	एम.एस्सी.
३०.	श्री. महेश विष्णू कांबळे	सहाय्यक प्राध्यापक	भौतिकशास्त्र	एम.एस्सी.

अ.नं.	नांव	पद	विभाग	शैक्षणिक पात्रता
३१.	श्री. संजय दत्तात्रय माने	सहाय्यक प्राध्यापक	ग्रंथपाल	एम.कॉम.एम.लीब.एम.फील
३२.	कु. संजिवनी ना. पोटफोडे	सहाय्यक प्राध्यापक	रसायनशास्त्र	एम.एस्सी.बी.एड.
३३.	श्री. घाडगे अभिजित बाळासो	सहाय्यक प्राध्यापक	प्राणिशास्त्र	एम.एस्सी.एम.फील.

प्रशासकीय सेवक

अ.नं.	नांव	पद	शैक्षणिक पात्रता
१.	श्री. एन.के. शिंदे	अधीक्षक	M.A.,M.Com.,M.Lib.,G.D.C. & A.
२.	श्री. एम.डी. पाटील	मुख्य लिपिक	B.A.
३.	श्री. ए.डी. पाटील	वरिष्ठ लिपिक	B.Sc.,B.Ed., C.C.A.
४.	श्री. जे.जे. कदम	कनिष्ठ लिपिक	M.A., C.C.C.A., MS-CIT
५.	श्री. जी.के. चव्हाण	कनिष्ठ लिपिक	S.S.C., C.C.C.A
६.	सौ. पी.पी. देसाई	प्रयोगशाळा सहाय्यक	B.Sc., B.Ed.
७.	श्री. जे.डी. देवकुळे	शिपाई	
८.	श्री. के.जे. वायदंडे	ग्रंथालय परिचर	B.A.,B.Lib.
९.	श्री. आर.व्ही. सुतार	प्रयोगशाळा परिचर	
१०.	श्री. एन.बी. पाटील	प्रयोगशाळा परिचर	
११.	श्री. बी.एम. बुचडे	ग्रंथालय परिचर	H.S.C.
१२.	श्री. ए.एम. कुंभार	प्रयोगशाळा परिचर	
१३.	श्री. एस.पी. शिंदे	प्रयोगशाळा परिचर	
१४.	श्री. डी.आर. पाटील	ग्रंथालय परिचर	B.A.,B.Lib.,MS-CIT
१५.	श्री. सी.ए. पाटील	शिपाई	
१६.	श्री. पी.सी. पाटील	शिपाई	

विभाग मराठी

''परभाषेतही व्हा पारंगत
ज्ञानसाधना करा तरी
मायमराठी मरते इकडे
परकीचे पद चेपू नका
भाषा मरता देश ही मरतो
संस्कृतीचाही दिवा विझतो
गुलाम भाषिक होऊनि
अपुल्या प्रगतीचे शिर कापून नका.''

।। कवी कुसुमाग्रज ।।

● विभागीय संपादक ●

प्रा. धनंजय भाट

अंतरंग ....

गद्य विभाग

१.	आई हरवली बाजारात	कु. प्रियंका संकपाळ (बी.बी.ए. भाग-१)
२.	पहिल्या बेंचवरून	सुहास कोळी (बी.ए. भाग-१)
३.	आईहून थोर! जगी नाही कोण	कु. आरती सुर्यवंशी (बी.ए. भाग-२)
४.	वृत्तपत्राचा महामेरू – जवाहरलाल दर्डा	कु. सुप्रिया माळी (बी.ए. भाग-१)
५.	रक्तदाब	कु. पुजा माळी (बी.कॉम.भाग-३)
६.	गणितशास्त्रज्ञ भास्कराचार्य	कु. माधुरी यादव (बी..एस्सी.भाग-२)
७.	जागतिक तापमान वाढ – एक गंभीर समस्या	कु. स्मिता माळी (बी.ए.भाग-३)
८.	किर्लोस्कर उद्योगसमूहाची आई – यमुताई शंकरराव किर्लोस्कर	कु. रोशनी गायकवाड (बी.कॉम. भाग-२)
९.	अंधश्रद्धा निर्मुलन – समाजापुढील आव्हान	कु. रूपाली कदम (बी.सी.ए. भाग-२)
१०.	दुष्काळावर मात कशी करावी	अंकुश पाटील (बी.कॉम. भाग-२)
११.	भारत व अंतराळ संशोधन	कु. संध्या पाटील (बी.बी.ए. भाग-२)
१२.	केंद्राने निधी वाढवावा	सुहास येसुगडे (बी.ए. भाग-३)
१३.	गुंतवणुकीचे तंत्र आणि मंत्र	सुजीत जाधव (बी.कॉम. भाग-३)
१४.	अस्तित्व	कु. पल्लवी पाटील/कु. मिताली पाटील (बी.बी.ए. भाग-२)
१५.	नैसर्गिक शेती एक आवश्यक तंत्रज्ञान	योगेश थोरात (बी.एस्सी. भाग-१)
१६.	भारतीय नृत्यशैली	कु. पूजा माळी (बी.कॉम. भाग-३)
१७.	स्वतंत्र भारतातील महिलांचा समाज विकासातील सहभाग	कु. अल्पा पटेल (बी..कॉम. भाग-३)
१८.	भूमिहीन कुटुंबाची वाढती संख्या : एक गंभीरसमस्या	अवधूत जाधव (बी.ए. भाग-३)
१९.	डेस्टिनेशन ऑफ महाराष्ट्र	स्वप्निल पाटील (बी.कॉम. भाग-२)
२०.	निरोप घेताना	कु. निकीता सुर्यवंशी (बी.ए. भाग-३)
२१.	आई व गाई	प्रशांत देशमुख (एम.ए. भाग-१)

पद्य विभाग

१.	जगणं	... कु. सद्गती माने (बी.कॉम. भाग-२)
२.	जीवन	... प्रविण भोसले (बी.बी.ए. भाग-२)
३.	आयुष्य	... कु. किशोरी कुंभार (बी.एस्सी. भाग-२)
४.	पर्यावरणाला जपूया	... प्रदीप सूर्यवंशी (बी.ए. भाग-३)
५.	स्त्रीभ्रूण हत्या	... कु. मिनाक्षी मतकरी (बी.कॉम. भाग-१)
६.	स्वातंत्र्य	... कु. मनीषा रोडे (बी.बी.ए. भाग-२)
७.	प्रेम	... विकी सूर्यवंशी (बी.ए. भाग-३)
८.	आई	... कु. कोमल देसाई (बी.ए. भाग-२)
९.	जीवन/आठवणी	... कु. स्नेहल चव्हाण (बी.सी.ए. भाग-२)
१०.	तूच	... कु. सुजाता देशमुख (बी.बी.ए. भाग-२)
११.	स्वातंत्र्याचा दिवस	... प्रदीप सूर्यवंशी (बी.ए. भाग-३)
१२.	क्षण	... कु. सद्गती माने (बी.कॉम. भाग-२)
१३.	जीवन	... कु. सारिका काळे (बी.एस्सी. भाग-२)
१४.	अनुभव	... कु. सुप्रिया देशमुख (बी.एस्सी भाग-३)
१५.	एकदाच	... कु. शितल माने (बी.एस्सी भाग-३)
१६.	अजिंक्य	... प्रदीप सूर्यवंशी (बी.ए. भाग-३)
१७.	भ्रष्टाचार	... कु. मिनाक्षी मतकरी (बी.कॉम. भाग-१)

चारोळी, विनोद व इतर

कु. कोमल देसाई (बी.ए. भाग-२)
कु. ममता थोरात (बी.कॉम. भाग-३)
कु. किशोरी कुंभार (बी.एस्सी. भाग-२)
स्वप्नील माने (एम.ए.भाग-१)
कु. शुभांगी गायकवाड (बी.ए. भाग-३)
कु. शितल लोंढे (बी.ए. भाग-३)
विकी सूर्यवंशी (बी.ए. भाग-३)
राहूल गाडे (बी.ए. भाग-२)
कु. सोनाली पवार/रुपाली काशीद (बी.बी.ए. भाग-२)
कु. श्वेता नाझरे (बी.कॉम. भाग-१)
कु. श्रद्धा पाटील (बी.ए. भाग-१)
कु. सुप्रिया देशमुख (बी.एस्सी भाग-३)
स्वप्नील पाटील (बी.कॉम. भाग-१)
प्रदीप सूर्यवंशी (बी.ए. भाग-३)

आई हरवली बाजारात

कु. प्रियंका संकपाळ (बी.बी.ए. भाग-१)

आजची आई वात्सल्य प्रकट करण्यासाठी बाजारातील वस्तूंचा आधार घेताना दिसते. जाहिरातीच्या माध्यमातून आईने बाळाला काय काय द्यायचं याची भली मोठी सूचिच प्रसारमाध्यमांनी समोर ठेवली आहे हे दाखवत जाहिरातींनी त्या वस्तूंची प्राथमिकता इतकी वाढविली आहे की ती वस्तू आपल्या बाळाला मिळवून दिली तरच आपण आदर्श आई होऊ शकतो. हा गैरसमज नव्या शतकातील आईच्या मनात पक्का रुजला आहे.

नात्यांची उसवण किती जरी झाली तरीही मातृत्वाच्या नात्याची वीण आजही भारतीय संस्कृतीमध्ये घट्ट विणली जाते आहे. मातृत्वाबद्दलचे अनेक दाखले देवूनही 'आई' बद्दल अजूनही कमी बोललं गेलं आहे. अशी चर्चा अनेक साहित्यिकही करतात. गर्भावस्थेतून मासाच्या सजीव गोळ्याला जन्म दिल्या नंतर आई आणि बाळाला अलग करण्यासाठी लौकिक स्वरूपाची नाळ जरी तोडली गेली तरीही आईची नाळ बाळाच्या अखंड आयुष्याशी जोडलेलीच असते. याला वात्सल्याची नाळ म्हटलं जातं.

नव्या शतकातील आईच्या वात्सल्यातही तोच ओलावा दिसून येतो. पूर्वीच्या आणि आजच्या आईचं वात्सल्य या मधील तीव्रता कमी किंवा जास्त झाली नाही प्रश्न आहे तो फक्त प्रकटीकरणाचा. मुलांवरील प्रेम, माया, वात्सल्य प्रकट करण्याची आजची साधने बदलली आहेत. ही साधने गोळा करण्यासाठी नव्या शतकातील आई बाजारात आली आहे. दुर्दैव हे की आईच बाजारात हरवल्याचं चित्र दिसत आहे.

आजची आई वात्सल्य प्रकट करण्यासाठी बाजारातील वस्तूंचा आधार घेताना दिसते. जाहिरातीच्या माध्यमातून आईने बाळाला काय काय द्यायचं याची भली मोठी सूचिच प्रसारमाध्यमांनी समोर ठेवली आहे हे दाखवत जाहिरातींनी त्या वस्तूंची प्राथमिकता इतकी वाढविली आहे की ती वस्तू आपल्या बाळाला मिळवून दिली तरच आपण आदर्श आई होऊ शकतो. हा गैरसमज नव्या शतकातील आईच्या मनात पक्का रुजला आहे. त्यामुळे आजच्या आईचं वात्सल्य हे बाजारी वस्तूतून पाझरताना दिसत आहे हे सर्व मिळवून देण्यासाठी ती अहोरात्र झटते. वस्तू घरी येतात. परंतु, आईच्या कुशीला स्पर्शाला आणि गोंजारण्याला पारखी होऊन मुले वस्तूंच्या कुशीत हरवून जातात.

तुलनात्मक दृष्टीने पारख –

आजची आई आपल्या बाळाला प्रत्येक गोष्टीत तुलनात्मक दृष्टीने पारखताना दिसते ती आज बाळाच्या संगोपनापेक्षा त्याला स्पर्धेसाठी तयार करण्याचा प्रयत्न करत आहे. बाळाला दृष्ट लागू नये म्हणून आपल्या गुटगुटीत बाळाला काजळ, टिळा लावून आपल्या पदराखाली झाकून घेणारी जुन्या शतकातील आई आणि आपल्या निरोगी बाळाला 'गुटगुटीत' किंवा सदृढ बालक स्पर्धेत उभी करणारी नव्या शतकातील आई, यामध्ये झालेला बदल हा कोणत्या परिणामांनी मोजायचा? मूल जस जसं मोठे होईल तस तसं प्रत्येक आईला ही उत्सुकता असते की आपलं मूल कोणासारख दिसतं? पती पत्नीला म्हणायचा, 'बाळ माझ्यासारखं दिसतय.' तेव्हा आई म्हणायची, 'भले रुपाला तुमच्याकडे गेला असला तरी गुणांनी माझ्यासारखा आहे.' या संवादातील वात्सल्य त्या बाळासाठी भरून उरायचं. आज मात्र नव्या शतकातील आई आपलं मूल चित्रपटातील नायक अथवा क्रिकेटर सारख्या दिसण्याचा आग्रह धरताना पाहिलं की वाटतं आजच्या आईला स्वत: बद्दलचा वाटणारा आदर सन्मान कमी तर झाला नसेल? बाजारातील वस्तू मुलांना भरभरून देणारी आई खेळण्यापासून ते खाण्यापर्यंत सर्व

वस्तू गोळा करण्यासाठी बाजारात गेली खरी, परंतु दुर्दैवाने आई मात्र बाजारातच हरवून गेली. भाकरी पेक्षा टी.व्ही. वरच्या जाहिरातीवर अधिक विश्वास बसला. जाहिरातीने मातीशी नाळ तोडली.

अस्वच्छता, रोगराई, नाजूक त्वचा या गोष्टींची भीती दाखवून जाहिरातींनी मुलांची मातीशी असणारी नाळ तर कधीचीच तोडून टाकली आहे आणि आता मम्मी मेरी ब्युटीफूल म्हणत आईला बाई बनवण्याचा ध्यास त्यांनी घेतला आहे. आजकाल बाळाची वाढ माय मातीच्या उबदार स्पर्शातून नाही तर बाजारातील वस्तूंच्या सानिध्यातून अधिक होत आहे. प्रश्न हा आहे की आम्ही मातीत रुजत आकाशात झेपावणाऱ्या रोपाचं संगोपन करतोय की प्लॅस्टिकच्या कुंडीत मुळे छाटलेल्या 'बोन्साय' ची निर्मिती करतोय?

मुलाच्या आरोग्यासाठी त्याच्या निकोप वाढीसाठी अहोरात्र चिंतेत असणाऱ्या आईचा सर्वाधिक विश्वास स्वत:पेक्षा बाजारातील प्रोटीनयुक्त पावडरवरच अधिक आहे. आज आईचं दूध बाळासाठी अमृत असतं. हे सुद्धा जाहिरातीद्वारे पटवून घ्यावे लागते हे दुर्दैव! बाळाच्या त्वचेसाठी साबण, तेल टी.व्ही. वरील बाईच्या मार्गदर्शनाने करताना दिसते. याच्या ही पुढे जाऊन मातृत्वाच्या आदर्श संस्कारासाठी ती नवनव्या पाळणागृह व संस्कारगृहाच्या शोधासाठी भटकंती करतानाही आढळते. यासाठी ती हवा तेवढा पैसा खर्च करायला तयार आहे. कारण तिच वात्सल्य याच मार्गाने बाळाचे संगोपन करू शकते. असा तिचा ठाम विश्वास बनला आहे. खरं तर हा तिचा भाबडेपणा आहे. मातृत्वाची ऊब, मायेचा स्पर्श, सुरक्षिततेची हमी, वात्सल्यातील आपुलकी हे सर्व काही तिच्या आईपणात आहे. जे कोणत्याही बहुराष्ट्रीय कंपनीमध्ये विकत मिळत नाही. बाळाच्या सर्वांगिण विकासासाठी तिच्या स्पर्शातून पाझरणारी ममता, ही कोणत्याही प्रोटीन पावडरपेक्षा निश्चितच सकस असते. हे त्या आईला सांगावे लागेल. दुर्दैवाने आजची आई आपल्या वात्सल्याचं पेटंट हरवून बसली आहे. आज तिच मूल तिच्या दुधामुळे नाही तर प्रोटीन पावडरने गुटगुटीत होत असल्याचा दावा कंपन्या करू लागल्या आहेत.

वयात आलेल्या मुलांना त्याच्यातील होणारा बदल आणि आवश्यक काळजी कशी घ्यायची हे भलेलही टी.व्ही. वरील बाई सांगेल, परंतु हे सांगताना ती बाई एखादी वस्तू तुमच्या गळ्यात मारून जाईल. पण, ही गोष्टी आई सांगेल तेव्हा त्यातून मुलांना आपल्या आईची काळजी जाणवेल. या संवादातून वस्तूची जाहिरात होणार नाही. परंतु मायलेकीतील आदराचं नात घट्ट होईल. आई जेव्हा वस्तूपेक्षा काळजी आणि संवादातून आपले वात्सल्य प्रकट करेल तेव्हा मात्र नात्याची वीण अधिक घट्ट होईल.

■■■

जीवनाचे धागे जुळवताना
सुख दु:खाची वीण घालत
दुखाला ठिगळं लावली,
सुखाला डोळ्याआड लपवले,
हसत मुखाने दु:ख झेलले,
आणि चंद्रासारखे तीने,
शांत शीतल रूप झळकवले
अशी माझी प्रिय
प्राणाहून प्रिय आई....

जगणं

चालता चालता कधीतरी ठेच लागणारचं
जगायचं म्हटल्यावर दु:ख ही असणारचं
ठेच लागणार म्हणून का चालायचं सोडायचं
दु:ख आहे म्हणून का जगायचं सोडायचं
दु:खात ही कुठेतरी आनंदाला शोधायचं
आतून रडतानाही दुसऱ्याला हसवायचं
प्रत्येक क्षणाची हसरी फुलं करून टाकायचं
यालाच तर जगणं म्हणायचं

कु. सद्गती माने (बी.कॉम. भाग-२)

पहिल्या बेंचवरून

सुहास कोळी (बी.ए. भाग-१)

पहिल्या बेंचवर बसणारी मुले सिन्सिअर, अति हुशार, टॉपर्स, पुस्तकी किडे ज्यांना अभ्यासाशिवाय काही कळत नाही, अशी पूर्णत: चुकीची समजूत कॉलेज कॅम्पस्‌मध्ये रूढ आहे. पण या जागेवरून जी मजा करता येते. त्याची लज्जत बॅक बेंचर्सना काय कळणार?

''डोकावून दारातून
आत कोणी पहाते
मनामध्ये ती छबी
मग दिवसभर रहाते!''

या ओळी कवीला कोठे सुचल्या असतील याचा विचार करताना डोळ्यापुढे वेगवेगळी ठिकाणे तरळून जातात. पहिलं म्हणजे घर.....पण आजकाल सर्व म्हणजे क्लासरूम. इंजिनिअरिंग कॉलेजमधील क्लासरूमला शक्यतो दोन दारे असतात. पुढचे प्राध्यापकांचे तर मागचे विद्यार्थ्यांचे शेवटच्या बेंचवरील मुलांची दाराबाहेरील व्यक्तीशी नजरानजर होण्याची शक्यता कमीच. पण पहिल्या बेंचवर बसून मुलांचा दाराबाहेर पाहण्याचा उद्योग मात्र या कवितेची पूर्तता करताना दिसतो.

मी लहानपणापासून पहिल्याच बेंचवर बसत आलोय त्याचा मला एक फायदाच झाला, माझं लक्ष जरी दुसरीकडे असले तरी पुढे शिकवत असलेल्या प्राध्यापकांना वाटते की हा आपलेच ऐकतोय. पुढे पहिल्या बेंचवर बसून माझ्या सर्व प्राध्यापकांबरोबर चांगल्या ओळखी झाल्या त्याचा फायदा मला तोंडी परीक्षेत झाला.

पहिल्या बेंचवर बसणारी मुले सिन्सिअर, अति हुशार, टॉपर्स, पुस्तकी किडे ज्यांना अभ्यासाशिवाय काही कळत नाही, अशी पूर्णत: चुकीची समजूत कॉलेज कॅम्पस्‌मध्ये रूढ आहे. पण या जागेवरून जी मजा करता येते. त्याची लज्जत बॅक बेंचर्सना काय कळणार? शेवटी असं म्हणतात की ' गाढवाला गुळाची चव काय'?

पहिल्या बेंचवर बसण्याचा सर्वात महत्त्वाचा फायदा म्हणजे दंग्यात कधीही त्यांचे नाव येत नाही. म्हणजे जरी त्यांनी दंगा केला तरी. त्यात नावे बॅक बेंचर्सचीच. सरांची नजर नेहमी मागच्या बेंचवर खिळलेली. विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे मागील बेंचवरून अपेक्षित. त्यामुळे मागच्या बेंचवरील दंग्यात सापडण्याचा धोका जास्त पुढे मात्र दंगा करूनही सिन्सिअर अशी डिग्री (पदवी).

पहिल्या बेंचवरील मुलांचे अजून एक वैशिष्ट्य म्हणजे सरांच्या चुका काढणे. सर तिथे 'वन' पाहिजे. प्लसचं मायनस् झालय हे चालूच आणि सरांची पाठ वळल्यावर या चुकीवर हसणे हा पुढील लोकांचा छंद. सरांकडे बघत तोंडावर हात ठेवून कुजबूज करणे आणि सरांनी आपल्याकडे पाहिल्यावर ते जे सांगतात ते आपल्याला समजते अशा आर्विभावात मान हलविणे हे तर नेहमीचेच आणि त्यामुळे सरांचाही आपण शिकवलेले त्यांना तरी कळते असा गोड गैरसमज होतो. म्हणजेच डबल फायदा.

'स्वार्थातून परमार्थ'

त्यादिवशी मॅथ्स्‌चे लेक्चर चालू होते आणि हा आवडीचा विषय असल्यामुळे मी पटकन उदाहरण सोडवून बाहेर पहात बसलो. त्यावेळी आमच्या डिपार्टमेंटचे एच.ओ.डी. सर बाहेरून जात होते.आणि बाहेर ते फिरताना त्यांना घाबरून कोणीच विद्यार्थी बाहेर थांबत नाही. कारण त्यांचा स्वभाव जरा कडकच. पण त्यांचे पाकीट ते जाताना पडले. ते मला आणि माझा मित्र

सचिनला दिसले. आम्ही बाहेर जाऊन कोणी उचलण्याच्या आत ते घेतले आणि पळत एच.ओ.डी. सरांकडे गेलो व दिले. आमचा प्रामाणिकपणा पाहून सरांनी आम्हाला शाबासकी दिली. त्याचप्रमाणे सरांचे रोख रक्कम, पॅन-कार्ड, ए.टी.एम् कार्ड, इ. महत्त्वाच्या वस्तू त्यांना परत मिळाल्यामुळे त्यांच्या चेहऱ्यावर जो आनंद होता तो पाहून आम्हाला खूप छान वाटले या प्रसंगानंतर सरांनी आम्हाला कधीच अंतर दिले नाही आणि मी सरांचा लाडका विद्यार्थी झालो. हे केवळ पहिल्या बेंचमुळेच शक्य झाले.

एखादे लेक्चर कंटाळवाणे वाटले तर मागच्या विद्यार्थ्यांना पुढे आणि आजुबाजूलाच पाहता येते. सगळीच कंटाळली तर ते गप्प बसून राहण्याशिवाय काहीच करू शकत नाही याला अपवाद असतो तो म्हणजेच पहिला बेंच. या बेंचवरून आपण पुढे सरांकडे लक्ष आहे असे भासवून बिनधास्त बाहेरचा नजारा पाहू शकतो. त्यामध्ये झाडे, पक्षी, दुसऱ्या क्लासमधील मुली, मुलं, ज्यांचे लेक्चर ऑफ आहे. त्यांच्या ॲक्टीव्हीटी आपण पाहू शकतो. आपली प्रेझेंटी जरी कमी असली तरी पहिल्या बेंचमुळे कायम सर आपली प्रेझेंटी पूर्ण लावतात कारण त्यांना विश्वास असतो की हा मुलगा हुशार आहे मी तरी त्यांचा विचार कायम सार्थ केलाय. मला अभिमान आहे माझ्यावर विश्वास ठेवणाऱ्या प्राध्यापकांचा.

सरांची पाठ फिरली की मागच्या बेंचवरील मुलांना 'बस्स! पुरे करा'.असे ओरडण्यात काय आनंद मिळतो देव जाणे. पण सरांनी बस्स कोण म्हणतो असे विचारले की सगळी मुले चुप्प! या उलट पहिल्या बेंचवर बसून सरांना घड्याळ दाखवित सर वेळ संपली असे सांगणारा वीर म्हणजे 'वाघाच्या गुहेत जाऊन त्याला बाहेर हो!' असे म्हणणारा वाटतो. मग आपल्या साहसाचा अवमान करण्याची कोणाची काय बिशाद!

हे सर्व करतानाचं पहिल्या बेंचवरचा आणखी एक मोठा फायदा म्हणजे सरांच्या नजरेत भाववाढ! सरांना मुद्दाम एखादा प्रश्न विचारून काढलेल्या उत्तराची पडताळणीकरून त्यावर हळू आवाजात कॉमेंटस् करून सरांशी संवाद साधणे फक्त पहिल्या बेंचवरच्यानाच जमू शकते. सर व पहिल्या बेंचवरील विद्यार्थी, पहिला बेंच याशिवाय इतर कोणालाही ऐकू जाणारही नाही अशा आवाजात बोलणे, कधी-कधी आपल्या बेंचमित्राची चूक सरांना सांगणे. थट्टा करणे आणि सरांशी मैत्री वाढविणे यामुळे सर आणि पहिल्या बेंचवरील विद्यार्थी यांच्यात एक अनामिक नाते तयार होते आणि हे झाल्यावर तोंडी परीक्षेला गुण वाढून मिळणे, टर्मवर्कचे मार्कस्, ॲबसेंट असूनही प्रेझेंटी असे जोड फायदे झालेच.

माझा वैयक्तिक फायदाही पहिल्या बेंचमुळेच झाला आणि तो म्हणजेच सरांना नोट्स लिहतोय असे भासवून फेसबुक, वॉट्स-अप यासारख्या सोशल नेटवर्कवर चॅटिंग करणे तसेच तिथल्या दारातून येणाऱ्या जाणाऱ्याकडून अनेक प्रेरणा मिळाल्या आणि हा लेख पहिल्या बेंचमुळेच पूर्ण झाला.

'सरांच्या नजरेस मिळवून नजर
सरांसोबत थोडं हसून पहा
पुन्हा संधी मिळेल न मिळेल
आता पहिल्या बेंचवर बसून पहा'

(वरील लेख हा स्वरचित आहे.)

जीवन

जीवन म्हणजे एक आमूलाग्र बदल
चिखलातून उगलेले पुष्पकमल
जीवन म्हणजे सुखाचा सागर
त्यातच असतो दुःखाचा डोंगर
जीवन म्हणजे प्रेमाचा साठा
सोसत असतात तिरस्काराच्या लाटा
जीवन म्हणजे एक प्रवास
आपल्या माणसांचा असतो सहवास
जीवन म्हणजे एक वाट
वेड्यावाकड्या वळणाची असते तिला साथ
जीवन म्हणजे एक ध्यास
भेदून गार वारा घ्यायचा तो श्वास
जीवन म्हणजे जीवन असतं
नुसतच जगायचं नसतं
जगताना हसायचं असतं
आणि थोड रडायचंही असतं
हेच तर जीवन असतं...

प्रविण एम्. भोसले (बी.बी.ए.भाग-२)

आईहून थोर ! जगी नाही कोण

कु. आरती सूर्यवंशी (बी.ए. भाग-२)

साने गुरूजींनी आपलं जीवनपुष्प मातृभूमीच्या चरणावर वाहण्यातच धन्यता मानली भारतीय माणसं गरीब आहेत अशिक्षितही आहेत. पण मातृप्रेमाच्या संस्कारात जगामध्ये खुपच श्रीमंत आहेत.

मातृभक्तांचा देश म्हणून जगात भारत नक्कीच उच्च स्थानावर आहे. कारण जगातील कोणत्याही भाषेत नसेल, इतका आईचा मोठेपणा वर्णन करणारे काव्य भारतीय भाषांमध्ये आहे. एक संस्कृत वचन आहे. 'न मातृ: परम् दैवतम्। अर्थात, आई इतके श्रेष्ठ दैवत दुसरे कोणतेही नाही. साने गुरूजींचं मातृप्रेम श्यामची आई मधून व्यक्त झालेय. महात्मा गांधींनी मातेच्या तीन आज्ञा आयुष्यभर पाकळ्या, विनोबाजींनी आईसाठी गीतेचा अनुवाद 'गीताई' नावाने केला. कवी यशवंत म्हणाले, स्वामी तिन्ही जगाचा आईविना भिकारी! आई कवितेचे कवी फ.मु. शिंदे मातृगौरव करताना म्हणतात.

आई खरंच काय असते ?

लेकराची माय असते। दुधाची साय असते।
लंगड्याचा पाय असते। धरणीचा ठाय असते।

आई हेच ज्यांच सर्वस्व होतं, ते कवी नारायण सुर्वे आपल्या आईच्या मृत्यूनंतर म्हणाले, आधीचे नव्हतेच काही आणि माता आईसुद्धा नाही। कवी माधव ज्युलियन लिहितात, विद्याधन प्रतिष्ठा लाभते आता मला ही। आईविणा परी मी हा पोरकाच राही। भारतीय मनाची मातृभक्ती अशी ही उदंड आहे धन्य आहे.

आईची थोरवी वर्णन करताना हजरत पैगंबर म्हणतात, तुमचा स्वर्ग तुमच्या आईच्या पायापाशीच आहे. महंमद पैगंबराचा हा विचार त्यांच्या अनुयायासह सर्वांनी लक्षात घेतल्यास पुरूषांच्या छळातून यातनातून आणि शोषणातून स्त्री मुक्त होईल. मनुस्मृतीने जसं स्त्रीचं स्वातंत्र्य नाकारले आहे. त्याचप्रमाणे पडदा, बुरखा यांची सक्ती आणि स्त्रियांना शिक्षण नाकारण त्यांना संवाद स्वातंत्र्य नाकारणे, त्यांना दुय्यम स्थान देणं यातून मातृशक्तीचा होणारा उपमर्द सर्व जाती जमातींनी केला आहे. पाश्चात्य निरीश्वरवादी विचारवंत इंगरसोल म्हणतात जोपर्यंत मुक्त मातांची पिढी तयार होत नाही. तोपर्यंत महान माणसांची पिढी कधीच तयार होणार नाही. 'माँ साहेब जिजाबाईंनी शिवचरित्र अत्यंत दूरदर्शीपणे, कौशल्याने, सावधगिरीने घडवून महाराष्ट्रात स्वराज्य निर्माण करणारा युगपुरूष छत्रपती शिवरायांच्या रुपाने दिला. कारण त्या स्वत: मुळात मुक्त होत्या. कवी इंद्रजीत भालेरावांनी छत्रपती शिवरायांचे आईबद्दलचे मत व्यक्त करताना म्हटलं,

तू माझी प्रेमळ माता ।
तू पिताही होतीस माझा ।
तू मला घडविले आई ।
तुजमुळेच झालो राजा ।।

या कवीने, जिजाऊ माँ साहेबांना स्फूर्तिदेवता मानून गौरवान्वित करताना म्हटलं आहे.

तुला आळविता स्फुरतात बाहू।
हे राष्ट्रमाते आई जिजाऊ।।

जिजाऊंनी राष्ट्रधर्म हाच स्वधर्म मानून जे कार्य केले ते प्रत्येक भारतीय मातेला प्रेरणा देण्याइतकं सामर्थ्य संपन्न आहे.

जन्म देते ती तर माता आहेच, पण माणसाचं आजीवन भरणपोषण करते ती जन्मभूमी ही माताच आहे, असं 'रामायण' मध्ये प्रभू रामचंद्र सांगताना म्हणतात, 'जननी-जन्मभुमिश्च स्वर्गादपि गरीयती।

अर्थात, आई आणि मातृभूमि स्वर्गाहून श्रेष्ठ मानल्या. मातृदिनी या दोन्ही मातांच ऋण कृतज्ञपणे स्मरणं, हे सर्वांचं परमोच्च कर्तव्य आहे. वि.दा. सावरकर

म्हणाले हे 'मातृभू तुजला मन वाहिलेले वक्तृत्व, वाग्विभही तुज अर्पियले। तुतेचि अर्पिली नवी कविता रसाळा। लेयाप्रति विषय तुची अनन्य झाला।। मातृभूमीच्या चरणावर सर्वस्व पाहण्याचा आनंद घेणारी दिव्यभव्य माणसं मायभू भारतात वावरली. भारतमाता की जय हे उद्‌गार अगदी फाशीच्या क्षणी काढणाऱ्या देशभक्त भगतसिंगसारख्या सुपूत्रांनी या देहाला धन्य केलं आहे स्वातंत्र्यवीरांनी आणि क्रांतिकारक हुतात्म्यांनी भारतमातेवर आपल्या आईहून अधिक प्रेम केलं. मातृदिनी या ध्येयवेड्याचे आपण जरूर स्मरण केलं पाहिजे. कवी. ग.दि. माडगुळकर देशप्रमाची भावना व्यक्त करताना म्हणतात, 'देश हीच माता। देश जन्मदाता। घडो देशसेवा ऐसी बुद्धी दे अनंता ।। आणि साने गुरूजी म्हणाले भारतमाता माझी लावण्याची खाण। गाईन मी तिचे गान। करीन तिचे ध्यान। साने गुरूजींनी आपलं जीवनपुष्प मातृभूमीच्या चरणावर वाहण्यातच धन्यता मानली भारतीय माणसं गरीब आहेत अशिक्षितही आहेत. पण मातृप्रेमाच्या संस्कारात जगामध्ये खूपच श्रीमंत आहेत, न्हाऊन निघणारं कृतज्ञ मन यांच्या वृत्ती-प्रवृत्तींना सतत संस्कारशील बनवीत असतं म्हणूनचं शेतकरी आपल्या जमिनीला काळी आई म्हणत. ग्रामवासीही गंगामाता, कावेरीमाता, कृष्णामाई असाच आदरभाव व्यक्त करीत आले आहेत. अशा या मातेस दंडवत घालताना म्हणावंसं वाटतं -

आईहून थोर। जगी नाही कोण।
जगाची स्वामिनी। आई हीच।।
जग दाप्पविले। यातना साहून ।
आई देवाहून । खूप मोठी ।।
जन्मभूमी आहे। आई ती दुसरी।
प्रेमाने चाकरी। करा तिची ।।
जन्म देते आई। देश देतो छाया।
जगविते माया। आपणास।।
वृद्धाश्रमा धाडी। मातेला जो पुत्र।
करा बहिष्कार। कुपुत्राचा।।

आयुष्य

एखदाच जन्माला येऊन, नशीब घडवायचं असतं
सुख-दुःखाशी लढून, यशस्वी व्हायचं असतं
याचचं नाव आयुष्य असतं
कोठून चालू झाल हे माहीत असल तरी,
कोठे थांबायच हे, आपल्या हातात नसतं
आयुष्याच्या मार्गात पुढं-पुढं चालत रहायचं असतं
याचचं नाव आयुष्य असतं
संकट आलं म्हणून, घाबरायच नसतं,
अपयशा आलं म्हणून, खचायचं नसतं,
त्याचा सामना करत, यशाचं शिखर गाठायचं असतं,
याचच नाव आयुष्य असतं,
आयुष्यात आपण, नक्कीच मोठे व्हायचं असतं,
आई-बापाला मात्र कधी, विसरायचं नसतं,
कारण पंखामध्ये बळ, त्यांनीच दिलेल असतं
याचच नाव आयुष्य असतं
कितीही आली वादळे, तरी डगमगायच नसतं,
भगतसिंग, राजगुरू यांना आठवायचं असतं,
आपणही याच मातीत जन्मलो, हे विसरायच नसतं
याचचं नाव आयुष्य असतं.
हेच आयुष्याच यमक असतं.

- किशोरी सुरेश कुंभार (बी.एस्सी.कॉम्प्युटर भाग-२)

विनोद

बन्या : बाबा, यावर्षीही माझ्या पुस्तकांसाठी खर्च करावा लागणारा नाही

बाबा : का?
शाळेमध्ये नवीन पुस्तके मिळणार आहेत का?

बन्या : नाही,
यावर्षीही मी नापास झालो आहे.

कु. कोमल देसाई (बी.ए.भाग-२)

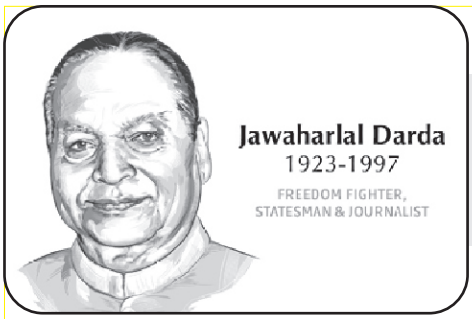

वृत्तपत्राचा महामेरू
जवाहरलाल दर्डा

कु. सुप्रिया माळी (बी.ए. भाग-१)

एक गांधीवादी, बहुआयामी प्रतिभावंत व्यक्तिमत्व. संघर्ष, प्रामाणिकपणा आणि रचनात्मक कार्यातून पत्रकारितेमधून समाजापुढे आदर्श निर्माण करणारे स्वातंत्र्यसैनिक स्व. जवाहरलालजी दर्डा यांच्याविषयी.....

मानवी जीवनात भाषिक व्यवहारास महत्त्वपूर्ण स्थान असते. समाजाच्या प्रगतीसाठी आणि जनजागृतीसाठी प्रसारमाध्यमे प्रभावीपणे उपयोगी ठरतात. स्वर्गीय यशवंतराव चव्हाण यांनी १९६० नंतरच्या महाराष्ट्रात मराठी भाषा विकासाच्या दृष्टीने महत्त्वपूर्ण निर्णय घेतलेले दिसतात. हिच प्रेरणा डोळ्यासमोर ठेवून विदर्भातील गांधीवादी विचारसरणीचे एक निष्ठवंत स्वर्गीय जवाहरलालजी दर्डा यांनी पत्रकारितेच्या व्यवसायातून लोकमत वृत्तपत्र समूहाची, निर्मिती केली. ती आज देशभर गौरवशाली ठरली आहे. अशा या बाबूजींच्या कार्यकर्तृत्वाचा प्रकाश खरोखरच नव्या पिढीला प्रेरणादायी आहे.

भारत देश अनेक वर्ष इंग्रजांच्या गुलामगिरीत होता. देशाला स्वातंत्र्य मिळवून देण्यासाठी अनेक स्वातंत्र्य सैनिकांनी आपले प्राण गमावले. इंग्रजांनी १५० वर्ष भारतावर राज्य केले. १५ ऑगस्ट १९४७ साली भारताला स्वातंत्र्य मिळाले. घराघरातून उत्साहाचे वातावरण निर्माण झाले. ज्या स्वातंत्र्य सैनिकांनी प्रयत्न केले. त्यांच्याच पैकी एक म्हणजे स्वर्गीय जवाहरलालजी दर्डा. ते महाराष्ट्रातील प्रसिद्ध स्वातंत्र्य संग्राम सैनिक होते. तसेच ते लोकमत पत्रसमूहाचे प्रमुख संस्थापक संपादक होते. १९४७ साली त्यांनी साप्ताहिक 'नवे युग' सुरू करून आपल्या पत्रकारिकेतील संघर्षमय प्रवासाची सुरूवात केली.

स्व. जवाहरलालजी दर्डा यांचे मूळ गाव यवतमाळ. त्यांची राजेंद्र आणि विजय ही दोन मुले आहेत. संध्या राजेंद्र दर्डा हे महाराष्ट्र शासनाच्या मंत्री मंडळात शालेय शिक्षण मंत्री आहेत. तर विजय दर्डा हे राज्यसभेचे खासदार म्हणून काम करत आहेत. राजेंद्र आणि विजय हे आपल्या वडिलांना बाबूजी म्हणत. जवाहरलालजी हे गांधीवादी होते. बहुआयामी प्रतिभा त्यांना लाभली होती. त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वात एक वेगळीच चुंबकीय शक्ती होती. जी सर्वांना स्वत:कडे आकर्षित करायची. स्व. जवाहरलालजी दर्डा यांचे जीवन हे लोकहित व राष्ट्रहित यांनी भारलेले होते. त्यांनी स्वत:चा संघर्ष, प्रामाणिकपणा आणि रचनात्मक कार्याचा ठसा केवळ महाराष्ट्राच्या राजकीय व सामाजिक जीवनावरच उमटवला नव्हता तर त्यांनी मूल्याधारित व दूरदर्शीपणा असलेल्या पत्रकारितेचा आदर्श समाजापुढे ठेवला. समाजातील सामान्य तसेच संघर्षत असलेल्या लोकांशी जवळीक साधत त्यांनी स्वत:च्या पत्रकारितेला अधिक तेजस्वी व लोकाभिमुख केले.

१९५२ मध्ये जवाहरलालजी दर्डा यांनी 'लोकमत' या मराठी साप्ताहिकाची सुरूवात केली. १९६० साली त्याचे रूपांतर द्विसाप्ताहिकात केले आणि डिसेंबर १९७१ मध्ये नागपूरहून त्याचे दैनिकाच्या स्वरुपात प्रकाशन करणे सुरू केले. आज वस्तुस्थिती ही आहे की लोकमतने पत्रसमूहाच्या स्वरूपात विशाल वटवृक्षाचे रूप धारण केले आहे. हा समूह देशातील चौथ्या क्रमांकाचा लोकप्रिय पत्रसमूह असून महाराष्ट्रात सर्वाधिक प्रसार असलेले मराठी दैनिक असा लोकमतने लौकिक मिळविला आहे. अलिकडच्या काळात 'लोकमत' प्रकाशन गोवा येथूनही सुरू झाले आहे. याशिवाय इंग्रजी भाषेतून जी. टू. (ग्लोबल-गुजराती) हे मासिक प्रकाशित होत असून 'आयबीएन- लोकमत' चॅनलचे प्रसारणही सुरू झाले आहे.

पत्रकारिता आणि सरकार यांच्यातून एकाची निवड करण्यास त्यांना कुणी सांगितले तर ते पत्रकारितेचीच निवड करतील त्यांचे असे विचार होते की, जर वृत्तपत्रीय स्वातंत्र्य हवे असेल तर सरकारपासून दूर राहणेच योग्य ठरेल. ''तुमचे खरे मालक, तुमचे वाचक आहेत ; सरकार नव्हे''. वाचकांचा आशिर्वाद हाच सर्वश्रेष्ठ आहे. म्हणूनच वृत्तपत्राच्या अस्तित्वासाठी सरकारवर अवलंबून राहू नका असे त्यांचे सांगणे होते. लोकमतचे पायाभूत तत्त्वसुद्धा हेच आहे हे लक्षात घ्यायला हवे.

जवाहरलालजी यांनी १९४७ साली साप्ताहिक 'नवे युग' सुरू केले. १५ ऑगस्ट १९४७ रोजी त्यांनी 'नवे युग' साप्ताहिकाचा स्वातंत्र्यदिन विशेषांक प्रसिद्ध केला. या अंकात केवळ स्वातंत्र्य कसे मिळविले व भारतात महात्मा गांधीची रामराज्याची कल्पना साकार करण्यातील शासन कर्त्यांची जबाबदारी, या विषयावर चिंतनपर लेखच नाही तर त्यांची त्या अंकातून स्वतंत्र आणि समृद्ध भारताची संकल्पना विशद केली होती. त्याच्यामते केवळ राजकीय स्वातंत्र्य मिळणे पुरेसे नाही. जो पर्यंत गरिबी, भूक, निरक्षरता आणि सांप्रदायिकता यांसारख्या शापातून देशाला मुक्ती मिळत नाही, तोपर्यंत स्वातंत्र्याचा मूळ हेतू साध्य होणार नाही.

याचबरोबर जवाहरलालजी यांनी समाजासाठी व समाजातील गरजू व्यक्तींना मदत केली. याचे उत्तम उदाहरण म्हणजे एकदा एक व्यक्ती जवाहरलालजी यांना भेटण्यासाठी आली होती. तिला त्यांना खूप महत्त्वाचे काहीतरी सांगायचे होते; पण तिने कित्येक दिवसांत अन्न ग्रहण केले नाही हे त्यांनी बरोबर ओळखले. ते म्हणाले 'विजय, यांना भोजन खाऊ घाल मग यांच्याशी मी बोलेन!'' यावरूनच समाजातील लोकांविषयीची आपुलकी व जिव्हाळा दिसून येतो. त्यांचे असे म्हणणे होते की, भारताचा आत्मा हा खेड्यात असतो. तेव्हा शेतकऱ्याच्या आणि ग्रामीण विभागाच्या प्रश्नांना मांडले पाहिजे. तसेच राष्ट्रीय विचार मूल्यांपासून लोकमतने कधीही दूर जाऊ नये. लोकांच्या सुखदु:खात सहभागी व्हावे. त्यांना शक्यतोवर मदत करावी.

याच विचारांना प्रेरित होऊन लोकमत पत्रसमूहाने लातूर व उस्मानाबाद येथील भूकंपग्रस्तांना मदत केली. मुसळधार पावसाने प्रभावित झालेल्या मराठवाड्यातील जनतेला सहकार्य केले. जबलपूर येथील सरकारी इस्पितळामध्ये लोकमत पत्रसमूहाने आधुनिक वैद्यकीय सोईंनी युक्त असा अतिदक्षता विभाग सुरू केला आहे. तसेच त्यांचे आणखी एक महत्त्वपूर्ण काम म्हणजे महाराष्ट्रातील अर्धी लोकसंख्या ही महिलांची आहे. या महिलांच्या सर्वांगीण विकासासाठी लोकमत 'सखी मंच' क्रियाशील बनला. तसेच युवकांसाठी 'युवामंच' आणि बालकांसाठी 'बाल मंच' हेही मागे राहिलेले नाहीत. सामाजिक विकासाला मजबुती येण्यासाठी सांस्कृतिक जीवनाला आधार मानण्यात आले. त्यातूनच जवाहरलालजी दर्डा आर्ट फाऊंडेशनची झालेली निर्मिती महत्त्वपूर्ण ठरली आहे.

'लोकमत' वृत्तसमूह हा महाराष्ट्रातल्या वृत्तपत्र व्यवसायातील एक विशाल वटवृक्ष असला तरी संयमाने वाटचाल करणारी ती एक विचार धारा आहे. संपूर्ण महाराष्ट्रात प्रचंड खपाचे दैनिक म्हणून आज 'लोकमत' वृत्तपत्राच्या मराठी, हिंदी आणि इंग्रजी या आवृत्या सर्व भाषिकांपर्यंत आपला विचार पोहचविणे आणि सर्व पातळीवर जागृती घडवून आणणे या उद्देशाने तयार झाल्या आहेत. 'लोकमत समाचार' व 'लोकमत टाईम्स' या आवृत्या आज विदर्भात प्रभावीपणे सुरू असलेल्या दिसतात.

जवाहरलालजींनी लोकमान्य बाळ गंगाधर टिळक यांच्या 'लोकमत' या शब्दाला भारतीय लोकशाही आणि तिची अस्मिता यांच्या प्राणवायूच्या स्वरूपात ग्रहण केले होते आणि त्याच गांधीवादी मार्गाने त्याचे पोषण झाले, याची वाढ झाली आहे.

'उजाले के लिए एक दिया काफी होता है।'

विनोद

हसू नका....लक्षात ठेवा....

आंब्याच्या झाडाला आंबे लागतात
पण वडाच्या झाडाला वडे लागत नाहीत

झोपून अभ्यास केल्याने झोप येते
पण बसून अभ्यास केल्याने बस येत नाही

कु. ममता थोरात (बी.कॉम.भाग-३)

रक्तदाब

कु. पुजा माळी (बी. कॉम. भाग-३)

वाढलेला रक्तदाब गोळ्या घेऊन कमी केला म्हणजे झाले, असा हिशोब मांडणे एखादे गणित सोडवावे इतके सोपे नाही. रक्तदाबाचा विकार मुळात होऊ नये यासाठी अगोदरच काळजी घ्यावी.

हृदयाचे पंपिंग प्रेशर म्हणजे रक्तदाब. हा रक्तदाव जेवढा जादा तेवढे हृदयाला अधिक प्रेशरने रक्त पंप करावयास लागते. त्यामुळे हृदयाचे आयुष्य कमी होते.

हृदयाचे आकुंचन होताना जो दाब निर्माण होतो त्याला सिस्टोलिक किंवा वरचे ब्लडप्रेशर म्हणतात. हृदयाचे आकुंचन थांबल्यावरही या रक्तवाहिन्यांमध्ये बऱ्याच प्रमाणात रक्त असतेच या रक्तामुळे निर्माण होणाऱ्या दाबाला डायास्टोलिक किंवा खालचे ब्लडप्रेशर म्हणतात.

जेव्हा रक्त याप्रकारे पंप केले जाते तेव्हा हे रक्त पहिल्यांदा मोठ्या रक्तवाहिन्यांमध्ये असते. त्यानंतर क्रमाने लहान होत जाणाऱ्या रक्तवाहिन्यांमधून केशवाहिन्यांपर्यंत रक्त पुढे जाते. रक्तवाहिन्या जेव्हा हळूहळू लहान होत जातात. तेव्हा त्यांच्याकडून रक्ताच्या प्रवाहाला विरोध होतो. हा विरोध अधिक असेल तर अधिक प्रेशरने रक्त पंप करावे लागते.

हृदयाच्या पंपिंग करण्याच्या क्रियेला हा जो विरोध होतो त्याला परिधीय अवरोध म्हणतात. म्हणजेच ब्लडप्रेशर हे हृदयाकडून होणारा पुरवठा म्हणजेच हृदय निर्गम आणि रक्तवाहिन्यांकडून होणारा विरोध या दोन गोष्टींवर अवलंबून आहे.

रक्तदाब मोजण्यासाठी स्फिग्मोमेनोमीटर व स्टेथोस्कोप या दोन उपकरणांचा वापर केला जातो. रक्तदाब मोजताना रुग्णाच्या दंडाभोवती एक कापडी पट्टी गुंडाळली जाते. या कापडी पट्टीत रबराची एक प्रसरणशील पिशवी असते. या पिशवीमध्ये एक फुग्याच्या साहाय्याने हवा भरली जाते. ही हवा रक्तवाहिनीवर पिशवी फुगवून दाब निर्माण करते. याचवेळी या हवेमुळे स्फिग्मोमेनोमीटर मधील पाऱ्याच्या बाटलीमधील पाऱ्यावर निर्माण होतो व हा पारा काचेच्या नळीमधून वर जातो. याप्रकारे रबराच्या पिशवीतील दाब पाऱ्याच्या मिलीमीटर मधील उंचीद्वारे दाखविला जातो.

रक्तदाब मोजताना कोपरावरील रक्तवाहिनीवर स्टेथोस्कोप ठेवला जातो. तेव्हा पाऱ्याचा म्हणजेच रबरी पिशवीतील हवेचा दाब रक्तवाहिनीतील रक्ताच्या भिंतीवरील दाबापेक्षा जास्त होतो. तेव्हा रक्तवाहिनीतून रक्त वाहणे बंद होते. हवा हळूहळू सोडून हा दाब जेव्हा हृदयाच्या आकुंचनावेळी निर्माण होणाऱ्या दाबाएवढा होतो. (सिस्टोलिक रक्तदाब) तेव्हा स्टेथोस्कोपमध्ये ठोके ऐकू येतात. यानंतर हवा हळूहळू सोडली असता जेव्हा ठोके ऐकू यायचे बंद होतात तेव्हा रक्तदाब हा हृदयाच्या प्रसरण अवस्थेतील रक्तदाबाएवढा (डायास्टोलिक रक्तदाब) असतो.

रक्तदाब कमी करणारे औषधे एकतर हृदयाचे आकुंचन करण्याची प्रक्रिया कमी करून कार्य करतात किंवा रक्तवाहिन्यांचे प्रसरण करून करू शकतात. रक्तदाबासंबंधी महत्त्वाची बाब म्हणजे शरीरातील अनेक घडामोडींवर रक्तदाब अवलंबून असतो. योग्य पातळी इतका रक्तदाब कमी करण्यासाठी लागतील तेवढी औषधे कायमस्वरूपी घेणे गरजेचे ठरते.

रक्तदाबाचा थेट विपरीत परिणाम सर्वच रक्तवाहिन्यावर होतो. पण हा परिणाम मेंदूच्या व हृदयाच्या रक्तवाहिन्यांवर अधिक प्रमाणात होतो. मेंदूमध्ये रक्तपुरवठा करणाऱ्या रक्तवाहिन्यात मेंदूतील प्रत्येक भागात पुरवठा करुन रक्तवाहिनी संपून जाते. इतर अवयवाप्रमाणे एक रक्तवाहिनी बंद झाली तर दुसरी

रक्तवाहिनी मेंदूच्या त्या भागाला पुरवठा करु शकत नाही.

प्रत्येक दहा व्यक्तीमागे सात व्यक्तींना हृदयविकाराचा झटका येण्याची मोठी शक्यता असते. असे एका सर्वेक्षणातून दिसून आले. यामागचे कारण म्हणजे या व्यक्तींचा रक्तदाब खूप जास्त आढळून आला आहे. बैठेकाम, व्यायामाचा अभाव आणि खाण्या-पिण्याच्या चुकीच्या सवयी यामुळे यासारख्या समस्या केवळ प्रौढ व्यक्तींमध्येच नाही तर तरूणांमध्येही दिसू लागल्या आहेत.

भारतातील तज्ज्ञांच्या म्हणण्यानुसार हायपरटेन्शन अर्थात उच्च रक्तदाबाचा हा त्रास शहरी भागात २०-४०% प्रौढांमध्ये आढळतो. तर १२-१७% ग्रामीण भागातील प्रौढांमध्ये आढळतो.

रक्तदाबावरती नियंत्रण मिळविण्यासाठी काही टिप्स बहुमूल्य उपयोगी ठरतील. आठवड्यातून एक तास जॉगिंग केले तर तुमच्या आयुष्याचा कालावधी सहा वर्षांनी वाढतो. जॉगिंगमुळे ऑक्सिजन घेण्याची क्षमता वाढते. आणि रक्तदाब कमी होतो. रक्तदाब कमी झाल्यामुळे हृदयावरील ताण कमी होतो जेणेकरून हृदय कमी प्रयत्नात अधिक पंप करते. त्यामुळे धमण्यांवरील दाब कमी होतो.

केळे खाण्याचा फायदा रक्तदाब कमी करण्यासाठी होतो. भरपूर पोटॅशियम असणारे अन्न म्हणजे केळी. पोटॅशियम हे आपल्या शरीरातील अतिशय महत्त्वाचे क्षार असून याद्वारे शरीरातील प्लुईडसवर नियंत्रण राखले जाते. आणि रक्तदाब कमी राखण्यास मदत होते. त्यामुळे नियमित केळी खाणे केव्हाही फायद्याचे असते.

मीठ शरीरातील फ्लुईडसमध्ये विरघळते त्यामुळे त्याचे आकारमान वाढते आणि धमन्यांमधील रक्ताचा दाब वाढतो. केवळ मीठ खाल्यानेच असे होते. पण अन्नात मीठाचे प्रमाण जास्त असेल तर रक्तदाब वाढतो.

आठवड्यातून ४० तास काम केल्यामुळे हायपरटेन्शनचा धोका १४% वाढतो. त्यामुळे रक्तदाब वाढतो. संध्याकाळच्यावेळी प्रत्येकाने मन आणि शरीर शांत ठेवावे. आरोग्य संपन्न आहार खावा.

कॉफीचे प्रमाण जास्त असेल तर रक्तदाबासाठी कॉफी हानिकारक ठरते. तर बीटचा ज्यूस नियमितपणे २५० मि.ली याप्रमाणात घेतला तर उच्च रक्तदाबाचा त्रास ७% ने कमी झाल्याचे आढळून आले आहे. बीटामध्ये अधिक प्रमाणात नायट्रेट असतात. त्याचा फायदा रक्तदाब नियंत्रणासाठी होतो. तसेच कोबी, पालक या भाज्या खाणेदेखील रक्तदाब नियंत्रणासाठी उपयुक्त ठरते.

चारोळ्या

काय असतं धरणीचं,
आकाशाकडं पाहत राहणं
कधीच भेट होणार नाही,
तरीही विरहाचं जीणं जगत राहणं.....

.....

निसर्ग प्रेमाचे नियम पाळत असतो,
त्रास झाला धरणीला की,
मेघ आसवं गाळतो.

.....

कळतं नाही मला,
थेंब थेंब पावसाने नदीला पूर कसा येतो
एकदा तुझ्या आठवणीत रमलो की,
कळतं नाही कंठाला सूर कसा येतो.

.....

तुझ्या माझ्या नजरेची,
नजरा नजर व्हावी,
रखरखत्या उन्हात जशी
पावसांची सर यावी

.....

रात्री मी झोपल्यानंतर
डोळे माझे उघडे असतात
तुला घेऊन येणाऱ्या
स्वप्नांची वाट बघत असतात.

स्वप्नील माने (एम.ए.भाग-१)

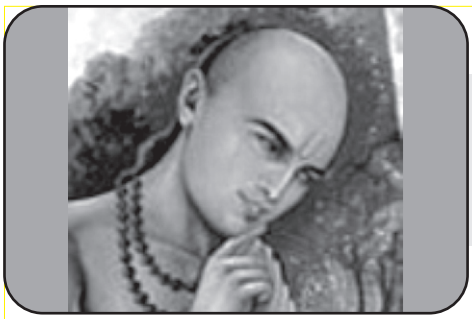

गणित शास्त्रज्ञ
भास्कराचार्य

कु. माधुरी यादव (बी.एस्सी. भाग-२)

यथा शिखा मयूराणां, नागानाम् मणयो यथा । तद वेदांगशास्त्राणां, गणितं मूर्धनि स्थितम् ।। असे गणितशास्त्राबद्दल अत्यंत अभिमानाने म्हटले जाते. गणितशास्त्राचा अभ्यास प्राचीन भारतीय काळापासून अनेक गणिततज्ज्ञांनी केलेला आहे. भारतीय गणिततज्ज्ञांची संख्या फार मोठी आणि जगमान्य आहे. २०१४ साल हे भारतातील महाविद्वान गणिततज्ज्ञ आणि खगोलशास्त्रज्ञ भास्कराचार्य यांचे ९०० व्य. जयंती वर्ष आहे. त्यानिमित्ताने....

भास्कराचार्य यांचा जन्म १११४ मध्ये झाला. त्यांच्या वडिलांचे नाव महेश्वर होते. भास्कराचार्यांचे वडील पाटणजवळील विज्जलवीड या गावी राहत. वडिलांच्या प्रेरणेने भास्कराचार्यांनी आपले शिक्षण पूर्ण केले. भास्कराचार्यांनी सामान्य बुद्धीच्या व्यक्तींना समजेल व चतुर व्यक्तींच्या मनात प्रिती उत्पन्न करेल असा 'सिद्धांतशिरोमणी' हा ग्रंथ लिहिला.

जळगाव जिल्ह्यातील पाटण या गावी सापडलेल्या एका शिलालेखात १६ संस्कृत श्लोक आणि दानपत्राच्या ६ ओळी अहिरी भाषेत लिहिल्या आहेत. त्या १६ श्लोकांतील ४ श्लोकात देवगिरीच्या राजाची माहिती आहे. ७ श्लोकांत भास्कराचार्याच्या पूर्वजांची माहिती आहे. तर ४ श्लोकांत भास्कराचार्याच्या हुशार, विद्वत्तेचे वर्णन आहे. हा शिलालेख भास्कराचार्यांचे नातू चांगदेव यांनी भास्कराचार्यांच्या मृत्यूनंतर लिहून ठेवला आहे.

भास्कराचार्यांनी सिद्धांत शिरोमणी व्यतिरिक्त करणकुतूहल, स्वतोभद्रयंत्र, वसिष्ठतुल्य आणि विवाहपटल असे चार ग्रंथ लिहिले आहेत. या ग्रंथांपैकी स्वतोभद्रयंत्र, वसिष्ठतुल्य व विवाहपटल हे ग्रंथ इतक्या वर्षानंतर उपलब्ध राहू शकले नाहीत.

सिद्धांत शिरोमणी या ग्रंथाचे ४ भाग पडतात लिलावती ग्रंथ, बीजगणित लिलावती या ग्रंथात व बीजगणित या ग्रंथात फक्त गणितेच असतात परंतु गणिताध्याय व गोलाध्याय या ग्रंथात खगोलशास्त्राचा समावेश होतो. भास्कराचार्यांचा लिलावती हा ग्रंथ जगभर प्रसिद्ध आहे. भास्कराचार्यांनी गणित चांगले कसे शिकवावे हे या ग्रंथातून जगाला दाखविले. त्यामुळे हा ग्रंथ अग्रस्थानी पोहोचला. पुढे ६०० वर्षे भास्कराचार्यांचे लिलावती व बीजगणित हे ग्रंथ पाठ्यपुस्तक म्हणून वापरात होते त्यात काही गणित विद्वानांनी वेगळ्या भाषेत रुपांतर करून सोपे केले.

लिलावती ग्रंथात भास्कराचार्यांनी एक परार्ध म्हणजे दहाचा सतरावा घात या संख्यांमधील सर्व दशगुणोत्तरी संख्यांची नावे दिली आहेत. पायथागोरस सिद्धांताची सिद्धता केवळ त्यांनी चार पदांत दिली आहे. त्याला डायफंटायन इक्वेशन म्हणतात. त्याला भास्कराचार्यांनी कुट्टक समीकरण असे नाव दिले. हे समीकरण $AX+BY= C$ हे आहे. हे समीकरण भास्कराचार्यांनी खूप सोपी पद्धत वापरून सोडवले आहे. त्यांनी पाय या गुणोत्तराच्या किमती काढल्या आहेत. फर्माचे इक्वेशन भास्कराचार्यांनी सोडवले आहे. पेल्सच्या इक्वेशनमधील x व y च्या किंमती भास्कराचार्यांनी काढल्या आहेत.

'गणिताध्याय' व गोलाध्याय या ग्रंथाचा समावेश गणित शास्त्रात होत नाही. त्यांचा समावेश खगोलशास्त्र विभागात होतो. भास्कराचार्य थोर गणिततज्ज्ञ नसून ते उत्तम खगोलशास्त्रज्ञ देखील होते.

भास्कराचार्यांनी जगाला गणिताची खूप मोठी देणगी दिली आहे ते खूप हुशार, विद्वान व चौकस बुद्धीचे होते त्यामुळेच तर त्यांनी गणित विषयात एवढी उंच मजल मारली.

सन ५०० मध्ये आर्यभट्टांनी जे गणित खगोलशास्त्र

युग सुरू केले ते १२०० साली भास्कराचार्यांच्या मृत्युनंतर संपले. भारताच्या या सुवर्णयुगातील दशमान पद्धत सर्वत्र प्रसारीत होण्यासाठी नंतरची चारशे वर्षे लागली त्यानंतर १८५७ मध्ये ब्रिटिशांनी ३ विद्यापीठे स्थापित केली व पुन्हा ज्ञानाचा प्रसार झाला. भास्कराचार्यांनी आपल्या गणिती प्रतिभेने सर्व जगाला एक वेगळीच देणगी दिली. त्यांच्या नऊशेव्या जयंतीचे हे एक निमित्त त्यांच्या कर्तृत्वाला एक उजाळा देण्याचे!

पर्यावरणाला जपू या

एकविसावे शतक
माणसामाणसांत जगण्याची धडपड
पोटासाठी वाटेल ते
निर्सगाने सगळ काही दिलं
पाने-फुले, झाडे, नद्या, डोंगर
पावसाच्या सरींनी न्हाऊन
निघणारी हिरवीगार धरणी
सूर्याच्या किरणांनी चकाकणारी
नदीची रुपेरी किनार
सगळ आयतं, सहज सुंदर
पण लक्षात कोण घेतं
स्वत: बरोबरच पर्यावरणाचे रक्षण
हाच जगण्याचा मुख्य हेतू
हिरव्या-हिरव्या झाडांना
कोवळ्या-कोवळ्या फुलांना
तळहातावरच्या फोडाप्रमाणं जपा
यातच तुमचं आमचं मानवाचं
भवितव्य अवलंबून आहे.
सहनशीलता निर्सगालाही असते
पण त्याचा अतिरेक झाला की,
कोप होतो. आणि होत्याच नव्हतं होतं
आजच संकल्प करूया
पर्यावरणाला जपू या....

प्रदिप सूर्यवंशी (बी.ए.भाग-३)

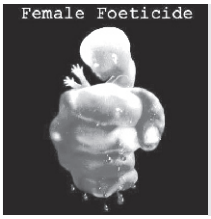

स्त्रीभ्रूण हत्या

आई गं आई मला या दुनियेत यायचाय
या जगाला बघायचाय
आणि खूप काही शिकायचाय ।। धृ ।।
मोठ्या ताईशी बोलायचाय दादा सोबत खेळायचाय
जीवन म्हणजे काय ते जाणून घ्यायचाय
आई गं आई मला या दुनियेत यायचाय ।। १ ।।
आजी आजोबांची एक लाडकी नात बनायचाय
बाबाच स्वप्न पूर्ण करायचाय
पृथ्वीची एक वेगळीच वाट बघायचीय
आई गं आई मला या दुनियेत यायचाय ।। २ ।।
कोणाची तरी पत्नी तर कोणाची माता बनायचाय
स्वप्नांना आकार द्यायचाय सौंदर्याला जवळून बघायचाय
आई गं आई मला या दुनियेत यायचाय ।। ३ ।।
मला मारायला तू जाऊ नकोस
एवढ मोठ पाप तू करू नकोस
कारण मला कुणासाठी सावित्रीबाई फुले तर
कोणासाठी सिंधुताई सपकाळ बनायचाय
आई गं आई मला या दुनियेत
आणि खूप काही शिकायचाय
आई ग आई मला या दुनियेत यायचाय ।।४।।

कु. मिनाक्षी मतकरी (बी. कॉम. भाग-१)

जागतिक तापमान वाढ
एक गंभीर समस्या

कु. स्मिता माळी (बी.ए. भाग-३)

जागतिक तापमान वाढल्यामुळे ढगांची हालचाल कमी होऊन त्याचा पर्जन्यावर परिणाम झालेला दिसून येतो. कधी पर्जन्य (मान्सून) लवकर येते तर कधी उशिरा कधी पाऊस मुसळधार पडतो तर कधी पडतच नाही. यामुळे गवताळ प्रदेश देखील नाहीसे होवून तिथे हळूहळू वाळवंट निर्माण होऊ लागले आहेत. यामुळे प्राणी, पक्षी यांचे प्रमाण घटत चालले आहे. अशा प्रकारे जागतिक तापमान वाढीमुळे मानवाला तसेच इतर प्राणिमात्रांना त्याचे परिणाम भोगावे लागतील.

'विज्ञानाचा ध्यास हवा
पण प्रदूषण नको साचायला
निसर्गाचे पुस्तक
नेहमीच हवे वाचायला.'

सध्याचे युग हे औद्योगिकरणाचे आहे. सर्व ठिकाणी मोठे मोठे कारखाने उभारले गेले आहेत. मानव हा विलासी व स्वार्थी वृत्तीचा बनत चालला आहे त्याने स्वत:च्या गरजा भागविण्यासाठी निसर्गावर घाला घातला आहे. मोठ-मोठी जंगले तोडून तेथे सिमेंट काँक्रीटचे मजले चढवत आहेत. तसेच वाहतुकीच्या साधनांचाही अव्याहतपणे वापर होत आहे. यामुळे निसर्गाचे संतुलन बिघडत चालले आहे. अनेक वेगवेगळ्या प्रकारचे वृक्ष, प्राणी, पक्षी यांचे अस्तित्व संपुष्टात आले आहे. व याचा परिणाम जागतिक तापमान वाढीवर झाला आहे. निसर्गाचा समतोल ढासळण्याचे एकमेव कारण मानव आहे.

कारण गेल्या १०० वर्षात यापूर्वी कधीही झाली नाही एवढी झपाट्यानं तापमान वाढ झाली आहे. १९६०-१९७५ या काळात पृथ्वीचे तापमान ०.५अंश सें. ग्रे.ने. वाढले. इ.स. २००० पर्यंत ते १-१.५ अंश सें.ग्रे.ने आणि इ.स. २०२५ पर्यंत ते २-२.५ अंश सें.ग्रे.ने. वाढेल असा अंदाज सांगितला जातो. पृथ्वीवरील तापमान वाढ एवढ्या झपाट्याने होत आहे की, विषुववृत्तीय भागातील 'किलोमांजारो' या पर्वत शिखरावरील हिमाच्छादन इ.स. १९०६ च्या तुलनेत २५% उरले आहे.

जागतिक तापमान वाढ म्हणजे काय ?

''वातावरण कार्बनडायऑक्साईड मिथेन क्लोरोफ्ल्युरोकार्बन्स, नायट्रस ऑक्साइड या सर्व वायूंच्या वाढत्या प्रमाणामुळे वातावरणाचे सरासरी तापमान वाढले आहे. आणि ही प्रक्रिया सुरुच आहे यालाच जागतिक तापमान वाढ असे म्हणतात.''

जागतिक तापमान वाढीची कारणे :

सध्याच्या युगात जग विकसित देश व विकसनशील देश या प्रकारात विभागले आहेत. औद्योगिक क्रांतीनंतर मोठ्या प्रमाणात कोळसा व खनिज तेलाचा वापर सुरू झाला व या ज्वलन प्रक्रियेमुळे मोठ्या प्रमाणात कार्बन डायऑक्साईडचे उत्सर्जन सुरू झाले आहे. उदा. इ.स. १७६० च्या सुमारास युरोपमध्ये औद्योगिक क्रांती झाली होती. तेव्हा येथील वातावरणातील कार्बनडायऑक्साईडचे प्रमाण २६० पीपीएम इतके होते. तेच इ.स. १९९८ मध्ये ३६५ इतके होते व इ.स. २००९ मध्ये ते ४०० पीपीएम च्या जवळ पोहोचले आहे. हे प्रमाण वाढण्यास फक्त मानवच जबाबदार आहे.

करोडो वर्षाच्या प्रकाशसंश्लेषणानंतर निर्माण झालेला कोळसा व खनिज तेल गेल्या शंभर वर्षात अव्याहतपणे जमिनीतून बाहेर काढून वापरले जाते आहे. सध्या जगात सर्वत्र वाहतुकीच्या साधनांची मोठ्या प्रमाणात प्रगती झाली आहे. रेल्वेमध्ये दगडी कोळसा व

खनिज तेलाचा तसेच मोटारी व विमानांमध्ये खनिज तेलाचा वापर मोठ्या प्रमाणात होत आहे. या वाहनांमध्ये वापरले जाणारे पेट्रोल व डिझेल यांच्या अधिक वापरामुळे आपण निसर्गातील कार्बन डायऑक्साइडचे प्रमाण वाढवत आहोत.

पर्यावरणाचे संतुलन ढासळून जागतिक तापमान वाढ होण्याचे प्रमुख कारण म्हणजे झपाट्याने वाढणारी लोकसंख्या होय. जगातील लोकसंख्या मोठ्या प्रमाणात वाढली आहे. इ. स. १ मध्ये जगाची लोकसंख्या २५० दशलक्ष , इ.स. १९०० मध्ये १००० दशलक्ष, १९८८ मध्ये ५३०० द.ल. होती तर २००० पर्यंत जगाची लोकसंख्या ७००० द.ल. होती. परंतु १ मार्च २०११ रोजी झालेल्या जनगणनेनुसार एकट्या भारताची लोकसंख्या १,२१,०१,९३,४२२ एवढी आहे. या वाढत्या लोकसंख्येमुळेच ऑक्सिजन शोषणाचे प्रमाण खूप वाढले आहे. यामुळे वातावरणात कार्बन डायऑक्साईडचे प्रमाण देखील वाढले आहे.

परंतु केवळ कार्बन डायऑक्साईडच नव्हे तर मानवी प्रयत्नांमुळे मिथेनचेही वातावरणातील प्रमाण वाढत आहे. मिथेन हा कार्बन डायऑक्साईडपेक्षा २५ पटीने जहाल हरितवायू आहे. त्यामुळे वातावरणात जरी याचे प्रमाण (०.७ पीपीएम) कमी असले तरी त्यांची परिणामकारकता अधिक आहे. या सर्व वायूंच्या वाढत्या प्रमाणामुळेच वातावरणाचे सरासरी तापमान ही वाढले आहे व ही तापमान वाढण्याची प्रक्रिया सुरूच आहे.

मानवाने आपल्या अचाट बुद्धीसामर्थ्याच्या जोरावर 'क्लोरोफ्लुरोकार्बन्स' हा हरितगृह परिणाम करणारा वायू निर्माण केला आहे. हा वायू इ. स. १९४० च्या सुमारास वापरात आणण्यात आला. हा कृत्रिम वायू फ्रीजमध्ये, एरोसोल कॅनमध्ये आणि इलेक्ट्रॉनिक उद्योगात प्रामुख्याने शितकरणासाठी वापरला जातो. वातावरणामधील स्थितांबरात पोहोचण्यासाठी या वायूंना १० ते १५ वर्षे लागतात. या वायूंच्या रेणूत १५०० ते ७००० पटीने उष्णता पकडण्याची क्षमता असते. वातावरणात (Fcs) चे प्रमाण ०.००२२५ पीपीएम असते. स्थितांबरात याचे वास्तव्य ६५ ते ११० वर्षे असते. त्यामुळे ओझोन वायूच्या अवक्षय होतो. यामुळे वातावरण तापते आणि त्वचेच्या कर्करोगासह इतरही व्याधींना मानवाला सामोरे जावे लागते.

जागतिक तापमान वाढीचे परिणाम –

जागतिक तापमान वाढीमुळे कार्बन डायऑक्साईडचे प्रमाण जरी दुप्पट झाले असले तरी पृथ्वीचे तापमान जवळजवळ ३ अंश से.ग्रे.ने. वाढले आहे. सरासरी तापमान वाढ ही केवळ २ ते ३ अंशाची दिसत असली तरी पृथ्वीवर महाकाय बदल घडवून आणण्यास सक्षम आहेत. पूर्वीच्या तापमान वाढीतही पृथ्वीवर अशाच प्रकारचे महाकाय बदल घडून आले होते. व सध्याचा सर्वात महत्त्वाचा बदल म्हणजे हवामानील बदल होय.

जागतिक तापमानवाढीने हिमनद्यांचे वितळणे ही चिंतेची बाब बनली आहे. जगातील सर्वच भागातील हिमनद्यांचा आकार कमी होण्यास सुरूवात झाली आहे. कारण तापमान वाढीने पडणाऱ्या बर्फापेक्षा वितळणाऱ्या बर्फाचे प्रमाण जास्त झाले व हिमनद्या मागे हटू लागल्या आहेत. हिमालय, आल्प्स व रॉकी या महत्त्वाच्या बर्फाच्छादित पर्वतरांगामध्येही असेच आढळून आले आहे. या हिमनद्या पाणीपुरवठा म्हणून अतिशय महत्त्वाच्या आहेत. या हिमनद्या नष्ट पावल्या तर या नद्यांवर अवलंबून असणाऱ्यांना पाणी टंचाईचा सामना करावा लागेल.

हिमनद्यांच्या वितळण्याबरोबरच आर्टिक व अंटार्टिका व ग्रीनलंडमधील ध्रुवीय प्रदेशात प्रचंड मोठे हिमनगांचेही वितळणे चालू आहे. हे वितळलेले पाणी समुद्राच्या पाण्यात मिसळून जाते व या समुद्राच्या पाण्याची पातळी वाढल्यामुळे आर्टिक, अंटार्टिका व ग्रीनलँड हे तर पाण्याखाली जातीलच शिवाय समुद्र किनाऱ्यावरील मानवी वस्त्या देखील जलमय होतील.

जागतिक तापमान वाढल्यामुळे ढगांची हालचाल कमी होऊन त्याचा पर्जन्यावर परिणाम झालेला दिसून येतो. कधी पर्जन्य (मान्सून) लवकर येते तर कधी उशिरा कधी पाऊस मुसळधार पडतो तर कधी पडतच नाही. यामुळे गवताळ प्रदेश देखील नाहीसे होवून तिथे हळूहळू वाळवंट निर्माण होऊ लागले आहेत. यामुळे प्राणी, पक्षी यांचे प्रमाण घटत चालले आहे. अशा प्रकारे जागतिक तापमान वाढीमुळे मानवाला तसेच इतर प्राणिमात्रांना त्याचे परिणाम भोगावे लागतील.

जागतिक तापमान वाढीवरील उपाय :

जागतिक तापमान वाढ रोखायची असेल तर

वातावरणातील कार्बन डायऑक्साईड वायू कमी करावा लागेल. यासाठी सर्वात महत्त्वाचा उपाय म्हणजे झाडे लावणे. जंगलाखालची भूमी सध्याच्या तीन ते पाच पट वाढवायला हवी. यामुळे थोड्याफार प्रमाणात आपण तापमानवाढ रोखायला मदत करू शकू.

तापमान वाढ रोखण्यासाठी दुसरा उपाय म्हणजे कार्बन डायऑक्साईड निर्माण होताच तो पकडून सागरात सोडण्याची सोय करायला हवी किंवा याचे दुसऱ्या एखाद्या अविघटनशील संयुगात रुपांतर करावे लागेल. जर सागरात मोठ्या प्रमाणात लोहसंयुगे ओतली तर वानस प्लवकांची (प्लॅस्टॉन वनस्पती) वाढ होवून त्यामुळे कार्बन डायऑक्साईडचे प्रमाण कमी व्हायला मदत होईल.

तापमान वाढ रोखण्यासाठी हरितवायूंच्या जादा उत्सर्जनावर कर लावणे हा उत्तम उपाय आहे. हा कर सरळपणे इंधनावर लावू शकतो. किंवा इंधनाच्या वापरानंतर एखाद्या उद्योगाने किती हरितवायूंचे उत्सर्जन केले याचे गणित मांडून केला जाऊ शकतो. या कराने इंधनाच्या वापरावर बंधने तर येतीलच शिवाय हरितवायूरहित इंधनामध्ये जास्त गुंतवणूक होवू शकेल.

जागतिक तापमान वाढ रोखण्यासाठी सर्वात महत्त्वाचा उपाय म्हणजे लोकसंख्येची वाढ कमी करणे. यामुळे वातावरणातील कार्बन डायऑक्साईड उत्सर्जन कमी होईल व पर्यावरणात संतुलन राहण्यास मदत होईल.

तसेच शासनाने विविध योजना राबवून त्याद्वारे संपूर्ण व सखोल माहिती सर्व स्तरातील (खेडे,शहर) लोकांपर्यंत पोहोचविली पाहिजे. प्रत्येक व्यक्तिला निसर्गाचे व निसर्गाकडून मिळालेल्या प्रत्येक देणगीचे महत्त्व जाणवून देवून तिचा वापर योग्य रितीने करण्यास आवश्यक आहे.

मानवाला जीवन जगण्यासाठी मिळालेली प्रत्येक गोष्ट ही निसर्गाची अमूल्य ठेव आहे व आपण सर्वांनी ही ठेव व्यवस्थित सांभाळून ठेवण्याची जबाबदारी घेणे ही तितकेच महत्त्वाचे आहे. म्हणूनच शेवटी म्हणावेसे वाटते,

''वाचायला हवा निसर्ग
तरच जगण्यामध्ये मजा आहे
निसर्गाशिवाय माणूसपण
फार मोठी सजा आहे.
फार मोठी सजा आहे.''

जीवनाचा अर्थ

* जीवनाचा अर्थ विचारायचा असेल तर तो आकाशाला आणि समुद्राला विचारा
* बचत म्हणजे काय आणि ती कशी करावी हे मधमाश्यांकडून शिकावं
* गुलाबाला काटे असतात असे म्हणून रडत बसण्यापेक्षा काट्यांना गुलाब असतो असे म्हणत हसणे उत्तम
* वेदनेतूनच महाकाव्य निर्माण होते.
* भूतकाळ आपल्या आठवणीचा आनंद देतो. भविष्यकाळ आपल्या स्वप्नांचा आनंद देतो. पण आयुष्याचा आनंद फक्त वर्तमानकाळच असतो.
* मृत्यूला सांगावं ये. कुठल्याही रुपाने ये पण जगण्यासारखं काहीतरी जोपर्यंत माझ्याकडे आहे. तोपर्यंत तुला या दाराबाहेर थांबावं लागेल.
* मोती बनून शिंपल्यात राहण्यापेक्षा दवबिंदू होऊन चातकाची तहान भागविणे जास्त श्रेष्ठ
* ज्याच्या जवळ सुंदर विचार असतात तो कधीही एकटा नसतो.
* जखम करणारा विसरतो पण जखम ज्याला झाली तो विसरत नाही.
* आपण पक्षाप्रमाणे आकाशात उडायला शिकलो माशाप्रमाणे समुद्रात पोहायला शिकलो पण जमिनीवर माणसासारखे वागायला शिकलो का?

कु. शुभांगी गायकवाड (बी.ए.भाग-३)

किर्लोस्कर उद्योग समूहाची आई
यमुताई शंतनुराव किर्लोस्कर

कु. रोशनी गायकवाड (बी.कॉम. भाग-२)

महाराष्ट्रातील महिलांच्या उद्धारासाठी स्थापन केलेल्या 'महिला कारखानदारीच्या जनक' म्हणून यमुताई किर्लोस्कर यांचा गौरव केला जातो. त्यांची कर्तबगारी व बुद्धिमत्ता, तन्मयता, प्रसन्न व्यक्तिमत्व व मनमोकळी वागणूक आपणास सतत आठवते म्हणूनच.....

यमुताई किर्लोस्कर यांचा जन्म वाई (जि. सातारा) येथे दिनांक १७ मे १९०८ रोजी एका मध्यमवर्गीय कुटुंबात झाला. त्यांचे वडील रंगनाथ पुरूषोत्तम फाटक वाई येथील कोर्टात नाझर म्हणून काम करीत असत.

शालेय शिक्षण पूर्ण झाल्यानंतर उच्च शिक्षणासाठी त्या पुण्यास आल्या. कॉलेजात तर यमुताईंनी राष्ट्रीय चळवळीतही भाग घेण्यास सुरूवात केली. विवाहानंतर किर्लोस्करवाडी येथे गरीब व गरजू महिलांच्या समस्या सोडवण्यासाठी महिला मंडळाची स्थापना करून घरगुती पदार्थ बनवून विकण्याचा व महिलांना स्वावलंबी बनवण्याचा उपक्रम सुरू केला.

किर्लोस्करवाडीला आल्यानंतर थोरल्या मुलाची पत्नी म्हणून एक वेगळीच भूमिका यमुताईंना सांभाळावी लागली. मोठ्या पुढाऱ्यांपासून सामान्य शेतकऱ्यांपर्यंत त्यांचेकडे पाहुणे येत कंपन्यांचे एजंटस्, ऑडिटर्स, संचालक, संस्थानिक त्यांचे दिवाण या सर्वांचा पाहुणचार यमुताईंना सांभाळावा लागे. शिवाय राजकीय आणि सामाजिक बाबतीतही त्यांना लक्ष द्यावे लागे. शारदामंडळ, काँग्रेस कमिटी, महिला मंडळ या सर्वांच्या स्थापनेत यमुताईंना भाग द्यावा लागला. त्या वेळी कारखाना फार मोठा नव्हता पण बाकीचे व्यापच फार मोठे होते.

यमुताईंची समाजसेवा किर्लोस्करवाडीतच सुरू झाली. १९२७ साली पुण्यात भरलेल्या अखिल भारतीय महिला परिषदेच्या अधिवेशनामध्ये यमुताईंनी स्वयंसेविका म्हणून काम केले होते. १९३० मध्ये त्यांनी किर्लोस्करवाडीला महिला मंडळ स्थापन केले. १९३७ साली आपले वाडीचे महिला मंडळ त्यांनी अखिल भारतीय महिला परिषदेला जोडले. वार्षिक अधिवेशन त्यानी किर्लोस्करवाडी येथे आपल्या शाखेतर्फे भरविले. या प्रसंगी सहाशे प्रतिनिधींची निवास भोजनाची सोय त्यांनी आदर्श प्रकारे ठेवली. पुढे यमुताई महाराष्ट्र महिला परिषदेच्या खजिनदार आणि १९४२ ते १९४७ या काळात चिटणीस व स्टँडिंग कमिटीच्या सदस्या म्हणून काम पाहू लागल्या. त्या चिटणीसपदावर येण्यापूर्वी महाराष्ट्रातील एकूण १३ जिल्ह्यात परिषदेच्या अवघ्या सात शाखा होत्या. पण त्यांच्या कारकिर्दीत ठिकठिकाणी पन्नासावर शाखा स्थापन झाल्या.

किर्लोस्करवाडीत काँग्रेस कमिटी स्थापन करण्यात यमुताईंचा पुढाकार होता. काँग्रेसच्या साऱ्या चळवळी म्हणजे प्रभातफेऱ्या, स्वदेशी वस्तूंची विक्री यात यमुताईंनी भाग घेतला होता. १९३३ ते १९४१ पर्यंत यमुताई औंधसंस्थानाच्या सल्लागार मंडळाच्या सभासद होत्या.

१९४७ मध्ये पुण्यास आल्यानंतर यमुताईंनी मुलांच्यासाठी शाळा उभारल्या. नॅशनल वुईमेन्स कौन्सिलच्या पुणे शाखेच्या चेअरमन या नात्याने १९५७ च्या डिसेंबरमध्ये १३ वे अखिल भारतीय अधिवेशन पुण्यास भरवून त्यांनी ते यशस्वी करून दाखविले.

त्याचप्रमाणे 'वुईमेन्स फूड कौन्सिल' मध्ये सहभागी होऊन अन्नपूर्णाची व्यवस्था काही काळ त्यांनी हाती घेतली. महाराष्ट्र राज्य महिला संमेलनातील आपल्या भाषणात त्यांनी सल्ला दिला होता की आपल्या मुलांच्या डोळ्यापुढे कारखानदारीचे व व्यापाराचे ध्येय ठेवले पाहिजे.

१९५७ साली यमुताईंनी महिला उद्योग कारखाना खडकीला उभारण्याचे ठरविले. या कारखान्यातून इंजिनाची थिन ऑईल बेअरिंग्ज तयार होऊ लागली. तीस वर्षे वयाच्या व त्या पुढच्या विधवा आणि गरजू महिलांना तेथे काम दिले गेले. आणि सध्या कारखान्यात दोनशे महिला काम करीत आहेत. आठ तास उभे राहून स्त्रियांना काम करणे कठीण आहे हा समज खोटा ठरला. स्त्रियांना दूध आणि जीवनसत्वयुक्त आहार देण्याची व्यवस्थाही कारखान्याने केली. परदेश दौऱ्यामध्येही त्यांनी ठिकठिकाणच्या सामाजिक संस्थांचे कार्य अभ्यासिले. व त्याचा फायदा येथील संस्थांना करून दिला. महिला मंडळातर्फे करण्यात आलेली आणखी एक महत्त्वाची कामगिरी म्हणजे पुण्यातील वृद्धाश्रम यमुताईंनी सौ. भगवतांच्या जोडीने ही संस्था नावारूपाला आणली आणि तिची दीड लाखाची इमारत आज पुण्यात उभी असून नेहमी पुढे असते. म्हणूनच यमुताईंच्याबद्दल शंतनुरावांच्या तोंडून वाक्य बाहेर पडतात.

''उद्योगाच्या मार्गावरती
या साथीचे भाग्य लाभले,
चाल राहिली सदा तयांची,
कालापुढती चार पाऊले !''

विशेष म्हणजे शंतनुरावही यमुताईंना तितकाच मान देत होते. आणि आदरही राखत होते. लेडी धनवंती रामाराव यांनी शंतनुराव-यमुताईंचा संसार पाहिल्यावर म्हटले होते, साऱ्या जगभर बायका पतीसाठी, मुलांसाठी स्वेटर विणत असतात. पण स्वत:च्या अनेक व्यापातून आपल्या बायकोसाठी स्वेटर विणणारा नवरा तुम्ही पाहिला आहे काय? त्यांच्याबद्दल शांताबाई किर्लोस्कर म्हणतात. शंतनुरावांना पत्नीसाठी द्यायला पुरेसा वेळच मिळत नाही. तरीपण दोघांचे एकमेकांशी वागणे, पाहण्यात एक वेगळाच आनंद मिळतो. अशा पद्धतीने पती आणि पत्नीचे एकमेकावरील अपूर्व असे प्रेम दिसून येते.

महाराष्ट्रातील महिलांच्या उद्धारासाठी स्थापन केलेल्या 'महिला कारखानदारीच्या जनक' म्हणून यमुताईंचा गौरव केला जातो. त्यांनी कार्य करून आपले जीवन समृद्ध व कृतार्थ केले. त्यांची कर्तबगारी व बुद्धिमत्ता, तन्मयता, प्रसन्न व्यक्तिमत्त्व व मनमोकळी वागणूक आपणास सतत आठवते.अज्ञान व दारिद्र्य नष्ट केले तरच समाज व राष्ट्र बलवान होतो. आज किर्लोस्कर उद्योग समूहात चौथी पिढी समर्थपणे कार्यरत आहे.

'युग स्त्रीचे हे महानिर्वाण दिपस्तंभासारखे, अनंतकाळ मार्गदर्शन करीत राहील.'

स्वातंत्र्य

स्वातंत्र्य हवं आहे मला
पाखरावाणी उंच-उंच आकाशात
उडायचं आहे मला
वरून सारे जग पाहायचं आहे मला

स्वातंत्र्य हवं आहे मला
कुठेतरी चाललं की आई म्हणते
एकटी जावू नको मुला
कोणीतरी पाहिल तुला
मग काय झालं पाहिले तर मला

स्वातंत्र्य हवं आहे मला
बाबा म्हणतात नवकर पाठवा
सासरी हिला
जायचं नाही सासरी मला
सारं जग पाहायचं आहे मला

स्वातंत्र्य हवं आहे मला....

कु. मनिषा रोडे (बी.बी.ए.भाग-२)

अंधश्रद्धा निर्मूलन समाजापुढील आव्हान

कु. रुपाली कदम (बी.सी.ए. भाग-२)

अशिक्षित, सुशिक्षित, समाजात असलेल्या अंधश्रद्धा दूर करणे, हे खरचं एक खूप मोठं आव्हान आहे. श्रद्धा ठेवायचीच असेल तर ती फक्त तुम्ही मानत असलेल्या देवावर ठेवा. भोंदूबाबांवर श्रद्धा ठेवण्यात काहीच अर्थ नाही. म्हणूनच या अंधश्रद्धेबद्दल....

आजच्या युगात अंधश्रद्धा हा खूप गंभीर विषय झाला आहे. या विषयावर खूप काही बोललं जातयं. सर्वत्र एकच नारा ऐकू येतोय, अंधश्रद्धेपासून दूर रहा, अंधश्रद्धा पसरवू नका, पण मग अंधश्रद्धा म्हणजे काय? काय आहे अंधश्रद्धेची व्याख्या? या आधी श्रद्धा म्हणजे काय हे जाणून घेतले पाहिजे, तर श्रद्धा म्हणजे आपली देवावर असणारी भक्ती, देवावर असणारा दृढ विश्वास.

आता हा प्रश्न पडतो की, देव ही कल्पना कसली आहे? मानववंश शास्त्राचा अभ्यास आपणास सांगतो की निसर्गाविषयीच्या अज्ञानातून माणसानं देवाची कल्पना निर्माण केली आहे, खरचं केली आहे की नाही या विषयी वाद निर्माण होईल. पण माणसानं देव निर्माण केला हे एक निर्विवाद सत्य आहे. देवाची कल्पना केवळ अज्ञानापोटी निर्माण झाली नाही तर, ती एक मूलभूत अशी मानसिक गरजही होती. माणूस जन्मताच आईच्या नाळेपासून तोडला जातो, त्याला एवढं असुरक्षित वाटायला लागतं, म्हणून तो प्रथम आईला व नंतर मानवी समाजाच्या प्रगल्भ अवस्थेत सर्वशक्तिमान देवाशी व ईश्वराशी स्वत:ला जोडून घेतो. स्वत:ची नाळ कधीही न तुटणाऱ्या चिरंतन, सर्वव्यापी अशा ईश्वराशी त्यानं जोडली. म्हणूनचं ईश्वराची कल्पना सर्वदूर व सर्वच समाजात प्रस्थापित झाली आणि अशा या देवावर आपली श्रद्धा असते मग ही श्रद्धा अंधश्रद्धा कशी बनते? अंधश्रद्धा म्हणजे जी गोष्ट मुळात खरी नसतानाही तिच्यावर विश्वास ठेवणे, ती सतत आहे असे मानणे. आणि यामुळेच या अंधश्रद्धेचे एक सोपे-सरळ थेट नातं हे देवाधर्माशी जोडलं जाते. मग या जगात देव आहे, त्याचं अस्तित्व आहे असं मानणे म्हणजे अंधश्रद्धा आहे का? तर नाही या देवाच्या नावावर आपल्यातलचे काही लोक नवीन नवीन चमत्कार करून दाखवतात. आता चमत्कार म्हणजे नवीन टेक्नॉलॉजी वापरून काही प्रयोग करून दाखवतात आणि आपल्या समाजातील सुशिक्षित, अशिक्षित, भोळी-भाबडी लोकं लगेच त्याला चमत्कार असं सुंदर नाव देतात. यामध्ये जादूटोणा करणे, भूत-प्रेत काढणे, अंगात येणे, विस्तवातून चालत जाणे, असे प्रयोग करून दाखवतात. आपल्या या जगात आजपर्यंत कोणत्याही चमत्कार झालेला नाही, त्याच्या मागे कोणती तरी कारणे आहेत, वैज्ञानिक दृष्टिकोन आहे. पण काय करणार या बाबतीत अशिक्षित लोकांच्याबरोबर सुशिक्षित लोकही तशीच वागत आहेत.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी देव व धर्म नाकारून बुद्ध धर्म स्विकारला. त्यांच्या चळवळीतील बहुसंख्य लोक तर गेल्या ४० वर्षापासून देवचं मानत नाहीत. पण म्हणून त्यांच्यातल्या अंधश्रद्धा खरचं दूर झालेल्या आहेत का? दीक्षाभूमीवर जाणाऱ्या जनतेपैकी किमान एक चतुर्थांश लोक तर विक्तुबाबासारख्या एक पागल माणसाच्या देवस्थानाला भेटी देतात, भूत-प्रेत मानतात. म्हणजेच देव सुटला तरी बाकीच्या अंधश्रद्धा बहुसंख्य लोकांना चिटकून राहिल्या आहेत आणि ही खरी आजची वस्तुस्थिती आहे. मी सहावी सातवीत असताना

एक प्रसंग पाहिला होता.

एकदा रस्त्यावर खूप गर्दी जमली, अंगाला पिवळा रंग लावलेला, हातातला आसूड घेऊन जमिनीवर मारत सगळ्यांना घाबरवतं पळणारा, रस्त्यावर धुडगूस घालणारा पोतराज, काही अंगात आलेल्या बायका, माना फिरवून अंगावर लिंबाच्या काट्याने स्वत:ला मारून घेत होत्या. केस मोकळे, कपाळभर कुंकू, मध्येच कुणी बायका येऊन अंगात आलेल्या बाईच्या पायावर डोकं ठेऊन, मुलाला पायावर ठेऊन जाताना दिसत होत्या. नारळ, फुले, उदबत्त्या, देवीपुढं साड्यांचा ढीग खूप साऱ्या पैश्यांच्या नोटा होत्या. आणि ते करण्यासाठी जास्त गर्दी होती सुशिक्षित लोकांची. मला वाटतयं अशा या लोकांना आपण सुशिक्षित अडाणी असं म्हटलं तरी ते काय वावगं ठरणार नाही.

हे सगळं झालं पूर्वीच, पण आताही सगळं तसचं आहे, देवळं मोठी झालेत, पोतराज तेच आहेत. पण मेकप केलेले, अगोदर फक्त देवळात एक समई आणि बाहेर एक विजेचा दिवा असायचा. आता देऊळचं नव्हे तर आसपासचा परिसर ही दिव्याच्या रोषणाईने झगमगत असतो. नवसाचे नारळ आणि पाळणे लावायला एवढी मोठी देवळं ही पुरेणाशी झालेत. बघेल तिकडे फुलांचे हार. पैशांच्या माळा, नवस फेडण्यासाठी कापायला आणलेले कोंबडे आणि बोकडं यांचा पसाराच पसारा दिसत असतो.

खरचं कुठं चाललयं जग? उत्क्रांतीकडे? ही आहे का आपली उत्क्रांती? प्रत्येक माणूस देवावर श्रद्धा ठेवतो, भक्ती करतो, पण काही तरी मागण्यापुरती कुणाला मूल पाहिजे, कुणाला नोकरी पाहिजे, कुणाला व्यवसायात यश, तर कुणाला सत्ता पाहिजे. एक ना दोन, अगदी मागण्यांची यादीचं घेऊन लोक देवळात जातात. तिथे ही लोक फक्त स्वत:चा स्वार्थ बघतात. देवावर श्रद्धा असणे वाईट नाही. असं म्हणतात की श्रद्धेने आत्मिक सुख मिळतं. आजकालच्या या धकाधकीच्या जीवनात प्रत्येक मनुष्य मनाला शांती मिळण्यासाठी जागा शोधत असतो. आणि जास्तीत जास्त लोक त्यासाठी देवळात जातात. एखाद्या कामासाठी सगळे प्रयत्न करून परमेश्वर मला नक्की यश देईल अशी श्रद्धा ठेवणं वेगळं. पण काहीच न करता परमेश्वर करेलचं अशी अंधश्रद्धा ठेवल्यावर जर आपले काम नाही झालं तर मात्र श्रद्धाळूंचा देवावरचा विश्वास तर उडतोच, पण प्रत्येक गोष्टीवरचा त्याचा विश्वास नाहीसा होतो. तो निराश होतो. सगळं जीवनचं त्याच विस्कळीत होऊन जाते. प्रत्येक गोष्टीसाठी नवस करणे काहीच न करता देवावर नुसती श्रद्धा ठेऊन बसून रहाणे हा अतिरेक झाला. लहान मुलं आई घरात नाही दिसली की घाबरतात. पण आई दिसली की आपल्या पाठीशी ती आहे म्हणून ते बिनधास्त खेळतं, त्यातून सगळ शिकत रहातं. आपली श्रद्धाही तशीच पाहिजे. परमेश्वर आपल्या पाठीशी आहे म्हणून सगळी कर्तव्य धैर्याने पार पाडली तर ती श्रद्धा कामाला येते.

हे झाले देवावरच्या श्रद्धेच्या बाबतीत पण माणूस फक्त देवावरच श्रद्धा ठेवतो असे नाही. तर त्यांच्या अनेकांवर श्रद्धा असतात. नेहमी लोक आईवडिलांवर श्रद्धा ठेवतात, काही लोक साधुवर श्रद्धा ठेवतात, वास्तुशास्त्रावर, मांत्रिकावर, अंगात देव देवी येणाऱ्यांवर, भविष्य सांगणाऱ्यावर, अहो एवढचं नव्हे तर शेंदूर फासलेल्या काळ्या दगडावर सुद्धा लोकांची श्रद्धा असते. आता मात्र हद्दचं झाली. रस्त्याने जाता जाता एखादा लाल दगड दिसला की लगेच मान झुकवून आशीर्वाद घेतात. वास्तुशास्त्रांवर विश्वास असणारे लोक सतत घर विकणं, बदलणं, घराच्या भिंती पाडणं, वस्तुंची हालवाहालवं करणं यात मग्न असतात. ज्योतिष शास्त्रावर विश्वास ठेवणारे लोक नेहमी कुठल्या ना कुठल्या तरी ग्रहाला शांत बसविण्याच्या नादात असतात. प्रत्येक काम ते मुहूर्त बघून करत असतात. अगदी घरातून बाहेर पडताना सुद्धा ते मुहूर्त बघतात.

मांत्रिकावर विश्वास ठेवणारे लोक, त्या मांत्रिकाकडून कुठला तरी गुरूमंत्र घेऊन येतात, आणि त्या मांत्रिकाच्या सेवेला लागतात, सतत त्यांच्या अवतीभोवती असतात घरात म्हातारे आई वडील आजारी असतील तर त्यांना औषधपाणी करणार नाहीत, पण मांत्रिकाला वस्त्रदान करणार, चांदीच्या सोन्याच्या वस्तू देणार.

असं वागणारे लोक चांगले शिकलेले, सुशिक्षित, मोठ्या पदावर असलेले आहेत. त्यांना असं वागताना पाहिलं की असं वाटत शिक्षण म्हणजे नुसत्या डिग्र्या आहेत का? ज्या शिक्षणातून खरं-खोटं, चांगले-

वाईट काहीच समजत नाही. ते शिक्षण खरचं काही कामाचं आहे का? त्या डिग्र्यांच्या काही उपयोग आहे का? समजून घेऊन श्रद्धा ठेवणं गैर नाही. पण श्रद्धेची अंधश्रद्धा होऊ नये ह्याची सुशिक्षित लोकांनी तरी काळजी घ्यायला पाहिजे ना. खरं तर हेच खूप मोठं आव्हान आहे आपल्या सुशिक्षित समाजापुढचं.

आपल्या समाजात अनेक रुढी, परंपरा आढळतात. पुर्वीचे लोक जर मांजर आडवे गेले तर समजायचे अपशकून झाला, आता कुठलही काम पूर्ण होणार नाही, म्हणून त्याच्यावर उपाय म्हणून ते पाच पावले मागे जात होते. हा विचार मांजर सुद्धा करु शकलं असतं ना, की अरेरे, माणूस आडवा गेला, आता काय करायचं? माझं कुठलचं काम होणार नाही. तो ही एक सजीव प्राणीच आहे ना मग? पण नाही ह्या सजीव प्राण्यांच्यात अशी कोणतीच अंधश्रद्धा नसते. मग मनुष्य हा सगळ्यात बुद्धिवान प्राणी आहे हे खोटं तर नाही ना? कारण जे माणसांना करायला पाहिजे, ते मूक प्राणी अगदी सहजपणे करून जातात. आपण बोलता बोलता जर पाल चुकचुकली तर म्हणतात, 'सत्य होणार', मुंगसाचं तोंड पाहिल तर म्हणतात, 'मिष्टान्न जेवण मिळणार'. म्हणजे आता मुंगुसाचे तोंड पाहिल्याशिवाय मिष्टान्न जेवण सुद्धा आपल्या नशिबात नसणार का? अरे मनुष्यासारखा बुद्धिवान प्राणी जर असल्या गैरसमजावर विश्वास ठेवत असतील, तर त्यांच्या बुद्धिमत्तेचा काय उपयोग आहे का? तुम्ही मांजर पाळा, कुत्रा पाळा, पाहिजे तर गाढव पाळा, पण अंधश्रद्धा ही काय पाळायची गोष्ट आहे का?

अलीकडे बुवाबाजी, तंत्रमंत्र, जादूटोणा, भानामती, याचे प्रमाण तर भयंकर प्रमाणात वाढले आहे. घरात एखादं माणूस आजारी असेल तर, घरातील स्त्री लगेच एखाद्या बुवाकडे जाते, त्याला हे सगळं सांगते, तो बुवा बरचं काहीतरी सांगतो, आणि ती लगेच ते उपाय करायच्या मागे लागते. जसं की कोंबडं कापा, बोकडं कापा, लिंबू-मिरच्या उतरवून टाका, 'दामटा करा' आणि बरचं काही. पण ती त्या माणसाला दवाखान्यात घेऊन जाणार नाही. जर असं करुन माणूस बरा झाला असता तर डॉक्टर या डिग्रीचा काय उपयोग? आणि एव्हाना कोंबडी आणि बोकडं हे दोन प्राणी नामशेष प्राण्यांच्या जातीमध्ये गणले गेले असते.

''अखिल भारतीय अंधश्रद्धा निर्मूलन चळवळ' ही देवाच्या व धर्माच्या विरूद्ध नाही, लोक ज्याला उघड अंधश्रद्धा समजतात त्या बाबा, बुवाबाजी, चमत्कार, नशीब, फलज्योतिष, भूत, भानामती, जादूटोणा, मंत्रमंत्र, अंगात येणं, आरोग्यविषयक गैरसमजुती याविरुद्ध जनप्रबोधन करणं आणि देवाच्या, धर्माच्या नावावर सर्व सामान्य जनतेला लुबाडणाऱ्या मधल्या दलालांविरुद्ध उभं ठाकून त्यांचा भांडाफोड करणं हे आपलं प्रमुख उद्दिष्ट ही चळवळ मानते आणि अशाचं या अंधश्रद्धा निर्मूलन चळवळीचे अध्यक्ष डॉ. नरेंद्र दाभोळकर या व्यक्तीचे आयुष्य एका संस्थेचा, एका चळवळीचा इतिहासचं बनलं आहे.

अंधश्रद्धा निर्मूलन आणि डॉ. नरेंद्र दाभोळकर हे एकमेकांचे समानार्थी शद्ब आहेत, असे म्हटले तरी चालेल. महाराष्ट्रात अंधश्रद्धेबाबत कोणतीही घटना घडली की, ''आता कुठे आहेत तुमचे दाभोळकर? अशी विचारणा होते. अंधश्रद्धा निर्मूलन व दाभोळकर हे एक जोडवाक्य झालयं. दाभोळकर एम.बी.बी.एस. असून सुद्धा त्यांनी आपले सुख बाजूला ठेऊन अंधश्रद्धा निर्मूलनाचा वसा उचलला. आणि समाजातील भोंदूगिरी नष्ट करण्यासाठी पाऊल उचललं. त्यांच्या श्रद्धा-अंधश्रद्धा-प्रश्नचिन्ह आणि पूर्णविराम,'लढे अंधश्रद्धेचे' अशी सहा पुस्तकातून त्यांनी अंधश्रद्धेवरती जोरदार टीका केली आहे, अंधश्रद्धेबद्दल विचार करण्यास भाग पाडलं आहे. सध्या ते 'साधना' साप्ताहिकाचे संपादक म्हणून कार्यरत होते. त्यांनी आपले संपूर्ण आयुष्य समाजासाठी झोकून दिलं आणि अशा या सर्वसामान्य व्यक्तीचा खून झाला. पुण्यात गोळ्या घालून त्यांची हत्या करण्यात आली म्हणजेच या जगात एखादं चांगलं काम करायचं म्हटलं तर आधी आपण आपला जीव गमवायच्या तयारीतचं राहिलं पाहिजे असाचं विचार मनात गोंधळ घालत आहे.

ज्या माणसाला स्वत:चा भविष्यकाळ काय आहे, हे माहीत नाही, तो दुसऱ्याचं भविष्य काय सांगणार? आणि अशा या माणसावर विश्वास ठेवणं हा किती मोठा मूर्खपणा आहे. दाभोळकरांनी हेच सांगितले नेहमी आणि त्यांची हत्या होणे म्हणजे, हिच आपल्या समाजाची एक शोकांतिका आहे. परवाच्याच बातमीत

सांगितलं एका बाईला कॅन्सर हा रोग होता, डॉक्टरांकडे न जाता, एका बुवाच्या सांगण्यावरून ती ते उपाय करत बसली. आणि आपला लाखमोलाचा जीव गमावला तिने. म्हणजे या अंधश्रद्धेपुढे आपल्या जीवाची देखील काहीच किंमत नाही का?

आपल्या या अशिक्षित, सुशिक्षित समाजात असल्या अंधश्रद्धा दूर करणे, हे खरचं एक खूप मोठं आव्हान आहे. श्रद्धा ठेवायचीच असेल तर ती फक्त तुम्ही मानत असलेल्या देवावर ठेवा असल्या भोंदूबाबांवर श्रद्धा ठेवण्यात काहीच अर्थ नाही. म्हणूनच या अंधश्रद्धेबद्दलच्या चार ओळी....

"देव धर्माच्या नावाने केला जातोय राजरोस धंदा ।
कळतचं नाही कसं फसवलं जातयं,
तुम्हाला आम्हाला सुद्धा ।।
खरचं किती बोकाळली आहे ही अंधश्रद्धा,
श्रद्धेवरती मात केली आहे
अंधश्रद्धेने आणि यातचं जातं आहेत
सामाजिक बळी मोठ्या संख्येने."

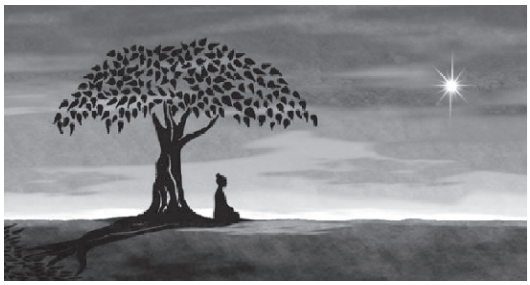

।। मैत्री भावना ।।

सर्व प्राण्यांवर प्रेम करणे म्हणजेच सर्वांशी मैत्री करणे होय. मैत्री म्हणजे अखिल जीवजातीसंबंधी प्रेम. अर्थात मैत्री भावना ही चित्ताला विमुक्त करणारी अवस्था आहे. गौतम बुद्धांनी पाच मित्रांची निवड केली आहे.

श्रद्धा (पहिला मित्र)

आपण जी गोष्ट करणार आहे त्यावर आपली पूर्णपणे श्रद्धा पाहिजे. श्रद्धा ही अभ्यासाची आधार शिला आहे. ती अंधश्रद्धा होणार नाही, याची खबरदारी घ्यावी.

वीर्य (दुसरा मित्र)

याचा अर्ध सम्यक् प्रयत्न, प्रयास, पुरूषार्थ, पराक्रम, श्रद्धेने योग्य मार्गाने प्रयत्न करणे म्हणजेच वीर्य

स्मृती (तिसरा मित्र)

याचा अर्थ जागृतता. वर्तमानात क्षणक्षणाच्या प्रति जागृत राहण्याचा अभ्यास आहे.

समाधी (चौथा मित्र)

याचा अर्थ कुशल चित्ताची एकाग्रता

प्रज्ञा (पाचवा मित्र)

याचा अर्थ प्रत्यक्ष ज्ञान सद्सद्विवेक बुद्धी, अर्थात योग्य विचार करण्याची पद्धती.

उपरोक्त पाच मित्र जर सोबतीला असतील तर आपला कोणताही शत्रू आपले वाकडे करू शकत नाही. चित्त निर्मळ होत जाईल. मनुष्याची प्रगती होत जाईल आणि सर्व प्राणिमात्राविषयी मंगल कामना केल्यामुळे सर्वांचे मंगल होईल. या पृथ्वीतलावर मनुष्यमात्रांमध्ये हाच फार मोठा आधार आहे.

कु. शितल लोंढे (बी.ए.भाग-३)

दुष्काळावर मात कशी करावी

अंकुश पाटील (बी.कॉम. भाग-२)

फाटले काळीज माझे काय करू जगून मी । डोळे पाण्याने भरले तरी घागर रिकामी ।।
येता येईना पाऊस, मावळली आशा सारी । काय वाढले पुढ्यात काही कळतच नाही ।।

आपला देश हा कृषीप्रधान देश आहे. दरवर्षी वाढती शहरे, ग्रामीण भागातील वाढती लोकसंख्या, रस्ते, पूल, महामार्ग, धरणे इ. बाबीमुळे जमीन क्षेत्र कमी होत आहे. वनांची तोड होत आहे. त्यामुळे पावसाचे प्रमाण हळूहळू घटत आहे. आपल्या शेतकरी वर्गाला 'दुष्काळ' या आपत्तीला सामोरे जावे लागत आहे. जिल्ह्यात सरासरीच्या निम्माच पाऊस पडलेला आहे. कोठेही ७०% पेक्षा जास्त पाऊस पडलेला नाही.

आपल्या सांगली जिल्ह्याचीच या वर्षीची परिस्थिती अत्यंत दयनीय आहे. आपल्याच जिल्ह्यातील काही तालुके तुपाशी तर काही उपाशी अशी परिस्थिती आढळते. जत, आटपाडी, क. महांकाळ, खानापूर व तासगांव पूर्व भाग इ. तालुक्यात आजही टँकरने पाणी पुरवावे लागते. जनावरांच्या चाऱ्याचा मोठा प्रश्न निर्माण झाला आहे. याउलट पलूस, कडेगांव, वाळवा इ. तालुके कृष्णा नदी पाणलोट क्षेत्राचा वापर करून प्रगती पथावर असताना दिसतात. जिल्ह्याच्या पूर्व भागात उजाड माळरान निर्माण झालेले आहे. या भागातील शेतकरी चातक पक्षाप्रमाणे पावसाची वाट पाहत असतात. आजही या भागातील शेतकरी मागासलेलाच आहे. तो गरीब असून आणखी गरिब होत चाललेला आहे. 'चाऱ्यासाठी जनावरांची होणारी वणवण या 'बळीराजाला' पाहावत नाही. कुटुंबात येणारी आर्थिक अडचण दूर करण्यात जनावरे या शेतकऱ्याला वेळोवेळी उपयोगी पडतात. पण त्यांना लागणारा चारा आणणार कोठून? जत तालुक्यात चाऱ्या अभावी काही शेळ्यांचा मृत्यू झाला. ''पावसाच्या पाण्यावरती शेती करणे म्हणजे जुगार खेळण्यासारखे आहे आणि जुगारात कायम नुकसानच होते.'' या भागातील भूजल पातळी खोल गेली आहे. अनेक ठिकाणी भर पावसाळ्यात टँकर चालू असतात. ५०० पेक्षा जास्त गुरांच्या छावण्या आहेत. नेमक्या याच भागात ऊसाचे क्षेत्र वाढत आहे. अर्धा ऊस पाण्याअभावी वाळला अर्धा चाऱ्याच्या नावाखाली काढला गेला.

दुष्काळ हा पाणी साठवण्याशी, पाण्याचा विवेकाने वापर करण्याशी आणि याबरोबर पीक पद्धतीशी निगडित आहे. असंच म्हणांव लागेल. गुरांच्या छावण्या, पाण्याचे टँकर, डिप बोअर इत्यादी या मलमपट्ट्या आहेत. पण असे किती दिवस चालणार? 'मानवनिर्मित पाण्यातून शेतीला किमान' संरक्षित पाण्याची जोड देणे हा दुष्काळावर कायमचा उपाय आहे. शिरपूर तालुक्यातील जवळ-जवळ ३५ गावामध्ये २० नाल्यावर शंभराच्या आसपास सिमेंट क्राँकीटचे पक्के बंधारे बांधून नाल्याच्या रुंदीकरणातून पाणी जमिनीच्या पोटात जिरवले जाते. यावर्षी पाऊस कमी पडला पण नाल्यातील वाहणारे पाणी अडले आणि जमिनीत मुरले. याप्रमाणे भूजल साठ्यात वाढ करता येते. या भागातील ५०० फूट पाणी १५ ते २० फूटापर्यंत आणले आहे. कोल्हापूर पद्धतीच्या बंधाऱ्याचे व दगडी बंधाऱ्याचे रुपांतर 'शिरपूर' पॅटर्नच्या बंधाऱ्यात करणे उचित ठरते.

पाझर तलाव व माती नाला बांधाच्या सांडव्याची उंची पुनर्स्थापित करावी लागेल. दगडी बंधाऱ्याची गळती बंद करावी लागेल. आणि यापुढे

कालबाह्य झालेल्या दगडी बांधकामाला कायमची फारकत द्यावी लागेल. पाझर तलाव व माती नाला बांधात पाणी जिरवण्यासाठी मोठ्या विहिरी खोदाव्या लागतील. भूगोल व भूस्तराला अनुकूल ठरेल या पद्धतीने नाले खोल व रूंद करावे लागतील.

पाणलोट क्षेत्र विकासातून दुष्काळावर मात करण्याची ताकद येईल असे वाटते. पाण्याचा आधुनिक तंत्र सहाय्याने विवेकाने वापर करणे गरजेचे आहे. हंगामी नगदी पिकांना संरक्षित सिंचनाची जोड देण्याची गरज आहे.

जल संपत्ती बचत करू ।
दुष्काळावर मात करू ।।

प्रेम

प्रेम म्हणजे.....
साथं नाही सोपं नाही
उभा सारा कडा आहे
सुटलाच जर तोल तर
रक्ताचाच सडा आहे
प्रेम ही आग आहे प्रेम ही धग आहे
रागातच फुलवायची प्रेम ही बाग आहे

प्रेम म्हणजे.....
टोकांचा विश्वास, दोघांचा एकच श्वास
दोघांनी घेतलेला एकमेकांचा ध्यास

प्रेम म्हणजे.....
वासनेचा भोग नव्हे
मनानं मनाचा केलेला त्याग नव्हे
प्रेम हा योगायोग आहे
दोघांनी मिळून भोगायचा भोग आहे
प्रेमात काही द्यायचंही नसतं आणि घ्यायचंही नसतं
बाकी राखून ठेवायचंही नसतं, हेच खरं प्रेम असतं.

विकी सूर्यवंशी (बी.ए.भाग-३)

चारोळी

माझी नाही झालीस तरी,
मला मात्र विसरू नको,
कधी अचानक समोर आलीस तरी,
पाहून नजर फिरवू नको...

विकी सूर्यवंशी (बी.ए.भाग-३)

आई

आई म्हणजे असते
एक मायेचा पाझर
आईची माया असते
एक आनंदाचा सागर
आई म्हणजे असते
एक घराचा आधार
आईविना ते
घरच असते निराधार
आईच्या एक हाकेत
ते घर सारे मावते
मन आधाराच्या पोटी
साऱ्यांना आईच घर दावते
आईच्या हाताला असते
चव लई भारी
आईच्या हाताने खाण्याची
बातच हो न्यारी
आईच्या कुशीतला तो
विसावा खूप अनमोल
विचलित मनाला तो
नेहमीच देतो समतोल
आईच्या राग म्हणजे
बेमान ढगांचा गडगडाट
अवघड असते खूप
तेव्हा सापडते आपली वाट
सोसताना वेदना मुखातून
एकच शब्द येई
प्रेमाचा पाझर पसरून
वेदना नाहीशी करी
ती असते आई....

कु. कोमल देसाई (बी.ए.भाग-२)

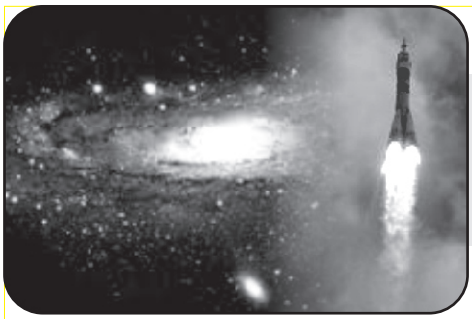

भारत व अंतराळ संशोधन

कु. संध्या पाटील (बी.बी.ए. भाग-२)

आकाशात उडण्याचं आकर्षण माणसाला अगदी खूप जुन्या काळापासून वाटत आलेलं आहे.

या आकर्षणाला खतपाणी आकाशात उडणाऱ्या पक्ष्यांनी घातलं, स्वच्छ निळ्या आकाशात आपले पंख पसरून शांतपणे तरंगत राहणाऱ्या पक्ष्यांना बघून माणसाला निश्चितच त्यांचा हेवा वाटला असला पाहिजे. आणि त्यातूनच आपल्यालाही या पक्ष्यांसारखे आकाशात उडता आले पाहिजे, मन मानेल तसं आणि तेवढं स्वच्छंदपणे आकाशातून इकडं तिकडं फिरता आलं पाहिजे. ही कल्पना माणसाच्या डोक्यात पक्की बसायला लागली. त्या दृष्टीने तो विचार करू लागला. विमानाच्या जन्माचं रहस्य या विचारातचं होतं.

मित्रांनो, तुम्हाला हे वाचून खूप आनंद होईल की पहिलं विमान एका भारतीय माणसानं तयार केलं होतं. त्याचं नाव श्री. शिवकर बापूजी तळपदे. ते मुंबईला राहत होते. आणि जे.जे स्कूल ऑफ आर्टस् मध्ये शिक्षक होते. ते संस्कृत भाषेचेही पंडित होते. आपला जो अतिप्राचीन वेदग्रंथ, ऋग्वेदामध्ये विमान विद्येवर काही मंत्र आहेत. त्यात विमान कसं बनवावं व कसं उडवावं याची माहिती दिलेली आहे.

त्या मंत्राच्या सहाय्यानं तळपदे यांनी एक विमान तयार केलं. या कामी त्यांना त्यांच्या पत्नीचीही खूप मदत झाली. कारण ती स्वत: एक चांगली तंत्रज्ञ होती.

आपल्या विमानाच नाव त्यांनी 'मारुताक्ष' असं ठेवलं होत. मुंबईतल्या चौपाटीवर या विमानाच उड्डाण करायचं ठरवलं. हे उड्डाण बघण्यासाठी चौपाटीवर सर्व थरातले लोक जमा झाले होते. त्यामध्ये बरेच प्रतिष्ठित, श्रीमंत असे व्यापारीही होते. ठरल्यावेळी विमान हवेत उडाले आणि १५०० फूट वर जाऊन थोड्या वेळानं अलगद खाली आले.

हे साल होतं १८९५, विमानाच्या इतिहासात खरं म्हणजे तळपदे यांचचं नाव यायला हवं होतं त्या निमित्ताने भारताची मान सगळ्या जगात ताठ झाली असती. भारतीयाच्या प्राचीन विमानविद्येचा खरेपणा सर्वांना पटून प्रतिष्ठा वाढली असती. पणं तसं व्हायचं नव्हतं.

तळपदेंनी हे संशोधन पुढे चालू ठेवावं म्हणून अनेकांनी आर्थिक मदतही देऊ केली. पण याच काळात तळपदे यांची पत्नी वारल्यानं त्यांचं संशोधनातलं लक्ष उडालं.

आणि पुढे मग, तळपदे यांच्या पहिल्या विमान उड्डाणानंतर तब्बल आठ वर्षांनी अमेरिकेतल्या राईट बंधूंनी विमान उड्डाणाचा यशस्वी प्रयोग करून इतिहासात आपल्या देशाचं व आपलं नाव कोरून ठेवले.

अमेरिकेतल्या ओहियो प्रांतातल्या डायटन शहरामध्ये राईट बंधू राहत होते. त्यांचा सायकली बनवण्याचा कारखाना होता. राईट बंधूंच्या वाचनात लिलिंयॉलचे प्रयत्न आले होते. त्यांचे म्हणणे त्यांना पटले होते. आणि यातूनच तयार झालेल्या विमानाच्या उड्डाणाचा विल्बर व ऑराव्हिल या दोन राईट बंधूंनी दिवस ठरवला तो १७ डिसेंबर १९०३!

या दिवशी अमेरिकेतल्या उत्तर कॅरोलिनातल्या किटीहॉक या शहरात पाच निरीक्षकांच्या हजेरीत या प्रयोगाला सुरूवात झाली. विमान ताशी ४८ कि.मी. या गतीनं हवेत साधारणपणे साडेपाचशे फूट वर जाऊन हवेत बारा सेकंद राहून परत सुरक्षितपणे खाली उतरलं. अशा तऱ्हेने या पहिल्या यशस्वी विमानोउड्डाणानंतर विमानयुगाचा जणू पायाच घातला गेला. अवकाश प्रवासाची लागण जगभर झाली. अनेक देशांमधून या विषयावर संशोधन होऊ लागलं. आपला देशही त्याला

अपवाद नव्हता.

१९६२ मध्ये 'अवकाश संशोधन विभाग' अणू संशोधन विभागाची शाखा म्हणून सुरू झाला. १९७२ मध्ये त्याला स्वतंत्र मंडळ म्हणून दर्जा प्राप्त झाला. आज या विभागाची त्रिवेंद्रम, बंगलोर, श्री हरिकोटा व अहमदाबाद येथे चार केंद्रे आहेत.

डॉ. विक्रम साराभाई यांनी अवकाश संशोधनाचं महत्त्व ओळखलं होतं. त्यामुळे देशाला स्वातंत्र्य मिळाल. तेव्हापासूनच अहमदाबाद येथे त्यांनी या संशोधनासाठी एक केंद्र सुरू केलं त्यांना नोबेल पारितोषिक विजेते श्री. चंद्रशेखर रमण यांनी मार्गदर्शन केलं.

१९६२ मध्ये डॉ. साराभाईंचे कष्ट व ज्ञान घेऊन भारत सरकारनं केरळ राज्यातल्या थुंबा या खेड्यात पहिल्या अग्निबाण प्रक्षेपण केंद्राची उभारणी केली.

थुंबा हे खेडं निवडण्याचं कारण म्हणजे हे खेडं पृथ्वीच्या चुंबकीय विषुववृत्तावर येतं. त्यामुळे प्रक्षेपण केंद्र उभारण्यासाठी हे ठिकाण योग्य असल्याचं शास्त्रज्ञांचं मत पडलं.

या केंद्रावरून २६ नोव्हेंबर १९६३ रोजी प्राथमिक स्वरूपाचा पहिला अग्निबाण अंतराळात सोडण्यात आला.

१९६७ साली 'रोहिणी-७५' हा भारतीय बनावटीचा अग्निबाण थुंबा येथूनच सोडण्यात आला. त्यानंतर फ्रेंच शास्त्रज्ञांच्या मदतीने दोन टप्प्यात उडणारा 'सेंटॉर' हा अग्निबाण मुंबई इथल्या भाभा अणू संशोधन केंद्रात बनवून सोडण्यात आला.

पुढे हे तंत्रज्ञान आत्मसात करून भारतानं अनेक अग्निबाण सोडले. १४ एप्रिल १९७२ रोजी भारतानं 'आर्यभट्ट' नावाचा उपग्रह बनवून तो रशियातून अवकाशात सोडला.

१० ऑगस्ट १९७९ मध्ये 'रोहिणी' हा ३५ किलो वजनाचा उपग्रह रॉकेटमधून वाहून नेऊन भारतानं अंतराळात सोडला. त्यानंतरच्या पाच-सहा वर्षात भारतानं 'भास्कर-१', रोहिणी-२', 'ॲपल' व 'भास्कर-२' असे उपग्रह यशस्वीरित्या अंतराळात पाठवले.

एप्रिल १९८४ मध्ये भारताच्या दृष्टीने एक अतिशय महत्त्वाची घटना घडली. ती म्हणले, रशियानं पाठवलेल्या यानातूनच भारताचे राकेश शर्मा अंतराळातून प्रवास करून सुखरूप परत आले. भारतानं उपग्रहांद्वारे दळणवळण संपर्क साधण्यातही बरीच प्रगती केली आहे. हा अद्‌भुत प्रवास माणसानं बुद्धिमत्तेच्या जोरावर खरा करून दाखवला. आणि पुराणातली वांगी पुराणातच न ठेवता ती प्रत्यक्षातही उतरवून दाखवली.

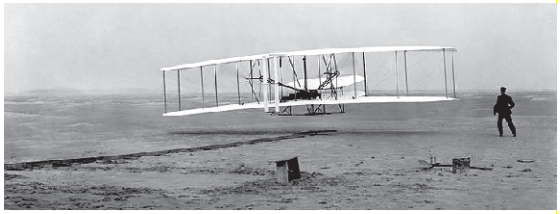

विनोद

शिक्षक : का रे?
बन्या, यायला तुला उशीर का झाला?
बन्या : एका बोर्डामुळे उशीर झाला.
शिक्षक : कसला बोर्ड होता तो?
बन्या : त्या बोर्डावरती लिहले होते की,
पुढे शाळा आहे कृपया हळू चाला....

.....

दुकानदार : काय? चिंटू
मसाल्याची प्रत्येक पुडी गालाला
का लावून पहातो आहेस.
चिंटू : आई म्हणाली,
'गरम मसाल्याची पुडी घेऊन ये.'
पण इथे तर सर्व मसाले गारच आहेत.

.....

शिक्षक : अरे संजू सांग पाहू
फ्रेंच आणि डच यांच्यासमवेत
भांडणे का झाली?
संजू : सर, मला नाही सांगता येणार
शिक्षक : का? अभ्यास केला नाहीस वाटतं.
संजू : तसं नाही सर मला माझ्या आईने
सांगितले आहे की,
'दुसऱ्याच्या भांडणामध्ये पडू नये.'

कु. ममता थोरात (बी.कॉम.भाग-३)

केंद्राने निधी वाढवावा

सुहास येसुगडे (बी.ए. भाग-३)

केंद्र सरकारला प्राप्तिकर, केंद्रीय अबाकारीकर आणि सेवाकराच्या रुपात मोठा महसूल मिळत असल्यानं केंद्रीय कर्मचाऱ्यांना वेतन आयोगाच्या शिफारशी लागू करतात. केंद्र सरकारला अडचणी येत नाहीत मात्र राज्य सरकारांचे उत्पन्नाचे स्त्रोत मर्यादित असल्यानं वेतन आयोगाचा बोजा राज्याच्या तिजोरीला असह्य होतो. केंद्र सरकारनं त्यासाठी राज्याला देय असलेल्या निधीत किमान १ ते २ टक्के निधी वाढीव द्यावा. त्यामुळे राज्य सरकारना दिलासा मिळेल

केंद्रीय वित्त आयोगाच्या शिफारशीनुसार केंद्राच्या उत्पन्नातील ३२.५ टक्के निधी सर्व राज्यांना विभागून देण्यात येतो. हा निधी लोकसंख्येच्या प्रमाणात असल्यानं सर्वाधिक निधी उत्तर प्रदेश त्या खालोखाल बिहार नंतर महाराष्ट्राला मिळतो. म्हणजेच राज्याच्या वाट्याला ५ ते ६ टक्के निधी प्राप्त होतो यात १ ते २ टक्के वाढ केल्यास प्रत्येक वर्षी राज्याला ८ ते १० हजार कोटीचा अतिरिक्त निधी मिळेल आणि त्यातून वेतन आयोगाचा बोजा कमी करणे शक्य होईल.

* राज्यावर नवा बोजा
* कर्मचाऱ्यांची संख्या आणि सरकारचं उत्पन्न
* सरकारी कर्मचारी ५ लाख ७४ हजार २४४
* शासकीय अनुदानप्राप्त संस्थातील कर्मचारी ९ लाख ८० हजार ३५८
* सार्वजनिक क्षेत्रातील युनिटे २ लाख ५१ हजार ८६८
* एकूण कर्मचारी १८ लाख ६ हजार ४७९
* सन २०१२-१३ मधील राज्याचे एकूण उत्पन्न १ लाख ३६ हजार ७१२ कोटी
* कर्मचाऱ्यांचे पगार निवृत्तीवेतन व व्याजावर खर्च ८६ हजार ७९७ कोटी
* ११ कोटी जनतेच्या कल्याणासाठी शिल्लक ४९ हजार ९१५ कोटी

सध्या राज्याचं एकूण स्थूल उत्पन्न १ लाख ४० हजार कोटी रुपये असून यापैकी तब्बल ८६ हजार ७९७ कोटी रुपयांचा निधी सरकारी निमसरकारी साठी अनुदानित संस्थातील कर्मचाऱ्यांना पगार व निवृत्तीवेतनावर खर्च होत आहे. याउलट राज्यातील ११ कोटी जनतेच्या उपायोजनांसाठी तिजोरीतील फक्त ४९ हजार कोटी रुपये शिल्लक राहत असल्याने राज्याच्या विकास योजना राबविताना सरकारला तारेवरची कसरत करावी लागत आहे. म्हणजेच एकूण लोकसंख्येच्या १.६३ टक्के लोकासाठी ६३.४९ टक्के खर्च होत असतानाचा ९८.३७ टक्के लोकसंख्येच्या वाट्याला केवळ ३७.५१ टक्के निधी वाट्याला येतो. राज्यात सरकारी निमसरकारी कर्मचाऱ्याची संख्या १८ लाख ६ हजार ४७० इतकी असून यापैकी राजपत्रित अधिकाऱ्याची संख्या १ लाख १० हजार आहे. १८ लाख ६६ हजार ४७० सरकारी कर्मचाऱ्यांच्या पगार व भत्त्यांवर तसेच निवृत्त कर्मचाऱ्याच्या पेन्शनच्या आकड्यावर नजर टाकली असता राज्याच्या एकूण उत्पन्नातील तब्बल ८६ हजार ७९७ कोटी रुपयाचा खर्च होत असल्याने ११ कोटी जनतेच्या भल्यासाठी केवळ ४९ हजार ९१५ कोटी रुपये शिल्लक राहतात.

सरकारी कर्मचाऱ्यांना आर्थिक संरक्षण देण्यासाठी केंद्र सरकारने १९८६ मध्ये चौथ्या वेतन आयोगाची स्थापना केली नंतर १९९६ मध्ये पाचवा २००६ मध्ये सहावा आणि आता २०१६ मध्ये सातवा वेतन आयोग येणार आहे. केंद्र सरकारनं न्या. माथूर यांच्या अध्यक्षतेखाली सातव्या वेतन आयोगाची स्थापनाही केली आहे. आता या आयोगाचाही बोजा

सरकारी तिजोरीवर पडणार आहे सरकारी कर्मचाऱ्यांना वाढीव वेतनश्रेणी देण्यास कुणाचाही विरोध असण्याचं कारण नाही. मात्र तिजोरीतून जाणाऱ्या पैशाचं मोल कर्मचाऱ्याची संख्या वाढविणे किंवा कपात करणं हा मार्ग नसून असलेल्या कर्मचाऱ्यांकडून जास्तीत जास्त काम करून घेणे आवश्यक आहे. कर्मचाऱ्याची प्रशासनातील गतिमानता आणि त्याच्यातील गुणवत्ता वाढविण्यकडं सरकारचे दुर्लक्ष झाल्याचे वर्षानुवर्ष दिसून येते. तसेच रुपयाची किंमतही स्थिर ठेवण्यात सरकारला अपयश येत असल्यानं महागाई रोखणे शक्य होत नाही.

जागतिकीकरणाच्या या देशात मध्यमवर्गीय भरडला जातोय. मध्यमवर्गाला या भांडवलशाही व्यवस्थेमध्ये खर्च करण्याची क्षमता वाढविण्याची मोठी जबाबदारी आहे. मध्यमवर्गीय असलेला सरकारी कर्मचारी हा त्याचाच भाग आहे. या बाजारपेठेतील ग्राहकाची फार मोठी आणि महत्त्वाची भूमिका हा कर्मचारी वर्ग बजावत आहे. बाजारपेठेतील हे चक्र सुरू राहण्यासाठी वेतन आयोगासारखी इंधनाची गरज असणार आहे. हे इंधन कर्मचाऱ्यांना लाभदायक असले तरी जोवर निधी वाढत नाही. तोवर ते सरकारसाठी तोट्याचंच राहणार आहे.

चक्र भेदायला हवं –

सध्याच्या जागतिकीकरणाच्या देशात मध्यमवर्गीय भरडला जातोय या घटकात सरकारी कर्मचारी महत्त्वाचा आहे. त्याला वेतन आयोगासारख्या इंधनाची गरज असतेच मात्र सरकारला वेतन आयोगाचा भार पेलत नाही हेही खरं त्यामुळे तूट वाढते. पण त्यावर उपाययोजनाही करता येणं शक्य आहे. कारण वेतन आयोगाची घोषणा सरकारनं नुकतीच केली आहे. आणि त्यामुळे सरकारवर पडणारा भार त्यातून करता येऊ शकणाऱ्या उपाययोजना आणि आजवरच्या आयोगांची वाटचाल या सगळ्याचा हा वेध.

वेतन आयोगाची 'सप्त' पदी –

पाचव्या वेतन आयोगाच्या शिफारशी लागू होण्यास १९९९-२००० पासून क्रमाने सुरूवात झाली. त्या आधी म्हणजे १९९७-९८ या वित्तीय वर्षात राज्य सरकारचा महसुली खर्च होता. २५-२६ हजार कोटीच्या घरात. मात्र २०००-०१ या वित्तीय वर्षात हाच महसुली खर्च एकदम ३७ हजार कोटीवर गेला. परिणामी १९९८ - ९९ मध्ये ३ हजार ९०० कोटीच्या मागेमागे असणारी महसुली तूट २०००-०१ या वर्षात दणकन ७ हजार ८०० कोटी वर उचलली गेली याच अनुभवाची पुनरावृत्ती सहाव्या वेतन आयोगाच्या शिफारशीची अंमलबजावणीत राज्यात २००८-०९ या वर्षात सुमारे ६५ हजार कोटी रुपयांच्या घरात असणारा राज्य सरकारचा महसुली खर्च २००८ -०९ या वित्तीय वर्षात सुरू झाल्या नंतर एकदम ७५ हजार कोटीवर गेला लक्षणीय बाब म्हणजे २००६-०७, २००७-०८ आणि २००८-०९ या आधीच्या तीन वर्षात न उद्‌भवलेली महसुली तूट लगोलग २००९ -१० या वित्तीय वर्षात थेट आठ हजार कोटीवर जाऊन पोचली राज्य सरकारच्या कर्मचाऱ्याने पगार व भत्ते यापायी २०००-०१ या वित्तीय वर्षात सरकारच्या एकूण महसुली खर्चापैकी जवळपास ४९ टक्के खर्च वापरला जात होता. २००६-०७ या वित्तीय वर्षापर्यंत हे प्रमाण चांगले ३९ टक्क्यापर्यंत खाली आले होते. मात्र सहाव्या वेतन आयोगाच्या शिफारणीची अंमलबजावणी सुरू झाली. आणि हेच प्रमाण २०१०-११ या वर्षात पुन्हा एकवार ४९ टक्क्यांवर जाऊन पोचल.

मुख्य म्हणजे सर्वच पातळ्यांवर महसूल वाढवण्यासाठी नेटाने प्रयत्न केले जाणे आवश्यक आहे. करांच्या रचनेतील सुसूत्रीकरण, थकबाकीच्या रकमेची कठोर वसुली, नाना प्रकारच्या करसवलतीचा निर्गम फेरआढावा करचुकव्याना बडगा आणि सर्वात मुख्य म्हणजे आर्थिक वाढीचा वार्षिक सरासरी दर चढता ठेवत अधिकाधिक महसूल त्याद्वारा गोळा करण्याबाबत निर्धाराने प्रयत्न ही या पुढील काळातील वित्तीय व्यवस्थापनाची दिशा ठेवली गेली पाहिजे. वेतन आयोगामुळे सरकारी तिजोरीवर चढण्याऱ्या बोज्याची चर्चा या सगळ्या चौकटीत केली गेली पाहिजे हे होत नसल्याने वेतनवाढीपायी महसूल खर्च वाढला की भांडवली खर्चाला कात्री लावण्यावाचून पर्याय राहत नाही. भांडवली खर्च घटला की एकंदरच अर्थव्यवस्थेची उत्पादकता मार खाते. त्यापायी आर्थिक वाढीचा वेग मंदावतो मग महसूल घटतो. हे चक्र भेदायलाच हवं.

* आपल्या सुख-दु:खाच्या आड पैसा येत नाही,
तर पैशावरचे प्रेम आडवे येते.

गुंतवणूकीचे तंत्र आणि मंत्र (संकलन)

सुजित जाधव (बी.कॉम. भाग-३)

घरखर्च, कर्जाचे हप्ते, शालेय शिक्षणाचा खर्च, शाळा, महाविद्यालयीन शिक्षणाचा खर्च, मुला-मुलींच्या लग्नाचा खर्च, वैद्यकीय खर्च, निवृत्तीनंतरचा खर्च यासर्वांचा शास्त्रोक्त पद्धतीने आढावा.....

कुठल्याही गुंतवणुकीचा मुळ उद्देश पैसा उभा करणे हा असतो किंवा असावा. आयुष्यातील निरनिराळ्या टप्प्यावरील आपल्या आर्थिक जबाबदाऱ्या सक्षमतेने पार पाडण्यासाठी पैशांची आवश्यकता असते. बऱ्याच वेळा उत्पन्न कमी आणि खर्च जास्त, अशा परिस्थितीला तोंड द्यायची वेळ येते. अशा वेळी बचत आणि गुंतवणुकीच्या माध्यमातून उभा केलेला पैसा उपयोगी पडतो. यातील पहिले पाऊल म्हणजे आपल्याला आयुष्यातील निरनिराळ्या खर्चावर किती पैशांची जरूरी लागणार आहे, याचा अचूक आढावा घेणे, यासाठी वैयक्तिक नियोजनाचा उपयोग करावा.

यासाठी पुढील प्रकारचे नियोजन करावे.

१) लगचेच नियोजन

एक वर्षाच्या कालावधीत लागणाऱ्या पैशाचा आढावा.

२) अल्प मुदतीचे नियोजन

१ ते ३ वर्षे मुदतीत लागणाऱ्या पैशाचा आढावा

३) मध्यम मुदतीचे नियोजन

३ ते ५ वर्षे मुदतीत लागणाऱ्या पैशाचा आढावा

४) दीर्घ मुदतीचे नियोजन

५ वर्षे ते ३० वर्षे या मुदतीत लागणाऱ्या पैशाचा आढावा.

यामध्ये घरखर्च, कर्जाचे हप्ते, शालेय शिक्षणाचा खर्च, शाळा-महाविद्यालयीन शिक्षणाचा खर्च, मुला-मुलींच्या लग्नाचा खर्च, वैद्यकीय खर्च, निवृत्तीनंतरचा खर्च यासर्वांचा शास्त्रोक्त पद्धतीने आढावा घ्यावा. तो करताना महागाईचा विचार करणे गरजेचे आहे. यासाठी गरज भासल्यास चांगला तज्ज्ञाची मदत किंवा सल्ला घ्यावा.

अशा प्रकारे आर्थिक नियोजन केले, की आपल्याला किती पैसा लागणार आहे, याचा अंदाज येतो. त्यावरून किती बचत व गुंतवणुकीची गरज आहे, हे लक्षात येते.

गुंतवणुकीच्या ज्या अनेक योजना आहेत, त्यांचे पुढीलप्रमाणे वर्गीकरण करता येते.

१) सरळ व्याज देणाऱ्या योजना :-

बँक डिपॉझिट, कंपनी डिपॉझिट, पोस्टाच्या योजना, कंपन्याचे कर्जरोखे (डिबेंचर्स) यांसारख्या योजनाचा यात समावेश होतो. यावर मिळणाऱ्या व्याजाचा दर हा वाढत्या महागाईच्या दराच्या आसपास फिरत असतो. महागाई ही चक्रवाढ पद्धतीने वाढत असते, पण यावर मिळणारे व्याज त्याप्रमाणात वाढत नसते. त्यामुळे या प्रकारच्या गुंतवणुकीमध्ये फारशी भांडवलवृद्धी होत नसते. परंतु, या योजना सर्वांत जास्त सुरक्षित आहेत, असे समजले गेल्याने, बहुतेकांची पहिली पसंती या प्रकारच्या गुंतवणुकीकडे असते पण हल्ली बऱ्याच बँक, सहकारी बँक आणि पतसंस्थांनी गैरकारभार केल्यामुळे लोकांचे कोट्यावधी रुपये अडकले आहेत. त्यामुळे बचत किंवा गुंतवणुकीसाठी बँकाची किंवा कंपन्याची निवड काळजीपूर्वक करावी. जास्त व्याजाच्या मोहाला बळी पडू नये.

२) आभासी फायदा देणाऱ्या योजना :-

स्टॉक मार्केट, सोने, चांदी, रिअल इस्टेट किंवा प्रॉपर्टी यामधील गुंतवणूक यात येते. सरळ व्याज देणाऱ्या योजनांइतकीच पसंती सोने खरेदीला आणि रिअल इस्टेटमधील गुंतवणुकीला दिली जाते. स्टॉक मार्केटमध्ये

गुंतवणूक करणाऱ्यांचे प्रमाण अजून तरी नगण्य आहे. यामध्ये होणारा फायदा किंवा नुकसान हे ज्यांच्या – त्यांच्या व्यवसायाच्या चढउतारावर अवलंबून असते. त्याला काही सरळ गणित नसते. तसेच यामध्ये होणारा फायदा हा आभासी स्वरूपाचा असतो आणि जोखीमही मोठ्या प्रमाणावर असते.

३) प्राप्तिकर बचतीच्या योजना :–

प्राप्तिकर कलम ८० सी व ८० डी खाली येणाऱ्या योजनांचा यात समावेश असतो. पीएफ, पीपीएफ, नॅशनल सेव्हिंग सर्टिफिकेट्स, आयुर्विमा, मेडिक्लेम, म्युच्युअल फंडाच्या इएलएसएस यासारख्या अनेक योजनांचा यात समावेश आहे. पीएफ, पीपीएफ आणि आयुर्विमा यांसारख्या योजनांना प्राप्तिकरामध्ये दुहेरी फायदा मिळतो. म्हणजे केलेल्या गुंतवणुकीवर कलम ८० सी प्रमाणे प्राप्तिकरात सूट मिळते आणि मिळणारे पैसे संपूर्णपणे करमुक्त असतात.

४) चक्रवाढ पद्धतीने व्याज किंवा परतावा देणाऱ्या योजना–

पीएफ, पीपीफ, म्युच्युअल फंड, युलिप या योजनांचा यात समावेश होतो. दीर्घकालीन गुंतवणुकीसाठी चक्रवाढीचे परिणाम आश्चर्यकारक असतात. पण अल्पकालीन गुंतवणुकीसाठी त्याचे परिणाम फारसे दिसत नाहीत. पीएफ आणि पीपीएफवर ठराविक दराने व्याज मिळते. सध्या याचा व्याजदर ८.५ टक्के आहे. हा दर महागाई वाढीच्या दराशी सामना करण्यासाठी पुरेसा असला तरी त्यांत भांडवलवृद्धी होत नाही. म्युच्युअल फंड आणि युलिप (युनिट लिंक्ड इन्शुरन्स प्लॅन्स) यामध्ये फंडाप्रमाणे वर्षाला ६ ते १५ टक्के परतावा मिळू शकतो. महागाई वाढीच्या दरापेक्षा जास्त दराने परतावा देण्याची क्षमता या योजनांमध्ये असते. पण जोखीमही तेवढीच असते.

योग्य आर्थिक नियोजन करण्यासाठी 'स्मार्ट फॉर्म्यूला' उपयोगी पडू शकतो, तो असा –

S = Specific/simple/straight

आपले गुंतवणुकीचे उद्दीष्ट साधे, सरळ आणि सोपे असले पाहिजे.

M = Measurable

आपल्या गुंतवणुकीच्या उद्दीष्टाचे मोजमाप करणे शक्य व्हायला पाहिजे.

'मला भरपूर श्रीमंत व्हायचे आहे' किंवा 'खूप पैसा मिळवायचा आहे याला काही मोजमाप नसते.

A = Actionable / Achievable

आपल्या गुंतवणुकीचे उद्दीष्टे कृती करण्याच्या लायकीचे, तसेच साध्य करण्याजोगे असले पाहिजे.

R = Repeatabel/Recurring

आपल्या गुंतवणुकीचे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी ज्या कृती कराव्या लागतात त्या 'रिपीट' करण्यासारख्या हव्यात. तसेच प्रत्येक कृतीचा फायदा हा दुसऱ्या कृतीमधून मिळणाऱ्या फायद्यामध्ये जमा (ॲड) होत गेला पाहिजे.

T = Time Bound

आपल्या उद्दिष्टांना आणि त्यासाठी लागणाऱ्या कृतींना वेळेचे बंधने असणे आवश्यक आहे.

■■■

जीवन

चालणारे दोन पाय
किती विसंगत असतात
एक मागे असतो
तर एक पुढे असतो
पुढच्याला अभिमान नसतो
मागच्याला अपमान नसतो
कारण त्यांना माहिती असतं
क्षणात हे बदलणार असतं
याचच नाव जीवन असतं

कु. स्नेहल चव्हाण
(बी.सी.ए.भाग–२)

आठवणी

आठवणी कायम अश्रुच आणतात
म्हणून का आठवण सोडायची
उलट जन्मभर सोबत करतात
म्हणून त्याची दृष्ट काढायची
गर्दीत त्या एकट करतात
तर एकट असताना गर्दी करतात
एक मात्र खरं आहे
सदैव त्या सोबत असतात

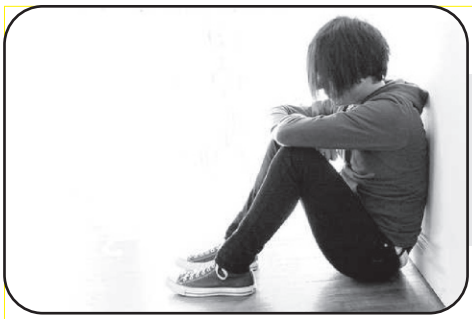

अस्तित्व

कु. पल्लवी पाटील/कु. मिताली पाटील (बी.बी.ए. भाग-२)

आजकाल इथं आम्ही दोघंच असतो, माझा एकांत आणि मी. आजकाल दुसऱ्या कोणाशी फारसं पटत नाही, तासन्‌तास दोघं बोलत बसतो. निश्चल अंधाराच्या काठाशी कधी मनात जपलेल्या वाटांशी....

एकांत मिळाला की आपलेच मन आपल्याशी आपसुक बोलायला लागते आणि तेव्हाच आपल्याला स्वत:ची जाणीव होते. आपल्या अस्तित्वाची भावना जागते. रोजच्या आयुष्याच्या गर्दीत आपण स्वत:चेच भान हरपून बसलेलो असतो. आणि अचानक एखादा सुट्टीचा दिवस आपण स्वत:च्या सोबतीत घालवतो. तेव्हाच आपल्या मनाचा आणि मेंदूचा मेळ जमतो. आणि कधी न बोललेल्या कधी न जाणवलेल्या भावना अचानक डोक्यात काहूर माजवून जातात.

एखाद्या गोष्टीबद्दल आपली स्वत:ची काही मतं असतात. विचार असतात. त्यांच्या रोजच्या धावपळीत विसरच पडतो. चार लोकं जी मतं व्यक्त करतील ती आपल्याला पटायला लागतात. किंवा बरेचदा नाईलाजाने पटवून घ्यावी लागतात.. पण स्वत:शीच गप्पा मारतांना आपल्याला कळतं की कितीतरी व्यक्तिंची, गोष्टींची खोटी संकल्पना आपण नकळत स्वत:वर लादून घेतली आहे.

सर्वात सुखाचा क्षण आयुष्यात असतो तो म्हणजे आपण आणि आपले मन फक्त दोघचं जेव्हा निसर्गाच्या सानिध्यात काही क्षण घालवतो. तेव्हा हे दोघचं एकमेकांशी गप्पा मारण्यात इतके रममाण झालेले असतात. कारण दोघे आयुष्यभराचे साथी असताना सुद्धा त्यांना एकत्र भेटण्याची वेळ ही उंबराच्या फुलासारखी दुर्मिळ असते या काळात आपण झाडाचे गळके पान खाली पडताना सुद्धा तन्मयतेने पहातो. विजेच्या तारेवर बसलेल्या पक्षांचे सुद्धा आत्मियतेने निरीक्षण करतो. आकाशात उंच भरारी घेतलेल्या घारेकडे पाहून, आपणही सर्व चिंता बाजूला सारून आकाशात स्वच्छंद विहार करावा ही कल्पना मनात डोकावून गेल्याशिवाय राहत नाही.

आपल्या स्वत:च्याच सहवासात राहताना किंवा आपलाच सहवास जेव्हा आपणास लाभतो तेंव्हा आपल्याच व्यक्तिमत्त्वाचे अनेक पैलू आपल्या डोळ्यासमोर उभे राहतात. आपल्याच आवडीनिवडी आपल्याला नव्याने समजतात. आणि कित्येक दिवसापासून त्या विस्मरणात गेल्या आहेत. ह्याची पण जाणीव तेव्हाच होते.

हळूहळू मनातल्या आठवणींचा कप्पा अचानक उलघडायला सुरुवात होते. अन् काही म्हणता म्हणता आपण कधीच भूतकाळात पोहोचलेलो असतो. आठवणींच्या देशात जाताना मन खूप खुश असतं पण येताना आपणास त्या क्षणांचा आनंद मिळत नाही पण तेच क्षण नंतर आठवताना पुन्हा अत्यंत आनंदाने जगल्यासारखे वाटते. आठवणींची खासियत अशी की त्या आपणास उलटा आभास देतात. पूर्वी घडलेल्या सुखद घटनांमुळे डोळे पाणावतात आणि आश्रुदायक क्षण चेहऱ्यावर आता हसू आणतात.

एकटेपणात आपल्या आवडीच्या व्यक्तिंचे चेहरे डोळ्यासमोर येतात अन् रानोमाळ दूर पळून गेलेले शब्द अचानक ओठांवर येण्यास आतुर होतात क्षितीजाकडे पाहून अफाट विचारशक्तीची जाण होते. आणि दूरवर पसरलेल्या सागराकडे नजर फिरवताच मनात अथांग खोली दिसू लागते.

अशावेळी आपल्या आयुष्यातील रोजच्या घडामोडींच्या वेळी आलेल्या सुख-दु:खाचा आपणास विसर पडतो. मग आपण एका वेगळ्याच दुनियेत सफरीसाठी तयार होतो. अशा या आपल्या जगात जगता

जगता आपल्याला खरंच थोड्या एकांताची गरज असते. स्वत:ला ओळखण्यासाठी, प्रिय व्यक्तीशी गप्पा मारण्यासाठी व जगण्याचा आनंद लुटण्यासाठी मनमोकळे झाल्यावर एक गोष्ट लक्षात येईल की आपणावर सर्वात जास्त प्रेम करणारी व्यक्ती दुसरी, तिसरी कोणी नसून आपण स्वत: असतो.

लक्षात ठेवण्यासारखे

- आचार विचार ही घराची आखणी आहे.
- प्रेम हा घराचा पाया आहे.
- थोर माणसे या घराच्या भिंती आहेत.
- सुख हे घराचे छत आहे.
- जिव्हाळा हा घराचा कळस आहे.
- माणुसकी ही घरातील तिजोरी आहे.
- गोड शब्द हे घरातील धन दौलत आहे.
- शांतता ही घरातील लक्ष्मी आहे.
- आत्मविश्वास हे घरातील देवस्थान आहे.
- पैसा हा घरचा पाहुणा आहे.
- गर्विष्ठपणा हा घरचा वैरी आहे.
- व्यवस्था ही घराची शोध आहे.
- समाधान हे घराचे सुख आहे.
- अशाच घरात लक्ष्मी नांदत असते.
- कर्ज होईल असा खर्च करू नका.
- पाप होईल अशी कमाई करू नका.

संकलन - **राहूल गाडे** (बी.ए.भाग-२)

तूच

चंद्र तुझा असला तरी,
चांदण्या माझ्या आहेत

फुले तुझी असली तरी,
पाकळ्या माझ्या आहेत,

नयन तुझे असले तरी,
अश्रु माझे आहेत,

जरी सारे तुझे असले तरी,
तुच माझीच आहेस...

सुजाता देशमुख (बी.बी. ए.भाग-२)

चारोळ्या

सोनेरी तुझ्या जीवनाला
सोनेरी क्षणाने व्यापावे
सोनेरी माझ्या आयुष्याला
सौख्य तुझे लाभावे

.....

मोत्याला काय ठाऊक
शिंपल्यांणी त्याला किती जपलं
मोत्याला नाजूकतेसाठी
शिंपल्यांनी सारं आयुष्य वेचलं

.....

फुलांना असते - पानाची साथ,
चांदणीला असते - आकाशाची साथ,
गाण्याला असते - सुरांची साथ,
मैत्रीला असते - आयुष्यभराची साथ

सोनाली पवार/रुपाली काशीद (बी.बी. ए.भाग-२)

स्वातंत्र्याचा दिवस - सूर्य

सदैव तेजस्वी
आशा आकांक्षाचे किरण जसे सर्वत्र
पक्षांचे विहरणेही तितकेच स्वतंत्र
शांततेचा समन्वयाचा संदेश घेऊन
जातो दाहीदिशा अविरतपणे
समाजाच्या सुक्ष्म घटकांकडे
ज्याचं लक्ष पण भ्रष्टाचार, हेवे दावे
अतिरेकी प्रवृत्तीचे पेव
या लोकशाही राज्यात?
कोण कुणाचा माहीत नाही
आपणच होतो आपुलेच वैरी
कशासाठी? कुणासाठी
देशासाठी की व्यक्ती स्वातंत्र्यासाठी
ज्याची त्यांची संभ्रमावस्था
शांततेच्या संदेश कुणासाठी
देशप्रेमींची जाणीव असणाऱ्यासाठी
स्वतंत्रपणे स्वातंत्र्याचे ऋण फेडण्याऱ्यासाठी!
माणसां-माणसांतील धागे
जोडण्याऱ्यासाठी!
नाही तर पक्षी होतील अविचल निष्क्रिय
प्रसंगी कठोर तुम्हा आम्हासारख्या
पण असं व्हायला नको
हा स्वातंत्र्यापूर्वचा सूर्य तळपतच राहो
वीर जवान तुझे सलाम

प्रदीप कुंडलिक सूर्यवंशी (बी.ए.भाग-३)

संकट आल्यावर
कधीही कोणाची मदत मागू नका कारण.....
संकट चार दिवसांची असतात
पण उपकार आयुष्यभरासाठी होतात.

.....

आयुष्य म्हणजे पत्त्याचा खेळ
चांगली पाने मिळणं आपल्या हातात नसतं
पण मिळालेल्या पानावर चांगला डाव खेळणं
यावर आपलं यश अवलंबून असतं.....

कु. श्वेता नाझरे (बी.कॉम. भाग-१)

क्षण

काही क्षण जपून ठेवा आनंदासाठी
कारण आनंदाने जगणे एक कला आहे
काही क्षण जपून ठेवा मैत्रीसाठी
कारण मैत्री सुख दु:खात साथ देते
काही क्षण जपून ठेवा देवासाठी
कारण तोच खरा एक कर्ता आहे
काही क्षण जपून ठेवा दुसऱ्यासाठी
कारण दुसऱ्यासाठी जगणे कला आहे
काही क्षण जपून ठेवा जीवनासाठी
कारण जीवन ही एक खूप मोठी कला आहे
काही क्षण जपून ठेवा देशासाठी
कारण भारत हा माझा देश आहे.
काही क्षण जपून ठेवा समाजासाठी
कारण समाजाचे आपण देणं आहोत
काही क्षण जपून ठेवा माणसासाठी
कारण, आपणसुद्धा शेवटी माणूस आहोत

सद्गती भास्कर माने (बी.कॉम.भाग-२)

जीवन

जीवन हा खेळ आहे
सुख-दुख:च्या धाग्यांनी
विणलेलं वस्त्र आहे
जीवन हा खेळ आहे
जीवन ही दु:खाची रात्र
तर सुखाची सुंदर पहाट आहे
जीवन हे फूल आहे
जिंकणं त्याचा सुगंध तर,
हरणं त्याचे काटे आहेत
जीवन हे वस्त्र आहे
सुख दु:खाची कोमल शाल आहे.
जीवनाचा अर्थ खूप खोल आहे
जीवनाला जगात हिऱ्याचं मोल आहे

कु. सारिका काळे (बी.एस्सी भाग-२)

नैसर्गिक शेती एक आवश्यक तंत्रज्ञान

योगेश थोरात (बी.एस्सी भाग-१)

आज आपण २१ व्या शतकामध्ये वावरत आहे. अत्याधुनिक तंत्रे, कंप्यूटराईज वातावरण आणि या कालावधीत नैसर्गिक शेतीचा विचार म्हणजे एक वेगळेपण असल्यासारखे वाटते. परंतु खूप खोलवर जाऊन विचार करता निसर्ग म्हणजे एक अत्याधुनिक व अनादी काळापासून इलेक्ट्रानिक ज्ञानापेक्षा प्रगत आहे याचा आपल्याला प्रत्यय येतो.

मानवाने आपल्या बुद्धीच्या जोरावर अनेक शोध लावले आणि निसर्गाचे बोसणं करून टाकले आहे. पृथ्वीची गती तिचे ३०% ने कलणं तिची वार्षिक गती, दैनिक गती आणि वर्षाचे निर्माण होणारे ऋतु वातावण अगदी शिस्तबद्ध असल्याचे आपणाला दिसून येते. एखादा उंच डोंगर चढून झाल्यानंतर तसेच पुढे चालत राहिलो तर पुन्हा दरीची सुरवात होते. फिरून फिरून मनुष्य मूळ पदाला येतो. तेव्हा आता मानवाचा आधुनिक पणाचा कळस झालेला असून तो आला संपला असे म्हणता आले नाही तरी आता बदलाची गरज मानवाला झाली आहे म्हणून नैसर्गिक शेती केली पाहिजे असे विषय मांडणारे संशोधकांची निर्मिती व्हायला लागली आहे. हे एक वारे म्हणावे लागेल.

मानवाने शेती तंत्रज्ञानामध्ये रासायनिक द्रव्ये, रासायनिक औषधे, अनेक प्रक्रिया केल्या त्यामुळे धान्याच्या कणाकणातून आणि शेतीच्या सुपिकतेच्या अणुरेणू पर्यंत रासायनिक व औषधीद्रव्ये पोहोचली. औषधांचे रेस्यूडस तसेच शिल्लक राहिले आणि त्या धान्याचा, फळांचा, आहारातील प्रत्येक घटकाचा महत्त्वाचा पोषक घटक वाढला पण त्याबरोबर रेस्यूड ने मात्र मानवी जीवन धोक्यात आणले.

मानवाने आहाराचे पौष्टिकत्व घालविले तसेच पिण्याच्या पाण्याचे, हवेचे, आणि ज्या जमिनीमध्ये आपण पिके घेतो त्या जमिनीचे पुरते वाटोळे करत आणलेले आहे. प्रदूषणाचे एकही क्षेत्र त्याने मोकळे सोडलेले नाही जमीन तर त्यापासून कशी बाजूला राहू शकेल. आज विविध रसायनिक खते व औषधांच्या अनेकविध मात्रा यामुळे जमिनीमध्ये न हलू शकणारे रासायनिक कणांची संख्या वाढलेली आहे. परिणामी त्याच्या पिकांवर विपरित परिणाम होत आहे. आधुनिक शेती जास्त खर्चिक झाली म्हणून फिरून एकदा इतिहासात डोकवावे असे वाटते.

शेतीचा इतिहास – नियांडरथल मानव, होमो सेपियन, या सारख्या ५००००० वर्षापुर्वी शेतीचा शोध लावला. तेव्हा पासून मानव शेती करतोय. अगदी अलीकडच्या १०० वर्षापासून जास्तीत जास्त आधुनिकता आणली असल्याचे आपल्या लक्षात येते. सर्व साधारणपणे शेतीचे खालील प्रकार पडतात.

१) रासायनिक शेती – विज्ञान तंत्रज्ञान यांच्या अभ्यासाच्या अघोरी उपाय उपयोगात आणून निसर्गाच्या प्रत्येक नियमावर आघात करून मानवाच्या स्वार्थापोटी केलेला राक्षसी उपक्रम म्हणजे रासायनिक शेती. पिकाला N.P.K. व तसेच इतर अनेक घटक द्रव्ये डायरेक्ट देण्याची पद्धत तसेच रोगावर, वाढीवर, एकूण झाड वेलीच्या प्रत्येक वाढ, विकास, शेवट यावर पूर्ण नियंत्रण मानवाने ठेवले. उत्पादने वाढली, पण त्याच बरोबर रोगराई, हवाप्रदूषण, पाणी प्रदूषण वाढले म्हणून पुन्हा अनेक प्रक्रिया व अनेक कारखाने त्यामुळे पुन्हा प्रदूषण वाढविले. आणि शेतीची दिशा अंधाराच्या दिशेने जाऊ लागली. खर्च वाढला, संकटे वाढली, उत्पादनातून खर्च

वजा करता येईल तेव्हा शेतकरी खर्चातून उत्पादन खर्च वजा करू लागला. शेतीकडे बघण्याचा सर्वांचा दृष्टिकोन बदलला आणि आता शेतकरी आत्महत्या करू लागला आणि या ठिकाणी तरी रासायनिक शेतीचा उपक्रम बंद करावा!

२) सेंद्रिय शेती – रासायनिक शेती करून शेतकऱ्यांनी स्वत:चे एक वेगळे तंत्र सुरू केले. खते साधी घाला, औषधे साधी फवारा. उत्पादन कमी आले तरी चालेल पण उत्पन्नापेक्षा खर्च मोठा होणार नाही याची काळजी शेतकरी घेऊ लागला व शेतातून सेंद्रिय खतांचा वापर सुरू करू लागला. ताग, ध्येंचा, कडधान्ये वापरून शेती सुपीक करू लागला. या शेतकऱ्याने विज्ञानाला प्रमाण मानले नाही तर ऋषीमुनींनी मांडलेल्या विचाराला प्रमाण मानले, असे नाही तर आपला स्वत:चा अनुभव प्रमाण मानला व शेती करू लागला. रासायनिकतेला फाटा दिला. सेंद्रिय खते, कंपोष्ट खते, गांडूळखते, भोतपद्धत, अशा पद्धती वापरून तो शेती करतोय यामध्ये थोडीफार प्रगती झाली नैसर्गिक शेतीची सेंद्रिय शेती म्हणजे नैसर्गिक शेतीचा पाया म्हणावा लागेल.

३) नैसर्गिक शेती – नैसर्गिक शेती म्हणजे काय?

जिवो जिवस्थ जीवनंम् – आम्हाला इतकेच माहीत आहे. परंतु 'जीवो जिवस्थ जीवनंम् जीव जीवात जायते' हे मात्र आम्हाला आमच्या पूर्वजांनी म्हणजे ऋषीमुनी यांनी सांगितले परंतु आम्ही त्याकडे पाठ फिरवीली म्हणून आम्हास माहीत नाही. परंतु एकदा तरी सिंहावलोकन करावे मानवाने आणि आमच्या भारत देशाची अध्यात्म शेती म्हणजे नैसर्गिक शेती काय सांगते याकडे लक्ष आवश्य द्यावे, विचार करावा, चिंतन करावे, मनन करावे नव्हे संशोधन करावे.

'जीवो जीवस्य जीवनंम् जीवो जीवात जायते'

प्रथम अर्थ – जीव जीवावर जगतो व अंती स्वत:मध्ये जीवाला विलीन करतो.

द्वितीय अर्थ – जीव जीवाला जगवतो व अंती जीवात विलीन होतो.

गौतम बुद्धाच्या आधी वैदिक धर्मामध्ये अंधश्रद्धा वाढली आणि वरील श्लोकाचे दोन अर्थ निर्माण मानवाने केले जसा आपल्याला पाहिजे तसा लावला अंधश्रद्धेमुळे मानव हिंस्र बनला व त्याने पहिला अर्थ व्यवहारात आणला स्वार्थीपणाचा कळस केला. आणि आजही त्याने तो कमी केलेला नाही. कर्मकांडाला महत्त्व दिले आणि संपूर्ण समाजाची वाट लावली. जमिनीची सुद्धा तिच अवस्था निर्माण केली.

गौतम बुद्धांनी अहिंसा तत्व स्विकारले व त्याचे वारे सुमात्रा, बाली, सयाम, थायलंड, कंबोडिया, लाओस, जपान, चीन, मंगोलिया देशात रुढ झाले. या देशातील संशोधकांनी हे आपले भारतीय तत्त्वज्ञान ज्ञानाच्या आधारे निसर्ग शेतीचे प्रयोग केले.

'वन स्ट्रा रिव्हॉल्यूशन', 'नॅचरल वे ऑफ फार्मिंग' ही दोन पुस्तके प्रसिद्ध झाली. या दोन पुस्तकातून नैसर्गिक शेतीचे मूलतत्त्व मांडले आणि या नैसर्गिक शेतीचा उपक्रम सुरू झाला. या नैसर्गिक शेतीचे मूलतंत्र आपल्या प्राचीन इतिहासात पहावयास आपल्याला मिळतात अशा प्रकारची शेती आमच्या पूर्वजांनी केलेली आहे. भारतीय अध्यात्म शेतीला हे नवीन नाही. जगाला किंवा पाश्चिमात्य तत्त्वज्ञानाचा ज्यांच्यावर पगडा पडला त्यांना हे कदाचित नवीन तत्त्वज्ञान वाटेल.

ऋषिपंचमीला आपल्याकडे स्त्रिया उपवास करतात आणि उपवास सोडताना मात्र परड्यातील भाजीपाला व धान्य यावर सोडायच्या त्यात फक्त अध्यात्म असायचे परड्यात कोणतेही रासायनिकता नसे, औषध नसे, नांगरट नसे. फक्त फळे, भाजी करणे गवताला सुद्धा त्या ठिकाणी मान असे. ही जी शेती केली जायची त्याला अध्यात्म शेती असे म्हटले जायचे. ही निसर्ग शेती भारतात पूर्वी होती.

नैसर्गिक शेती म्हणजे सर्वच गोष्टी निसर्गाने करावयाच्या मानवाने काहीही करावयाचे नाही. (शहाणपणा) मानवाने अती शहाणपणा केला व शेती अशुद्ध केली. शेती शुद्ध करणे म्हणजे निसर्ग शेती होय. आजपर्यंत म्हणजे गेले १०० वर्षापासून जी शेतीची अशुद्धता करून, नैसर्गिकतेचा ऱ्हास करून जे प्रदूषण वाढविले ते तरी आपल्याला थांबवावयास नको का?

नैसर्गिक शेतीची ठिकाणे :- ज्या ठिकाणी मानव पोहोचला नाही, रासायनिक खते घेऊन गेला नाही, औषधे फवारणे, छाटणी करणे, गर्डलिंग करणे, फांद्या

कमी करणे या गोष्टी करण्यासाठी गेला नाही ती ठिकाणे म्हणजे डोंगरात अडचणीच्या ठिकाणी उगवलेली झाडे आणि फळांनी समृद्ध असणारा हा परिसर हे नैसर्गिक शेतीचे उदाहरण आहे. गोव्यामध्ये एक शेतकरी आहे. त्याची स्थानिक जातीची काजूची झाडे आहेत. पण जंगलात. हे जंगल, पहाड त्याच्या मालकीचे आहेत. या ठिकाणी तो शेतकरी वर्षातून १ वेळ काजू आणण्यासाठी जातो. जाताना त्याला रस्ता तयार करण्यासाठी कोयता न्यावा लागतो. पुन्हा वर्षभर त्या ठिकाणी कोणीही प्रवेश करीत नाही.

विदर्भ परिसरात अवचित वरूड या ठिकाणी एक संत्र्याची बाग आहे. १० वर्षे तिला पाणी, औषधे, खते दिलेली नाही. मशागत नाही. तरीसुद्धा ती एक चांगल्या प्रतीची संत्रे देणारी एक बाग आहे.

कोकण परिसरात सुद्धा काही आंब्याची झाडे आहेत त्यांना पाणी, औषध फवारणी, खत नाही पण झाडे खूप छान आहेत आणि भरपूर फळ देणारी आहे.

तात्पर्य नैसर्गिक शेतीमध्ये सर्व कामे निसर्ग करीत असतो मानवाने या शेतीत फक्त अन्न मिळविण्याकरीता जाणे आहे.

* निसर्ग शेतीचे अन्न चक्र :- निसर्ग शेतीमध्ये अन्नचक्राचे ५ विभाग पडतात.

१) सर्व प्रकारचे शाकाहारी प्राणी सेंद्रिय पदार्थ खातात व त्यांच्या मलमूत्रापासून खतांची निर्मिती होत असते. आणि या खतावर पुन्हा पिके वाढतात. जमीन खूपच नापीक झाली तर आपण शेतात शेळ्या मेंढ्या बसवितो आणि जमीन सुपीक करून घेतो.

२) उंदीर, सरडे, बेडूक, हे किटक व बिया खातात यांची विष्ठा जमिनीवर पडते व त्यापासून खत निर्मिती होते.

३) काही जीव जमिनीच्या खाली व काही जीव जमिनीच्या वर राहतात. हे जीव एखादा मोठा प्राणी मरून पडला की त्या प्रेताचे विघटन करतात आणि पिकाला आवश्यक असणारी घटक द्रव्ये मोकळी करतात. वाळवी सारखा जीव जमिनीच्या खाली २० फूट राहतो तर एखादे झाड वाळलेले आहे याची जाणीव त्याला ७० फूटावरून होते. की हे झाड वाळलेले आहे. कितीही मोठे झाड असले तरी वाळवी थोड्याच कालावधीमध्ये सर्व वाळलेले झाड नष्ट करते. आणि त्याचे खतात रुपांतर करते. तसेच गांडूळ, मुंग्या, मुंगळे, गोम इ. अनेक प्राणी त्यांचे जीवन जगत असता दुसऱ्याच्या पोषणाची तयारी करून मरून जातात.

४) तसेच जीवाणू या खतावर अशी प्रक्रिया करतात ती पिकांना खाण्यायोग्य विघटन करून पिकांना आयते भोजनाचे ताट करून ठेवतात. त्यासाठी कृत्रिम पद्धतीने विघटन करावे लागत नाही. काही जिवाणू कुजविण्याचे व विघटन करण्याचे कार्य करतात. व सेंद्रिय पदार्थापासून खतांची निर्मिती होत असते.

५) पाखरे :- ही निसर्गामध्ये महत्त्वाची भूमिका बजावतात. ९०% पाखरे मांसाहारी तर १०% शाकाहारी आहेत. पिकावरील किडे अळी खाणे व त्यांचे खत तयार करणे तसेच झाडांचे पिकांचे संरक्षण करणे ही कामे करीत असतात.

''चीनमध्ये चिमण्या भात खातात म्हणून चिमणी मार प्रोजेक्ट पूर्ण केला परिसरातील चिमण्या मारून टाकल्या त्यावर्षी भाताचे पीक केले ते सर्व पीक आले आणि गेले. फार मोठा तोटा भात शेतीमध्ये झाला. पूर्वी मात्र भाताचे उत्पादन चागंले होत होते कारण भाताच्या लोंबीवरील चिमण्या भात खात नव्हत्या त्यावर असणारी कीडे, अळ्या खात होत्या आणि भात पिकांचे संरक्षण करीत होत्या. चिमण्या मारल्या भाताचे संरक्षणाची यंत्रणा मानवाने नष्ट केली व त्याबरोबर भाताचे पीक ही नष्ट झाले. ही २० वर्षापूर्वीची सत्य घटना आहे.''

निसर्गातील मानव प्राणी सोडला तर सर्व प्राणी, पक्षी, किटक, जिवाणू हे निसर्गाचे संतुलन ठेवणारी ही एक अमोघ यंत्रणा चालवित असतात. मानवाने या सर्वावर अतिक्रमण करून निसर्गाला अडविले आहे आणि स्वत:च्या यंत्रणा सुरू केलेल्या आहेत आणि आज पश्चाताप करण्याची वेळ संशोधकावर आलेली आहे.

नैसर्गिक शेतीचे निषेध पंचक :-

अन्नसाखळीचे पंचकानंतर दुसरे पंचक येते ते म्हणजे निषेध पंचक ज्या निसर्गामध्ये आपला जन्म झाला ज्या जमिनीवर आपले पालन पोषण होते त्या शेतीसाठी पाच गोष्टी मानवाने पाळावयास हव्यात.

१) नांगरणीसह सर्व मशागत बंद :- आपण आपल्या शेतीमधील सर्व मशागत बंद करावयास हवी. तर ही आपली नांगरट करणार कोण? तर निसर्गाने आपले नांगर

तयार ठेवलेले आहेत. जमिनीत आणि जमिनीवर राहणारे सर्व किटक गांडूळापासून ते उंदरापर्यंत ही जमीन पोखरण्याचे काम करतात. सध्या तर गांडूळ शेतीचे महत्त्व वाढत आहे. आपण नांगरतो आणि निसर्गाचे नांगर बंद पाडतो.

२) शेतीला बाहेरुन खत आणणे बंद :- कोणत्याही रासायनिक खताची गरज शेतीला नसते. नांगरट बंद केली तर खताची निर्मिती होत राहते. युरीया जमिनीला आपोआप मिळतो. जेव्हा उन्हाळी पाऊस पडतो तेव्हा विजेचा गडगडाट होतो. विजा चमकतात आणि पाऊस पडतो त्यावेळेला वातावरणातील N_2 हा वायू मुक्त होतो आणि पावसाच्या थेंबाबरोबर येऊन जमिनीत मुरतो आणि आपण नंतर खरीप पिकांची पेरणी करतो. न खते वापरता पीक येते. निसर्गातून मिळणारा N नत्र घटक पिकांना आवश्यक असतो. उगीचच युरीयाची पोती शेतात फेकण्याची गरज नाही.

३) रासायनिक खते बंद :- निसर्ग आपल्या पिकांना खते देत असतो त्याची खत निर्मिती चालू असते. रासायनिक खते देऊन जमिनी बिघडविणे किंवा जमीन उद्ध्वस्त करण्याचे काम मानवाने थांबवाबे. कारण सर्व पोषक द्रव्ये आपोआप त्या पिकांना झाडांना मिळण्याची व्यवस्था निसर्गाने केलेली आहे.

४) आंतरमशागत बंद :- पिकामधील अंतरमशागत बंद करणे. कारण अन्न साखळ्या तुटतात. व खते कमी पडतात. नंतर आपल्याला दुसरी खते घालावी लागतात.

५) रासायनिक औषधे बंद :- रोगाचे नियंत्रण, किडी, अळीचे नियंत्रण कसे करावयाचे हे निसर्ग ठरवत आहे. त्यात हस्तक्षेप करण्याची गरज नाही.

'' विश्वविख्यात वैज्ञानिक अल्बर्ट आईनस्टाईनने स्वर्गीय डॉ. अमरनाथ झा ह्यांचे द्वारा भारत देशाला संदेश पाठविलेला होता की, भारताने ट्रॅक्टर, रासायनिक खते, किटकनाशके व यंत्राद्वारे चालणारी शेतीची पद्धत अवलंबू नये कारण ह्या चार भयंकर गोष्टीनी चारशे वर्षाच्या शेतीचा इतिहास असलेल्या अमेरिकन जमिनीची सुपिकता मोठ्या प्रमाणात समाप्त करणे सुरू केले आहे. ह्या उलट भारताच्या जमिनीची सुपिकता अद्याप टिकून आहे कारण भारतात दहा हजार वर्षापासून शेती होत आहे.''

– डॉ. अल्बर्ट आईनस्टाईन

समारोप

नैसर्गिक शेतीचे तंत्रज्ञान समजून घेणे फार सोपे आहे पण ज्या निसर्गात आपला जन्म झाला त्या निसर्गावर आमचा विश्वास असला पाहिजे. निसर्गाची अनेक सत्ये खऱ्या अर्थाने समजून घेतली पाहिजेत. मानवाने आपली राक्षसी वृत्ती सोडून सत्य जोपासले पाहिजे. आणि शुद्ध, पवित्र असा आहार सर्व जगातील मानवाला मिळाला पाहिजे. असा एक पॉजीटीव्ह विचार करण्याची वेळ आता आलेली आहे. सर्व संशोधकांनी आत्मपरीक्षण करून नैसर्गिक शेती एक आवश्यक तंत्रज्ञान आपण जोपासायला हवे. आपण निसर्ग जोपासू निसर्ग आपल्याला जोपासतो आहे असा विश्वास निसर्गावर टाकून मानवाने पुढचे पाऊल अध्यात्म निसर्ग शेती या दिशेने टाकावे असे सुचित करावे असे मनापासून वाटते.

वेळ द्या...

कामासाठी वेळ द्या
कारण ती यशाची किंमत आहे

विचार करण्यासाठी वेळ द्या
कारण ते शक्तीचे उगमस्थान आहे.

खेळण्यासाठी वेळ द्या
कारण ते तारूण्याचे गुपित आहे

वाचनासाठी वेळ द्या
कारण तो ज्ञानाचा पाया आहे.

स्नेहासाठी वेळ द्या
कारण तो सुखाकडे नेण्याचा मार्ग आहे.

स्वप्नांसाठी वेळ द्या
कारण तो ध्येयाकडे जाण्यास सोबत करील.

हास्यविनोदासाठी वेळ द्या
कारण ते जीवनसंगीत आहे.

संकलन : **कु. श्वेता नाझरे**
(बी.कॉम.भाग-१)

भारतीय नृत्यशैली (संकलन)

कु. पुजा माळी (बी.कॉम. भाग-३)

भारतीय नृत्यशैलीतील असणाऱ्या कथकनृत्य, भारतनाट्यम्, मणिपुरी, कुचीपुडी, ओडीसी, मोहिनीअट्टम, कथकली इत्यादी नृत्य प्रकारांविषयी.....

कथकनृत्य :-

हा नृत्यप्रकार उत्तर भारतात विकसित होत गेला. कथा सांगणारा तो कथक आपली कथा रंगवण्यासाठी कथा सांगणारे भाव, अभिनया बरोबरच मुद्रांचा वापर करून व पायाने ठेका धरून त्यातून कथकनृत्याचा उगम झाला. कथकमध्ये ताल, लय या संकल्पनाची अचूक मांडणी असते. तबल्याच्या बोलाना या नृत्यात महत्त्व आहे. नृत्यात घुंगराचे महत्त्व विशेष आहे. या नृत्यात पायांची क्रिया पदन्यास आहे. अभिनय यांचे ही महत्त्व असते. कथकनृत्य करताना विशिष्ट वेष परिधान करावा लागतो. चुडीदार, घेरदार अंगरखा, जाकिट, ओढणी इत्यादी किंवा राजस्थानी पोषाखाचा वापर करतात.

भरतनाट्यम् :-

हा नृत्यप्रकार पूर्वी 'दासीअट्टम' या नावाने मंदिरात केला जात असे. भरतनाट्यम नावात 'भरत' या शब्दाला महत्त्व आहे. या नृत्यात भाव, राग, ताल यांचा मेळ आहे. मुख्यता स्त्रिया हे नृत्य करतात. अलीकडे हा नृत्यप्रकार पुरूष सुद्धा करू लागले. या प्रकारात कमरेपासून गुडघ्यापर्यंत मोर पिसांचा पंखा असणारी पितांबरी सारखी साडी नेसतात. या नृत्यात डौलदार, सुंदर आकृती व अभिनयाला जास्त महत्त्व आहे. नृत्यात मुळात कर्नाटकी संगीताचा वापर करतात. मृदंग, टाळ, हार्मोनियम, व्हायोलिन, घटम या वाद्याची साथ असते. छोटे पितळी घुंगरू पायावर बांधतात.

मणिपुरी नृत्य :-

हा नृत्यप्रकार ईशान्य भारतातील लोकनृत्यातून निर्माण झाला. हा डौलदार नृत्यप्रकार असून या हालचाली सुबक व नाजूक असतात. त्यात वसंत ऋतुचे आगमन व कृष्णाची भक्ती या दोन्ही विषयांवर आधारलेली नृत्ये असतात. मणिपुरी नृत्यातील वेशभूषा अतिशय आकर्षण आणि नेत्रदीपक असते. छोट्या गोल आरश्यांनी सुशोभित केलेला असतो. पांढऱ्या व झिरझिरीत ओढणीने डोके व चेहरा झाकलेला असतो. स्त्रिया प्रमाणेच पुरूष ही मणिपुरी नृत्य करतात. नृत्य करताना पुरूष गळ्यात मृदंग किंवा काही नृत्यात मंजीरा धरून त्यावर ताल देतात.

कुचिपुडी नृत्य :-

आंध्रमधील कुचिपुडी या गावावरून नृत्यप्रकाराचे नाव पडले. हा नृत्य प्रकार तामिळनाडूमधील भारतनाट्यमशी मिळताजुळता आहे. चारशे वर्षांपूर्वी या नृत्य प्रकाराचा जन्म झाला असे मानतात. त्यासाठी भरतनाट्यम्सारखी वेशभूषा वापरतात.

ओडिसी नृत्य :–

हा नृत्यप्रकार मुळात ओडिसातील आहे. ओडिसातील सूर्यमंदिरातील जगन्नाथाची तुफ्ती आहे. भगवान जगन्नाथाच्या सूर्यमंदिरातील कोरलेल्या शिल्पातून स्फूर्ती घेऊन या नृत्यशैलीची रचना झाली असे मानतात. जगन्नाथाच्या मंदिरावर कोरलेल्या सर्व शिल्पाकृतीचा या नृत्यात समावेश आहे. नृत्याची सुरूवात गणपती, जगन्नाथ व नटराज यांच्या मंगल चरणाने होते. ओरिसा परिसरात विणलेली सुंदर पांढऱ्या रंगाची विशिष्ट किनार असलेली साडी नर्तकी नेसतात. तर पुरूष पांढऱ्या रंगाचे धोतर नेसतात. याच परिसरात घडवलेले चांदीचे विशिष्ट दागिणे नृत्यागणांत घालतात. आंबाड्यावर विशिष्ट पद्धतीची फुलाचे अर्धचक्र असते व आबांड्यांमध्ये फुलाप्रमाणे चांदीचा सूर्य खोवलेला असतो. हा एक अतिशय नाजूक व सौंदर्यपूर्ण नृत्यप्रकार आहे.

मोहिनीअट्टम

मोहिनीअट्टम केरळातील 'भरतनाट्यम' होय. हे नृत्य धार्मिक उत्सवातून आणि धार्मिक सण प्रसंगी घरोघरी केले जाते. आज ही ते मूळ रुपात पारंपरिक पद्धतीने केले जाते असे मानतात. एक किंवा अनेक स्त्रिया मिळून हे नृत्य करतात. शरीराच्या हालचाली व नृत्याचे तंत्र भरतनाट्यम् प्रमाणेच असते. गीताची भाषा 'मल्याळम' असते. वेशभूषा पांढरी साडी, पांढरा पोलका आणि कमरेला सोनेरी अथवा रुपेरी कमरपट्टा असा पारंपरिक पोषक स्त्रिया परिधान करतात. सर्व केस आंबाड्याप्रमाणे डोक्यावर एका बाजूला उंच बांधतात. त्यावर मोगऱ्याचे गजरे बांधतात. रंगभूषा साधारण भरतनाट्यम् सारखीच असते. परंतु डोळ्यांना रंग लावून डोळ्याचा भाग जास्त गडद करतात.

कथकली :–

केरळातील हा नृत्यप्रकार केवळ नृत्य नसून नाट्यही आहे. कथकली हे आशिया खंडातील ऐतिहासिक महत्त्वाचे पारंपरिक नृत्य नाट्य मानले जाते. आजही कथकली हा समृद्ध कलाप्रकार आहे. जोरकस असा हा नृत्य–नाट्य हे असते. पारंपरिक यातील स्त्रीच्या भूमिका पुरूष करतात. रामायण, महाभारत आणि पुराणे यांतील कथनावरती आधारित कथकलीचा कार्यक्रम हा रात्री सुरू होतो. पहाटे पर्यंत चालतो. हे नृत्य, नाट्य मोठ्या खुल्या रंगमंच्यावरती, नारळीच्या झावळ्यामधून शेणाने सारवलेल्या जागी केले जाते. प्रकाश योजनेसाठी मोठ–मोठ्या समयांचा उपयोग करतात. रंगभूषा व वेशभूषा यांना कथकलीत महत्त्वाचे स्थान आहे. या नृत्य–नाट्यात प्रवृत्ती नुसार रंग संगती निश्चित केलेली असते. कथानकातील पात्रांना त्यांच्या प्रवृत्ती नुसार रंगवले जाते. त्यासाठी पिवळा, हिरवा, काळा, लाल, निळा या रंगाचा वापर करतात. नर्तक मोठा घेर असलेली घांगरे घालतात. वरती लांब व सैल हाताची जाकिटे घालतात. रंगवलेला मोठा लाकडी मुकूट डोक्यावर घालतात. तो जवळ जवळ ५ कि. ग्रॅम वजनाचा असतो. याशिवाय कथकली नृत्यात दाक्षिणात्य पद्धतीचे संगीत (कर्नाटक) असते. चार जणांचा वाद्यवृंद असतो. एक गाणारा, दोन मृदंग वाजवणारे व एक मंजीराने ताल देणारा, दोन मृदंगापैकी एक आडवा असतो. त्याला 'मड्डालम' म्हणतात. एक उभा असतो. तो दोन छोट्या काठ्यांनी वाजवला जातो. याला 'चंडा' म्हणतात. कार्यक्रम सुरू होण्यापूर्वी मध्यभागी एक चौकोनी पडदा धरलेला असतो. या पडद्यामागे नृत्यप्रकार पायांनी नृत्य सुरू करतो. लोकांना त्याचे फक्त मुकूट व पाय दिसतात. नृत्य पाहताना प्रथमदर्शनी नृत्यकारांनी मुखवटा धारण केला आहे, असे वाटते. परंतु मुखवट्याच्या आभास तांदळाच्या पिठाच्या जाड थरांमुळे होतो. तांदळाचे पीठ, खोबरेल तेल आणि वनस्पतीजन्य रंग यातून रंगभूषा केली जाते.

स्वतंत्र भारतातील महिलांचा समाज विकासातील सहभाग

कु. अल्पा पटेल (बी.कॉम.भाग-१)

'मनुष्य में दृष्टी होती है और नारी में दिव्य दृष्टी ।' - विक्टर ह्युगो

वरील पंक्तीवरून असे समजते की, चूल आणि मूल यांपेक्षाही वेगवेगळ्या क्षेत्रांत आपण समर्थपणे, पुरूषांच्या बरोबरीने कार्य करू शकतो, याची जाणीव तिला झालेली आहे. म्हणूनच आजच्या स्त्रीला कोणतेच क्षेत्र अगम्य राहिलेले नाही.

''बुंदेले हर बोलों के मुख हमने सुनी कहानी थी।
खूब लडी मरदानी वह तो झाँसी वाली रानी थी ।''

- सुभद्रा कुमारी चौहान

या कवितेत सांगितल्याप्रमाणे झाँसीची रानी ही आपल्या स्वराज्यासाठी इंग्रजांविरुद्ध लढली. हे एक उत्तम उदाहरण आजच्या महिलांसाठी आहे. त्याचप्रमाणे कृषीपासून विमान उड्डाणापर्यंत नि सरपंचपदापासून राष्ट्रपतीपदापर्यंत आज भारतीय स्त्री सर्व क्षेत्रे पादाक्रांत करीत आहे. परंतु तिला हे यश सहजासहजी मिळालेले नाही. सावित्रीबाई फुले, महात्मा ज्योतिराव फुले, रमाबाई रानडे आदी स्त्री-उद्धारकांचे कष्ट त्यामागे आहेत. हे सर्वजण स्त्रियांच्या विकासासाठी खूप झटले. यांना विसरून चालणार नाही.

१९९० नंतर बचत गटाच्या माध्यमातून निर्माण केलेल्या मोठमोठ्या संस्था, पतसंस्था, सहकारी संस्था यामुळे झालेले महिलांचे सक्षमीकरण, कुटुंबाचा वाढलेला आर्थिक दर्जा, उंचावलेले राहणीमान यासोबत त्यांनी केलेली आंदोलने, गावात वीज आणि पाणी असलीच पाहिजे, यासाठी आग्रह धरणे ती गोष्ट करवून घेणे हे पूर्वी झालेल्या आंदोलनाचे मूर्त रूप आहे. आजकाल गावोगावी रमाबाई आणि सावित्रीबाई आहेत.

राजकारणात जेव्हा ३३% आरक्षण आलं तेव्हा राजकीय पक्षांची त्रेधातिरपीट उडाली, योग्य तो महिला उमेदवार शोधण्यासाठी. महिलाच राजकारणात सरसावल्या नव्हत्या. त्यांच्यात राजकीय जाण नव्हती, राजकीय महत्त्वकांक्षा नव्हती. पण आता मात्र परिस्थिती बदललेली आहे. स्त्रिया चांगल्याच तयार झाल्या आहेत. सत्तेने त्यांचा कायापालट केला आहे. इंदिरा गांधी, सोनिया गांधी, मायावती, प्रतिभाताई पाटील, लिला दिक्षित, ममता बॅनर्जी ही राजकारणातील उत्तम उदाहरणे आहेत. या सर्वांनी समाजाच्या विकासासाठी मोलाचे योगदान दिले. इंदिरा गांधी यांनी अनेक विकासात्मक कार्ये केली आहेत. तसेच महिलांच्या विकासासाठी अनेक संस्था स्थापन केल्या आहेत. प्रतिभाताई पाटील यांनी राष्ट्रपती पद भुषवून आपल्या देशाचे नेतृत्व केले आहे. प्रत्येक क्षेत्रात आपण कोणापेक्षाही कमी नसल्याचे महिलांनी वारंवार सिद्ध केले आहे. मग ते राजकारणात असो अथवा सामाजिक कार्यात. सध्या देशाचे नेतृत्व महिला करत होत्या तर इतर अनेक महत्त्वाच्या मंत्रायलात देखील महिलांचा सहभाग आहे.

ओडीटी नैरामिलीमो या सन २००० ते २००३ या काळात सामाजिक कार्य राज्यमंत्री आणि सन २००३ ते २००८ या काळात सिनेटर असताना रवांडा प्रशासनात आणि न्यायिक व्यवस्थेत मोठ्या प्रमाणात सुधारणा झाली होती. तसेच राजस्थानमधील छवी राजपूत यांनी सरपंच होऊन गावाचा तसेच महिलांचा विकास केला आहे.

आज महिला पत्रकार क्षेत्रात पुढे आल्या आहेत. त्याद्वारे त्या समाजाचा विकास करू लागल्या आहेत. महाश्वेता देवी ही अशी पत्रकार आहे की, जी आदिवासींच्या बरोबर राहून त्यांच्या दु:खात सहभागी

होऊन निरंतर लेख लिहित होत्या. इतकेच नव्हे तर त्यांनी आदिवासींवर होणाऱ्या अन्यायाविरूद्ध कोर्टात दावा दाखल करून त्यांना न्याय मिळवून देण्यात त्यांचा मोलाचा वाटा आहे. त्यामुळे आदिवासी समाज त्यांना आपल्या जातीतील समजतात.

अरुंधती रॉय यांना गॉड ऑफ स्मॉल थिंग्स हा बुकर पुरस्कार मिळाला. नर्मदा बचाव आंदोलनात त्यांनी मोलाची कामगिरी केली. त्यांनी बहुराष्ट्रीय कंपन्यांचे सार्वजनिक कोषागाराचे तोंड उघड केले आहे.

नलिनी सिंह या टी. व्ही. पत्रकार आहेत. त्यांनी 'हैलो जिंदगी' नावाच्या मालिकेतून महिलांच्या आयुष्याचे विविध पैलू यांनी सादर केले आहेत. यात महिलेवर होणारे अत्याचार जसे रेड लाईट क्षेत्र, झोपडपट्टी. बाल आश्रम, राजनिती अशा क्षेत्रांबद्दल 'हैलो जिंदगीत' दाखवले आहे. त्यांनी हैलो जिंदगी या मालिकेतून सामाजिक प्रबोधनाचे कार्य केले आहे. बंगाली कवयित्रीने आपल्या कवितांच्या माध्यमातून सामाजिक प्रबोधनाचे कार्य केले आहे. आज स्त्रिया सहकारी क्षेत्रातही अग्रेसर आहेत. त्यामुळे अनेक लोकांना रोजगार प्राप्त झाला आहे. सात गुजराथी महिलांनी स्थापन केलेली लिज्जत पापड संस्था असंख्य गृहिणींना काम तर देतेच, पण त्यांच्या कुटुंबाचा आर्थिक दर्जा उंचावते. श्री महिला गृह उद्योगाचा ८२९ कोटींचा टर्न ओव्हर आहे. इला भटांची सेवा ही संस्था निम्म आर्थिक स्तरातील महिलांसाठी काम करते. अमुलला दूध पुरवठा करणाऱ्या महिला चारपाच गायी घेऊन स्वतंत्र दुधाचा व्यवसाय करतात. 'तामिळ मदर संगम' ही संस्था तामिळनाडूमध्ये स्त्रियांसाठी काम करीत आहे. चिपको आंदोलनात सुंदरलाल बहुगुणांना कितीतरी स्त्रियांनी साथ दिली. वृक्षसंवर्धनाचं काम स्त्रियांनी केलेलं आहे.

असं जीवनाचं एकही क्षेत्र नाही जिथे महिला संघटना काम करीत नाही. सर्वव्यापी, सर्वस्पर्शी कामं महिलांनी, महिला संघटनांनी केलेली आहेत. काही काही व्यक्तींनी इतकं मोठं काम केलं की त्या व्यक्तीच संस्था झाल्या. पूर्वी फक्त लोणची, पापड सारख्या गृहोद्योगात रमलेल्या स्त्रिया पतसंस्था चालवितात. सहकारी संस्था चालवितात. बचत गटांच्या माध्यमातून अनेक सामाजिक कार्ये महिलांनी केली आहेत. स्त्रियांच्या प्रकाशन संस्था आहेत. गिर्यारोहकांना प्रशिक्षण देणाऱ्या संस्थाही आहेत.

महिला मंडळाच्या माध्यमातून चाललेले छोटे-मोठे प्रकल्प दुर्लक्षित करण्यासारखे नाहीत. पेणच्या अहिल्या महिला मंडळाचे बरेच प्रकल्प आहेत. शहरात किमान पन्नास तरी महिला मंडळे असतात. त्यांचे आपापले कार्यक्रम सुरू असतात. त्यांचे क्षेत्र छोटे असते. एखाद्या विभागापुरतेच ते काम करतात पण सुरू केलेले प्रकल्प जसे वर्किंग वुमन, होस्टेल, पाळणाघर, बालकमंदिर, उद्योगमंदिर, वाचनालये, बॅडमिंटन, टेनिस कोर्ट, घेतलेल्या वेगवेगळ्या स्पर्धा, मिटींगमधून केलेली चर्चा मोलाची असते. एखादी गृहिणी एखाद्या महिला मंडळाची सदस्य होते कालांतराने पदाधिकारी होते. अशा सुजाण, प्रगल्भ कार्यकर्ता महिलामंडळ तयार करून नेतृत्वविकासाचे नेतृत्वनिर्माणाचे काम करतात. हे योगदान समाजनिर्मितीसाठी लाखमोलाचे आहे.

धार्मिक क्षेत्रात काम करणाऱ्या अनेक महिला संस्था आहेत. त्यातून स्त्रियांना वेदाध्ययनाचा अधिकार मिळालेला आहे. महिला पुरोहितांचा मोठा वर्ग तयार झालेला आहे. साध्वी ऋतुंबराच्या आश्रमातून खूप मोठे समाजकार्य चालते. अनाथ मुलामुलींच्या निवासाची-राहण्याची, शिक्षणाची नि:शुल्क व्यवस्था त्यांचा आश्रम करतो. गायत्री परिवारात महिलांना यज्ञ करण्याचाही अधिकार दिलेला आहे. ब्रम्हाकुमारीज, शारदा मठ या केवळ महिलांसाठीच काम करतात.

उत्तरप्रदेशातील गडरीया जातीतील संपत पाल यांनी २००३ साली 'द ऑर्गनायझेशन फॉर द प्रमोशन ऑफ ट्रायबल वुमन इन रूरल इंडस्ट्री' ही संस्था स्थापन करत हजारो महिलांना न्याय मिळवून दिला. ३००० महिलांची गुलाबी गँग तयार केली. या खऱ्याखुऱ्या रणरागिणीने तिच्या आजूबाजूच्या अनेक जणांची आयुष्ये बदलली. 'लाखो में एक' , 'मुझे पंख देदो' या मालिकेमध्ये अनेक महिला समाज कार्यासाठी काम करतात हे दाखविलेले आहे. जमीनदार, सरकारी अधिकारी, गरीब लोकांवर अन्याय, अत्याचार करीत कंट्रोलमधला माल किराणा दुकानात विकायचे, नरेगात बोगस नावं असायची, यांना काम मिळायचे नाही या सर्व भ्रष्टाचाराविरूद्ध गुलाबी गँगने आवाज उठवला. त्या विभागातला भ्रष्टाचार कमी झाला.

फलाविया आग्नेय यांनी त्या स्वत: कौटुंबिक हिंसाचाराच्या बळी पण त्यांनी मुलांसह घर सोडले. त्यांच्या सारखेच आयुष्य वाट्याला आलेल्या स्त्रियांसाठी १९८० साली भारतातील पहिले कुटुंबसल्ला केंद्र काढले. १९९० मध्ये त्यांनी आणि मधुश्री दत्ता यांनी 'मझलिस' नावाची स्त्रियांना त्यांचे कायदेशीर हक्क मिळवून देणारी संस्था काढली.

'मनुष्य में दृष्टी होती है
और नारी में दिव्य दृष्टी।'

– विक्टर ह्युगो

वरील पंक्तीवरून असे समजते की, चूल आणि मूल यांपेक्षाही वेगवेगळ्या क्षेत्रांत आपण समर्थपणे, पुरूषांच्या बरोबरीने कार्य करू शकतो, याची जाणीव तिला झालेली आहे. म्हणूनच आजच्या स्त्रीला कोणतेच क्षेत्र अगम्य राहिलेले नाही. आज महिलांनी उद्योग क्षेत्रात पुरूषांच्या बरोबरीने कार्य केले. व करीत आहे. 'किरण मजुमदार शॉ' यांनी आपल्या सामर्थ्यावर कंपनीची स्थापना केली. त्यातून त्यांनी समाज कार्यावर विशेष कार्य केलेले दिसून येते. चंदा कोचर, अनुआगा यांनीही उद्योग व्यवसायात मोठ्या प्रमाणात पुरूषांच्या बरोबरीने कार्य केले आहे. त्याचप्रमाणे सौ. जयश्री धूपकर, हर्डीकर फूड टेक्नोलॉजी, सौ. अरुंधती महाडिक, यशस्वी फूड प्रॉडक्टस्, सौ. सरिता विलास हेरवाडे –सेवा इंजिनिअरिंग, पद्माताई ढवण–ढवण आणि ढवण कंपनी, सौ. स्मिता सुभाष पाटील – ब्लू स्टार ऑटोमोबाईल, श्रीमती विद्या माने – सुनिल इंडस्ट्रिज गोकूळ शिरगांव कोल्हापूर, सौ. पद्मश्री राजेंद्र भोजे–महावीर प्रॉडक्सच्या संचालिका, शिलाताई साबळे –डी.जी. साबळे एंटरप्रायजेस अशी अनेक महाराष्ट्रातील स्त्री उद्योजकांची नावे आहेत. यांनी विविध संकटांतून उद्योग व्यवसाय उभा करून समाज प्रबोधनासाठी कार्य केले आहे.

तसेच किरण बेदी ह्या पहिल्या IPS अधिकारी होत्या. त्यांनी आपले जीवन समाज कार्यासाठी अर्पण केले आहे. त्यांनी महिला कल्याणासाठी अनेक मोठमोठी प्रबोधनाची कार्ये केली आहेत. त्याचप्रमाणे कल्पना चावला, सुनिता विल्यम्स यांनी अंतराळात जाऊन असे दाखवून दिले आहे की, त्याही पुरूषांपेक्षा कमी नाहीत.

चित्रपट क्षेत्रात जाऊन अनेक महिलांनी आपली कर्तव्ये गाजवली आहेत. रेखा, माधुरी दिक्षित, करिना, प्रियांका, दिपिका यांनी उत्तम कामगिरी केली आहे. यांनी अनेक लहान अनाथ मुलांच्या संस्थांना मदत केली आहे. त्यातून त्यांनी अनेक विकासात्मक कार्ये केली आहेत.

तसेच क्रीडाक्षेत्रातही मुलींनी आपले स्थान निश्चित केले आहे. सानिया मिर्झा, सायना नेहवाल, पी.टी. उषा, मेरी कॉम, अश्विनी, ज्वाला, यांनी क्रीडा क्षेत्रात मोलाची कामगिरी केली आहे.

विज्ञान क्षेत्रातही महिला अग्रेसर आहेत त्यांनी अनेक कृषी संशोधन व इतर क्षेत्रात संशोधने केली आहेत तसेच माहिती तंत्रज्ञान, मेकॅनिकल इत्यादी क्षेत्रात त्यांनी पदार्पण केले असून एकही क्षेत्र सोडले नाही.

शिक्षण क्षेत्रात जाऊन महिलांनी प्राचार्य, शिक्षिका झाल्या आहेत. त्यातून अनेक मुला–मुलींच्या प्रबोधनाचे कार्य केले आहे. साहित्य क्षेत्रातही उत्तम कामगिरी केली आहे. त्यांनी आपल्या लेखनातून सामाजिक कार्यात योगदान दिले आहे.

आज स्त्रियांनी प्रत्येक क्षेत्रात पदार्पण केले आहे. अगदी प्रमुख अधिकारपदही सांभाळते. विद्यालयांत, महाविद्यालयांत अध्यापनाचे कार्य करते. तिने वैद्यकीय क्षेत्राबरोबर स्थापत्य क्षेत्रातही नावलौकिक मिळवला आहे. ती गाडी, आगगाडी, विमान चालवते. अंतराळात झेप घेते. आणि समुद्राच्या तळाशीही जाऊन संशोधन करते. खेड्यातही स्त्रिया पुरूषांच्या बरोबरीने शेतात राबतात. कष्टाची कामे करतात, गुरे सांभाळणे, कुक्कुटपालन अशी कामे करतात, सरपंच, उपसरपंच अशी पदे सांभाळतात आणि गावाचे प्रश्न जिद्दीने सोडवतात.

'आकांक्षापुढती आम्हा क्षितिज ठेंगणे' अशी स्त्रियांची कामगिरीची ताकद आहे, त्याला सलाम!

'ज्ञानाचा वेलू गेला गगनावरी
अन स्त्रीची प्रगती झाली शतवटांनी
सत्यरूपी झाले स्वप्न सावित्रीबाई तुमचे
आम्ही सदैव करिता प्रात:स्मरण ही तुमचे.'

अनुभव

जगात फक्त चालायला लाग
अनुभव तुला येत जातील
लोकांच्या संपर्कात येत जा
चांगल-वाईट कळत जाईल
जवळच कुणाला मानून पहा
मन हलकं होत राहिल
पाऊलखुणा ओळखत जा
संकटाला थोडं टाळता येईल
सत्याच्या मार्गावर चालायला लाग
पण यशाची अपेक्षा धरून नाही
मुखवट्याने चेहरे कधी जाणत जा
जग तुझ्या पायथ्याशी राहिल
दूर नाही जरा जवळ नजर टाक
जगाचा अनुभव तिथेच येईल

कु. सुप्रिया देशमुख (बी.एस्सी भाग-३)

एखादाच

नशीबवान तर सर्वच असतात
नशिबालाही बदलणारा
एखादाच असतो
हसतमुखी तर सर्वच असतात
दुसऱ्याला हसवणारा
एखादाच असतो
चमकणारे काजवे बरेच असतात
प्रखरतेने दिसणारा
एखादाच असतो
मर्त्य तर सगळेच असतात
कर्तृत्वाने अमर
एखादाच असतो
अनुभवाने शहाणे बरेच होतात
अनुभवाला शहाणा करणारा
एखादाच असतो
सुखाचे सोबती बरेच असतात
दु:खाचा साथीदार
एखादाच असतो
जाळणारे तर बरेच असतात
मेणबत्तीप्रमाणे जळणारा
एखादाच असतो

कु. शितल माने (बी.एस्सी भाग-३)

य श स्वी

जो फक्त वर्षाचा विचार करतो
तो धान्य पेरतो

जो दहा वर्षाचा विचार करतो
तो झाड लावतो

जी आयुष्यभराचा विचार करतो
तो माणूस जोडतो

जी माणसं, माणसं जोडतात
ती आयुष्यात
यशस्वी होतात

प्रेम

माणसावर जेवढे प्रेम करावं
तेवढी ती दूर जातात

फुलांना जास्त कवटाळल्यावर
पाकळ्याही गळून पडतात

ज्यांना मनापासून आपल मानलं
तिच माणसं आपल्याला
विसरून जातात

फुले वाळू लागली की
फुलपाखरही
फुलांना सोडून जातात

कु. श्रद्धा चंद्रकांत पाटील
(बी.ए. भाग-१)

स्वप्नांची वाट

वाट कशासाठी बघायची
वाट कुणासाठी बघायची
आपल्या वाट्याला न येणाऱ्या
स्वप्नांची वाट तरी का बघायची?

कु. सुप्रिया देशमुख
(बी.एस्सी. भाग-३)

अजिंक्य

कोणी म्हणेल हरलास कसा
पण कोणी म्हणेल लढला कसा

जंगलात पेटलेल्या वणव्यासारखा
आकाशात चमकणाऱ्या वीजेसारखा ।।

कोणी म्हणेल हरलास कसा
पण मी म्हणेन लढला कसा

आकाशातून गळणाऱ्या थेंबासारखा
हृदयातून प्रेम करणाऱ्या प्रेम वीरासारखा ।।

कोणी म्हणेल हरलास कसा
मी म्हणेन लढला कसा
राधासाठी लढलेल्या कृष्णासारखा

कोणी म्हणेल हरलास कसा
मी म्हणेन लढला कसा ।।

प्रदिप सूर्यवंशी
(बी.ए. भाग-३)

भूमिहीन कुटुंबाची वाढती संख्या एक गंभीर समस्या

अवधूत जाधव (बी.ए. भाग-३)

अनेक कुटुंबे हळूहळू भूमिहीन होत चालली आहेत. त्यांच्या जगण्याचे साधन संक्रमित होत आहे, खरं तर ही एक गंभीर समस्या आहे. प्रत्येक गावामध्ये खेड्यामध्ये शेतजमिनींचे केंद्रीकरण अगदी मोजक्याच कुटुंबाकडे होत आहे. म्हणजेच जमीनदारी सदृश्य परिस्थिती निर्माण होत आहे. या उलट अनेक कुटुंबे मात्र भूमिहीन होत आहेत.

'आपला देश हा कृषी प्रधान देश आहे. कारण आपल्या देशातील ७५% पेक्षा जास्त लोकसंख्या प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षरीत्या कृषीवरती अवलंबून आहे. कृषी मधील सर्वात महत्त्वाचा घटक कोणता असेल तर तो शेतजमीन म्हणजेच भूमी हा आहे. आपल्या देशातील प्रत्येक व्यक्तीकडे/ कुटुंबाकडे प्रत्येकाकडे शेतजमीन असेलच असे नाही. पण ज्या कुटुंबाकडे शेतजमीन आहे त्यांच्या उपजीविकेचे ते महत्त्वाचे साधन आहे.

आज आपण पाहिले तर आपणाला असे लक्षात येईल की अनेक कुटुंबे हळूहळू भूमिहीन होत चालली आहेत. त्यांच्या जगण्याचे साधन संक्रमित होत आहे. आणि खर तर ही एक गंभीर समस्या आहे. प्रत्येक गावामध्ये खेड्यामध्ये शेतजमिनींचे केंद्रीकरण अगदी मोजक्याच कुटुंबाकडे होत आहे. म्हणजेच जमीनदारी सदृश्य परिस्थिती निर्माण होत आहे. या उलट अनेक कुटुंबे मात्र भूमिहीन होत आहेत.

यासाठी या समस्येचे स्वरूप अभ्यासण्यासाठी आम्ही आमच्या महाविद्यालय क्षेत्रातील गावांचा अभ्यासपूर्ण संशोधन करून या समस्येची कारणे व परिणाम शोधण्याचा प्रयत्न केला या मध्ये आम्हाला या समस्येशी संबंधित गोष्टींचा उलगडा झाला.

पलूस तालुका एकूण जमीन

(२२३५५ हे ५७ आर)

प्रत्यक्ष लागवड	लागवडीसाठी	सार्वजनिक वापर	अकृषकवापर
(१९६६० हे. ००१ आर)	अन उपलब्ध (१४३६ हे. ५८ आर)	(१२४० हे. ९८ आर)	(२० हे. १५ आर)

वर्ष	लोकसंख्या	कुटुंब संख्या	कुटुंब संख्या			भूमिहीन
			मोठी	मोठे मध्यम	सीमांत	
२००१	१०३४८७	२७२६९	१४७	२५८८	१९९७०	४५६३
२०११	१६४९०९	३४४०१	१७३	१८२३	२६६२७	५७१७६
	३८%	२१%	१५%	-४२%	२५%	२१%

वरील तक्त्याचा अभ्यास केला असता असे लक्षात येते की २००१ ते २०११ या १० वर्षाच्या काळात तालुक्यातील एकूण कुटुंब संख्येमध्ये २१% या वाढ झाली आहे. जास्त जमीन असणाऱ्या कुटुंबाची संख्या १५% नि वाढलेली आहे. या उलट मध्यम भूधारक असणाऱ्या कुटुंबाची संख्या मात्र

४२% नि कमी झालेली आहे तर सीमांत कुटुंबाची संख्या २८% ने वाढलेली आहे. तर एकूण भूमिहीन कुटुंबाच्या संख्येत २१% ची वाढ झालेली आहे. म्हणजेच १० वर्षात भूमिहीन कुटुंबाची संख्या लक्षणीय रीत्या वाढ झालेली आहे.

कुटुंबे भूमिहीन होण्यामागची पुढील कारणे आढळून आली.

१) विभक्त कुटुंब पद्धती, २) वाढती लोकसंख्या ३) आर्थिक गरजा भागविणे, ४) चंगळवाद, ५) शासकीय प्रकल्प, ६) सावकारी, ७) जमीन बळकावणे/ अतिक्रमण ८) सांस्कृतिक कारणे - लग्न ९) आजारपण १०) नोकरी / शिक्षण ११) शहराचे आकर्षण १२) जमिनीला मिळणारी मोठी किंमत १३) खाजगी उद्योग १४) स्थलांतर १५) शेतीबाबत उदासीनता

*** भूमिहीनतेचे परिणाम -**

१) वाढती बेरोजगारी, २) गरिबी, ३) कमी दरडोई उत्पन्न, ४) भांडवलाची कमतरता, ५) आर्थिक अस्थैर्य, ६) स्थलांतर

*** उपाय -**

१) एकत्र कुटुंब पद्धतीचा स्विकार,
२) लोकसंख्या वाढीवर नियंत्रण,
३) अर्थाजनाचे नवीन स्त्रोत शोधणे,
४) चंगळवादाला फाटा, ५) बचत प्रवृत्तीला चालना
६) शेतीला प्रतिष्ठा प्रदान करणे
७) सिंचनाच्या सोई
८) शेतीसाठी तंत्रज्ञान
९) सामूहिक शेती

वरील संशोधनावरून आपल्या असे लक्षात येते की ही समस्या किती गंभीर आहे ते पण असे नाही की या समस्येवर काही उपाय योजना येणार नाहीत वरती नमूद केलेले उपाय सर्व सामाजिक, प्रशासकीय, वैयक्तिक स्तरावर योजून या समस्येची तीव्रता नक्कीच कमी करता येईल.

चारोळ्या

आठवणींशी संघर्ष करणं
रोजचंच ठरलंय माझं
आयुष्यात तू नसतानाही
लेखणीत अस्तित्व उरलंय तुझं

कळीच फुलणं,
हा तर तिचा गुण
वेड्या कवीसाठी मात्र,
ती एक प्रेमाची खूण

मी दूर असूनही,
दूर नाही तुझ्यापासून
तुला असे का वाटते,
की मी दुरावतोय तुझ्यापासून

बिथरलेलं वासरू आवाजाने
आईच्या कुशीत जावून दडलं
कदाचित त्याला वाटलं
वेगळचं काही घडलं

या जगाचा नियमच,
अगदी निराळा आहे
जिच्यावर केले खरे प्रेम,
तिच्या कपाळावरच कुंकू दुसऱ्याचं आहे.

प्रेमाचा परिणाम काय? हे तुला दाखवून देईन
प्रेम जर करता येत नसेल तर मी तुला
त्याचीही शिकवणी देईन

या डोळ्यांचे अफसाने
तुला वाटतात दिवाने
इच्छा तुझ्या मनाची
समजू नको मला वेगाने

स्वप्निल सहदेव पाटील (बी.कॉम.भाग-२)

डेस्टिनेशन ऑफ महाराष्ट्र

स्वप्नील पाटील (बी.कॉम. भाग-२)

महाराष्ट्र ! ज्याचे एकाच वेळी राकट देशा, कणखर देशा, कोमल देशा, नाजूक देशा आणि फुलांच्याही देशा असे वर्णन केले जाते ते राज्य.....!

एकीकडे सह्याद्रीचे उंच कडे भक्कमपणे पाठराखण करायला उभे ठाकलेले, तर दुसरीकडे सातपुड्याच्या पर्वतरांगा, कुठे शांत वाहणारे नदीचे प्रवाह तर थोड्याशाही पावसाने काठावरच्या गावांना धडकी भरविणाऱ्या कोकणातल्या नद्या, कुठे लाल माती तर कुठे काळी पण लोण्यासारखी मऊशार माती असे सगळे वैविध्य अंगावर मिरवीत हे राज्य पारंपरिकतेची आधुनिकतेशी सांगड घालत मार्गक्रमणा करीत आहे.

दर दहा कोसावर भाषा बदलते असे म्हणतात, पण या आपल्या महाराष्ट्रात तर नुसती भाषाच नाही, पीक, पाणी, दैवत असे सारेच काही बदलते. या वैविध्यांमुळे महाराष्ट्र पर्यटनाच्या दृष्टीनेही अधिक वैविध्यपूर्ण ठरला आहे. पर्यटनाच्या दृष्टीने महाराष्ट्राइतकी विविधता देशात अन्य कुठेही शोधून सापडणार नाही.

महाराष्ट्रात काय नाही....?

या राज्याला लाभलेला विस्तीर्ण समुद्रकिनारा, मऊसूत रुपेरी वाळू, प्रदूषणाच्या दृष्टीने निर्मळ समुद्रकिनारे, नारळी पोफळीच्या बागा आणि त्यालगत असलेली छोटी छोटी गावे, ह्या सगळ्यांनी कोकण निसर्ग सुंदर बनला आहे.

'समुद्रकिनारा म्हणजे सागर व धरतीच्या अपूर्व मिलनाचा एक नयनमनोहारी संकेत. ते सृष्टीतले अनोखे काव्यच जणू.....' हिरवाईने नटलेली अचल लावण्यवती धरती आणि रोरावणारा रांगडा जलाधिपती यांच्या मिलनाचा उत्सवच जणू हे किनारे साजरा करीत असतात. महाराष्ट्राला एकूण (७२०) सातशे वीस कि.मी. चा समुद्रकिनारा लाभला आहे. या भौगोलिक माहिती देणाऱ्या तांत्रिक वाक्यातून या उत्सवाचे परिपूर्ण वर्णन कसे होवू शकणार? त्याऐवजी मोचेमाड, निवती-भोगवे, तारकर्ली, मिठबाव, हेदवी-वेळणेखर, केळशी, आंजले, हरिहरिश्वर-श्रीवर्धन, दिवेआगर, काशीद, मांडवा, डहाणू-बोर्डी, केळवे-सातपाटी अशी काही नावे हा उत्सव आपल्या नजरेसमोर मूर्त स्वरूपात साकारतात. व आपल्या सौंदर्यसक्त मनाला मोहवून टाकतात.

तर इथे हजारो वर्षांच्या इतिहासाची साक्ष देणारे भक्कम गडकिल्लेही आहेत. महाराष्ट्र हा दुर्गाचा प्रदेश आहे. तो गडकिल्ल्यांनी समृद्ध आहे. महाराष्ट्रामध्ये सातवाहन, चालुक्य, सेंद्रेक, वाकाटक, गौड, मराठी, मोगल, बहामनी, इंग्रज, पोर्तुगीज, डच, फ्रेंच आदींनी किल्ले बांधले. नेमका कोणता किल्ला कोणी बांधला हे काही अपवाद सोडल्यास सांगता येणेही कठीण आहे. या किल्ल्यांच्या साह्याने त्यांनी स्वतंत्र राज्य म्हणजेच आपल्या महाराष्ट्र राज्याची स्थापना केली.

महाराष्ट्रामध्ये जलदुर्ग, स्थलदुर्ग, किनारदुर्ग, निरिदुर्ग, वनदुर्ग अशा प्रकारचे किल्ले असून गढ्यांचीही संख्या लक्षणीय आहे. भूभागाच्या वैशिष्ट्यांप्रमाणे किल्यांची बांधणी इथे झालेली दिसून येते.

महाराष्ट्राच्या गडकिल्ल्यांनी जसे इथल्या भूभागाचे रक्षण केले तसेच विविध संप्रदायातील सामंजस्य, बंधुभाव आणि सांस्कृतिक वैभवाचे जतन केले आहे. त्यांची साक्ष हजारो वर्षानंतरही महाराष्ट्रातले किल्ले देत आहेत.

त्याचप्रमाणे अजिंठा-पितळखोरा-एलिफंटा अशी आंतरराष्ट्रीय ख्यातीच्या लेण्या आपल्याला महाराष्ट्रातच पहायला मिळतात. महाराष्ट्रातील पाषाणयुगातील मंदिरे भारतीय वास्तुशास्त्र व शिल्पकला यांचे काही सर्वोत्कृष्ट नमुने आहेत. इथे अनमोल अशा अजिंठा - वेरूळ - पितळखोरा लेण्या, पांडवलेण्या, तसेच एलिफंटा-एलोरा, औरंगाबाद, जुन्नर, कान्हेरी, महाकाली, कार्ला, भाजे, कोंडाणे, लेनाड इत्यादी गुंफाही पहायला मिळतात.

समुद्रकिनारे, गडकिल्ले, लेणी याबरोबरच तीर्थक्षेत्रांची संख्याही महाराष्ट्रात मोठ्या प्रमाणावर आहे. या तीर्थक्षेत्रांनी महाराष्ट्रातील पर्यटन आणखी समृद्ध बनविले आहे. दरवर्षी नित्यनेमाने दिंडी खेळवत पंढरीला जाणारे वारकरी फक्त इथेच पहायला मिळतात. कोल्हापूर, तुळजापूर, माहुर आणि वणी अशी साडेतीन शक्तीपीठे, पाच ज्योर्तिलिंगे, अष्टविनायक याबरोबर मुक्तागिरी सारखी निसर्गसुंदर, जैनमंदिरे, हाजीआली दर्गा अशी किती नावे घ्यावीत.....?

अष्टविनायकांमध्ये मोरगांवचा मोरेश्वर, सिद्धटेकचा सिद्धी विनायक, पालीचा बल्लाळेश्वर, थेऊरचा चिंतामणी, महडचा वरदविनायक, लेण्याद्रीचा गिरिजात्मक, ओझरचा विघ्नेश्वर, रांजणगावचा महागणपती इत्यादींचा समावेश होतो.

साडेतीन शक्तीपिठांमध्ये कोल्हापूरची अंबाबाई, तुळजापूरची तुळजाभवानी, माहुरची रेणूकामाता, वणीची सप्तशृंगीदेवी यांचा समावेश होतो. तर बारा ज्योर्तिलिंगांपैकी पाच ज्योर्तिलिंगे ही महाराष्ट्रामध्येच आहेत. ती त्र्यंबकेश्वर, घृणेश्वर, परळीवैजनाथ, औंढा नागनाथ व भीमाशंकर अशी आहेत.

याचप्रमाणे महाराष्ट्रामध्ये जेजूरीचा खंडोबा, ज्योतिबा, शेगांवचे श्री गजानन महाराज, शिर्डीचे साईबाबा, गणपतीपुळे, पंढरपूर, नांदेड तसेच मुंबईमधील माऊंटमेरी चर्च, हाजीअली दर्गा व मुंबादेवी मंदिर इत्यादी अनेक तीर्थक्षेत्रे आहेत.

तीर्थक्षेत्राप्रमाणेच महाराष्ट्रामध्ये महाबळेश्वर, पाचगणी, माथेरान, आंबोली, माळशेजघाट, लोणावळा-खंडाळा, भंडारदरा, जव्हार, ईगतपुरी-घाटघर, पन्हाळा, चिखलदरा, तोरणमळ इत्यादी हिलस्टेशन्स्! चिलस्टेशन्स् ही आहेत.

म्हणजेच महाराष्ट्र.....!

अनलिमिटेड पर्यटनासाठी आंतरराष्ट्रीय नकाशावरचे एक महत्त्वाच डेस्टिनेशन..... हिमाच्छादित शिखरे सोडली तर बाकी 'सबकुछ' असलेल्या महाराष्ट्राची सैर माझ्या मित्रमैत्रिणींनो एकदा जरूर कराच.....

फकीर

संध्याकाळी फकीर यायचा,
ओंजळ भरून पीठ न्यायचा,
मोरपंखांनी दुवा द्यायचा

हिरवी लुंगी, हातात कटोरा,
''बहोत अच्छा तुम छोरा''
असं म्हणत पुढं जायचा

कुठं असेल याचं घर?
हाच माझा प्रश्न होता,
म्हणून एकदा गेलो मागं

मशिदीत जावून दडला,
नमाज पढून खूप रडला,
काय झालं विचारलं तर
मनाने तो झाला रिता.

बोलता बोलता बोलून गेला
''माझा मुलगा असाचं होता''

स्वप्नील पाटील
(बी.कॉम.भाग-२)

निरोप घेताना.....

कु. निकीता सूर्यवंशी (बी.ए. भाग-३)

खरचं 'निरोप' हा शब्द आपल्याला हळवं करणारा असतो आयुष्यात प्रत्येकालाच एखाद्या वळणावर निरोप द्यावा आणि घ्यावा लागतो, कधी एखाद्या ठिकाणचा मैत्रिणीचा, शाळेचा आणि कॉलेजचा या सर्वात कॉलेजचा निरोप हा आठवणीत राहतो. कारण त्या ठिकाणाला कधीतरी भावपूर्ण निरोप द्यावा लागतो ते म्हणजे आपलं कॉलेज. त्या परिसरातील आणि वास्तुतील सोनेरी क्षण आठवणीत साठवून आणि हृदयात जपुन आपण बाहेर पडतो.

निरोप हा शब्दच मुळात दोन परिपूर्ण शद्बांनी बनलेला आहे. ते म्हणजे.....
निर+आरोप = कोणताही आरोप न घेता जाणे.

पण प्रत्यक्षात मात्र आपण आरोप घेऊन जात असतो त्या कॉलेजच्या शिक्षकांचा, ते कॉलेज आणि ते शिक्षक त्यांना आपण पारखे होणार असतो. त्यामुळे आपण त्यांचा पारखेपणाचा आरोप घेऊन जाणार असतो त्यांना आपण सोडून जाणार असतो. आपलचं मन आपल्याला म्हणत असतं अरे यार! आता कॉलेजला टाटा करायचा. मग सुरू होतो आठवणींचा प्रवास आणि अगदी कॉलेजच्या पहिल्या दिवसापासूनच्या सर्व आठवणी डोळ्यासमोर तरंगू लागतात. तेव्हा आपोआपच शब्द फुटतात.

आता जाताना माघारी, काय घेऊन जायचे
इथे हृदय ठेऊन, पायच माघारी न्यायचे ।

काय मोरपंखी दिवस असतात ना कॉलेजचे. कॉलेज लाईफ म्हणजे नुसती मजा आणि मजाच. कधी कट्ट्यावर बसून कुणाची तरी टिंगल उडवायची एखाद्याला अगदी रडेपर्यंत चिडवायचं. दररोज कुणाचं ना कुणाचं नवीन नावं ठेऊन बारसं घालायच असे उद्योग कॉलेजमध्ये आपण करतो. आणि सगळ्यात कॉलेजमधील मजेशीर व्यक्ती असतात त्या म्हणजे प्राध्यापक. प्राध्यापक जरी चांगले असले तरी कॉलेजच्या मुलांचा विशेष चर्चेचा विषय म्हणजे प्राध्यापकच. ते कसे शिकवतात इथपासून मॅडम कशा चालतात इथपर्यंत सहअभिनय नक्कल करून एन्जॉय करत असतात पण त्यांना प्रत्यक्षात मात्र सर्वांसमोर उभा करून टिंगल करावयास लावली. तर त्यांना ते जमत नसतं. मग त्यांना अरे यार! हे प्राध्यापक कसे सर्वांसमोर उभे राहत असतील आणि तेव्हा मात्र त्याला बरं प्राध्यापकांच काम कळत असे अनुभवही कॉलेज जीवनात भरपूर येतात.

मग वर्गातील तास संपले की, सर्वांच एकत्र भेटण्याचं ठिकाण म्हणजे कँटीन. सकाळी कॉलेज करून आपलं डिपार्टमेंट सोडून मित्र-मैत्रिणी भेटण्याचं ते एकमेव ठिकाण असतं आणि सगळे एकत्र आल्यानंतर तर ते कॅन्टीन न राहता गप्पांच माहेरघर बनतं. चहा, नाष्टाचा, आस्वाद घेत इथच अभ्यासाचं नियोजन होतं. अशी जादूई मोहर असलेले दिवस, महिने आणि वर्षे कधी गेली कळतच नाही आणि मग एक दिवस असा उजाडतो या गोडव्यापासून कटू निरोप घेण्याचा अगदी कॉलेजच्या पहिल्या दिवसापासून सगळं आठवताना वाटतं या अनमोल दिवसांना आता कायमचा निरोप द्यायचा छे! इम्पॉसिबल कसं शक्य आहे! क्षणभर मनच तयार होत नाही. पण मित्रांनो या क्षणांना आपण कधीच निरोप देत नाही. कारण ते जपायचे असतात हृदयाच्या एका मलमली कप्प्यात. आणि या आठवणींचा सगळ्यात महत्त्वाचा आणि अनमोल असा सोहळा म्हणजे वार्षिक स्नेहसंमेलन यामध्ये एकमेकांना टोमणे देण्याचा कार्यक्रम म्हणजे फिशपॉण्ड आणि कॉलेजमधील विविध स्पर्धेत घेतलेला भाग आणि मिळालेली बक्षिसे ही आपल्या महाविद्यालयाच्या नावासहीत आपली आठवण ताजी करत असतात.

शेवटी एवढेच म्हणावेसे वाटते या आठवणींचे असेच असते येताना असते घाई पण जाताना नसते.

निरोप

मुके झाले ओठ तरी
डोळ्यांनी तू बोलन जा
जाता जाता माझ्यात मनात
एखादी आठवण ठेवून जा
माझ्यासाठी निदान स्वत:ची
समजून तरी घालून जा
जाणारच आहेस दूर तर
अंगणात जरा थांबून जा
अन् अश्रू ढाळून निरोपाची
रीत तरी पाळून जा
एवढं ही करणार नसशील तर
ओल्या आठवणी ठेवून जा
हृदयात विरहाचे खिळे ठोकून
जगण्याची शपथ घालून जा

राहूल गाडे (बी.ए.भाग-२)

चारोळ्या

अवकाशात जरी झेप घेतली
तरी जमिनीशी नातं कुठं तुटतं ?
त्या झेप भरारीचं कौतुक करून
घ्यायला जमिनीवर यावचं लागतं

तारुण्याचे दिवस आपले
नकळत निघून जातात
जशी बोटावर रंग ठेऊन
फुलापाखरं हातून सुटून जातात

प्रदिप सूर्यवंशी (बी.ए.भाग-३)

भ्रष्टाचार

भ्रष्टाचार रुपी सापानं जखडलय
मानवाच्या सत्याला
पैश्याच्या हव्यासा पोटी विकतोय तो भारत मातेला
भ्रष्टाचाराच्या बाबतीत लाचखोरी आहेच साथीला
लाचखोरीचा वास येतोय मायबोली मातीला
पैश्याच्या बाबतीत माणूस लागला बदलायला
अधिकाऱ्यांचा व्यवहार चालतोय टेबलाच्या सावलीला
पैसा नको शिक्षण हवाय सरकारी नोकरीला
कष्टाची वेगळी चव असते चटणी आणि भाकरीला
घामाचा प्रत्येक थेंब वंदन करतो माऊलीला
भ्रष्टाचाराच्या विषाला नको बळी जायला
सत्यांची कावड प्रत्येकाने हवी घ्यायला

कु. मिनाक्षी मतकरी
(बी.कॉम.भाग-१)

आई आणि गाई

प्रशांत देशमुख (एम. ए. भाग-१)

आजच्या या कलयुगामध्ये ज्या गोष्टी घडत आहेत. ते सत्ययुगाच्या अतिशय विरूद्ध घडत आहे या कलयुगामध्ये सर्वत्र मायावादी जीवन दिसून येते. पण यामध्ये सर्वत्र आकर्षित मायावादी नगरी म्हणजे मुंबई, मुंबईमध्ये क्वचितच दिसणाऱ्या दोन गोष्टी म्हणजे आई आणि गाई. आई क्वचित दिसते कारण मोठी माणसं आपल्या आई वडिलांपासून दूर राहतात. आणि लहान मुलांची आई त्यांना पाळणा घरात ठेऊन दूर कामावर जाते. यामुळे लहान मुलांना देखील दिवसभर आपली आई दिसत नाही.

आईबरोबर दुर्मिळ झालेली एक गोष्ट म्हणजे - गाई. गावांमध्ये गाईंचा मुक्त संचार असतो. मुंबईत मात्र गाईला रस्त्यावरून मुक्तपणे फिरायला परवानगी नाही. म्हणून काही गोसेवक रेल्वे स्थानकाबाहेर अथवा मंदिराबाहेर गाई बांधून उभे राहतात, जेणेकरून गाईवर श्रद्धा असणारे त्यांना थोडे पैसे देऊन गाईला चारा अथवा लाडू खावयास घालू शकतील. भगवदभक्तांना गाईप्रती श्रद्धा आहे. कारण ती आपली माता आहे. शास्त्रात वर्णन केलेल्या सात मातांपैकी गाय देखील एक माता आहे. आपली जन्मदात्री आई जन्मानंतर दोन वर्षे आपल्याला दूध पाजते. मात्र गाय संपूर्ण जीवन काळ आपल्याला दूध पाजते. अशा या सात मातांचे आपल्यावर अनंत उपकार असल्याने त्या पूजनीय आहेत.

गोमातेच्या उपकाराची परतफेड म्हणून इस्कॉनमधील अनेक भक्त गाईच्या शेण अथवा मूत्रापासून बनविलेल्या वस्तू वापरतात साबण, उटणे, गोमूत्र अर्क.....वगैरे. गायच्या शरीरातून पडणारी प्रत्येक वस्तू ही गुणकारी आहे. म्हणूनच या गाईचे आपल्यावर अनंत उपकार आहेत. वाळलेले गवत खाऊन गाय गवताचे रुपांतर पोषक दुधामध्ये करते असे म्हणतात की गाईच्या दुधामध्ये आणि तुपामध्ये सोने असल्याने तिच्या दुधाचा रंग पिवळा असतो.

मुंबईमध्ये गाई पाळण्यावर बंदी जरी असली तरी गोहत्येसाठी मात्र पूर्ण परवानगी आहे. पहा तर वैदिक संस्कृतीची काय अवस्था झाली आहे! कितीतरी ठिकाणी गो मांस विकले जाते, खाल्ले जाते, परंतु त्याच्यावर कोणताच कायदा नाही. मांसाहारी, चमडीसाठी आणि दमडीसाठी गोहत्या सर्रासपणे केली जाते. भारतीय संस्कृतीत मात्र क्षत्रिय राजे, ब्राम्हण (वैष्णव) गाईचे रक्षणाला सर्वाधिक प्राधान्य द्यायचे त्यामुळेच छत्रपती शिवाजी महाराजांचे, 'गो-ब्राम्हण प्रतिपालक' असा गौरव करण्यात आला होता. गाईचे आणि धर्माचे आचरण करणाऱ्या भक्तांचे ते पालक होते तसेच इतिहासामध्ये वाचतो की गाईना पाहून हिंदूस्थानी सैनिकांनी शस्त्रे खाली ठेऊन पराभव पत्करला पण गाईवर शस्त्रे चालवली नाहीत. हे असे करणे योग्य की अयोग्य हा वादाचा मुद्दा असला तरी त्या काळच्या लोकांचे गाईविषयी असलेले प्रेम या प्रसंगातून पहावयास मिळते.

भगवान श्रीकृष्णांनाही गाई प्रिय आहेत म्हणून त्यांचे 'गोपाल' असे देखील एक नाव आहे. त्यांचे नीजधाम देखील 'गोलोक' म्हणून ओळखले जाते. 'गोलोक म्हणजे गाईचे लोक वृंदावनामध्ये जेव्हा यशोदा मातेने श्रीकृष्णांना पादुका दिल्या तेव्हा त्या नाकारत श्रीकृष्ण म्हणाले, 'जर माझ्या गाई पादुका घालत नसतील तर मी त्या कशा काय घालू? मी पादुका घालाव्यात अशी आपली इच्छा असेल तर तू माझ्या सर्व नऊ लाख गाईसाठी देखील पादुका तयार कर.'' श्रीकृष्णांच्या गाईंनी जेव्हा हा संवाद ऐकला तेव्हा त्यांनी व्रजभूमीवरील सर्व दगड तुडवून त्यांची मऊ माती केली आणि त्यावर आपले दूध सोडून संपूर्ण व्रजभूमी लोण्यासारखी मऊ केली. जेणेकरून श्रीकृष्णांच्या कमळासारख्या नाजूक चरणांना थोडीदेखील इजा होणार नाही. पहा त्या गाईचे श्रीकृष्णावर किती प्रेम होते.

तसेच, तिरूपती बालाजींच्या कपाळावर जो

पांढरा तिलक पाहतो, तो वास्तविक एक लेप आहे. जेव्हा एका व्यक्तीने गाईवर कुऱ्हाड फेकून मारली तेव्हा श्रीनिवास बालाजी यांनी गाईला वाचविण्यासाठी तो घाव आपल्या कपाळावर घेतला तेव्हा पासून त्यांच्या कपाळावर तो औषधांचा लेप लावला जातो. अशा प्रकारे श्रीकृष्णांचे गाईवरील प्रेम या विश्वातील शब्दांमध्ये व्यक्त करणे शक्य नाही.

व्रजवासींना मुसळधार पावसाने त्रास देणारा इंद्र जेव्हा सुरभी गाईला समोर ठेवून माफी मागू लागला. तेव्हाच श्रीकृष्णांनी त्याला माफ केले या इंद्राप्रमाणे आपण ही भगवंताप्रती अनंत अपराध केले आहेत. या अपराधापासून मुक्ती हवी असेल तर इंद्राप्रमाणे गोसेवा करून श्री कृष्णांची माफी मागावी. ते आपले सर्व अपराध माफ करतील.

खरे पाहता या कलयुगामध्ये मनुष्य प्राण्याचे आर्युमान अतिशय कमी त्यात आणि विविध कारणांनी मनुष्य मृत्यू पावत आहे. तरीही काही हरकत नाही. भगवंतानी अनेक संधी दिल्या आहेत पुण्य करावच्या. या कमी आर्युमानात मनुष्य प्राण्याने जाणले पाहिजे की चांगले आणि वाईट चित्रपट आपण पाहतो त्यावेळी आपणाला हिरोचा रोल आवडतो पण खलनायकाचा रोल आवडत नाही. ही अतिशय चांगली गोष्ट आहे. पण दुर्दैवाने आपणच खलनायकासारखे वागत आहे. एकेकाळी गाईच्या पोटात ३३ कोटी देव मानणारे लोक कुठे गेले आज गाईला नैवद्य दाखवणारे, भगवंता नंतर गाईला प्रसाद चारणारे लोक गेले कुठे. त्यांना दिसत नाही का आज गाईंचे अस्तित्व नष्ट होत आहे. ते आज काही निचबुद्धीचे लोक असेही प्रश्न करतात की गाई भगवंताना अतिशय प्रिय आहे. तर भगवंत स्वत: का नाही गाईचे रक्षण करीत. अरे मुर्खानो भगवंत अतिशय दयाळू आहेत. ते गाईवर जसे प्रेम करतात तसेच ते मनुष्यप्राण्यावर प्रेम करतात. याचे उदा :- भगवंत हे सर्वाच्या हृदयात परमात्मा रुपी स्थित आहेत. त्यांना सर्व काही कळते. याही पलीकडे असे की आपण जेव्हा वाईट विचार करतो त्यावेळी आपले ही वाईट होते.

आई आणि माणसे यांना भगवंतानीच निर्माण केले आहे. एखाद्या आईला दोन मुले असतील आणि एक हुशार आणि दुसरा मंद असेल तरी आई असे करत नाही. हुशार मुलगा स्वत:चा आणि मंद मुलगा हा माझा नाही असे कधी म्हणत नाही. दोघांवर ते सारखेच प्रेम करते. किंवा हुशार मुलाने त्या मंद मुलाला मारणे हे आईला आवडत ही नाही. तसेच भगवंताचे आपल्या प्रती प्रेम आहे. भगवंत स्वत: म्हणतात की माझ्या भक्तांचा जो कोणी सेवा करतो. तोच माझा अतिशय प्रिय असतो. गाई ही देखील भगवंताची भक्त आहे. आणि गाईची सेवा आणि रक्षण केल्यानंतर भगवंत विशेष प्रसन्न होतात. याची अनेक उदाहरणे आहेत. विचार करण्यासारखी गोष्ट आहे की इंद्राने व्रजवासींना मुसळधार पाऊस पाडून जो त्रास दिला त्यावेळी भगवंत अतिशय क्रोधीत होते. पण फक्त सुरभी गाईच्या दर्शनाने भगवंत त्या इंद्रावरती प्रसन्न झाले. मग आपण जर आजच्या या काळात आपण गाईची सेवा आणि रक्षण केले तर आपण ही सर्व पापातून मुक्त होऊ शकतो.

सरकारने अनेक उपक्रम राबवले ते बिनकामाचेच. खर्चिक पण फायदा नसलेले. सरकारने जसे अनेक अभयारण्य तसेच जंगलासाठी विविध उपक्रम राबवले. तसेच गाईसाठी ही मोठे प्रकल्प केले पाहिजेत आज व्याघ्र प्रकल्प मोठ्या प्रमाणात होत आहे. तसेच गाई प्रकल्प गरजेचे आहे. कारण येणाऱ्या पिढीला गाई म्हणजे काय म्हटल्यानंतर म्हैस किंवा जरशी दाखवून चालणार नाही. तर गाई म्हणजे भगवंतानी ज्या देशी गाई आज दुर्मिळ आहेत. त्या म्हणजे बकुळा, सुरभी, सावित्री, विशाखा, कपिला, कालिंदी या ज्या गाई भगवंतानी वृदांवनात त्यांच्याशी ज्या लिला केल्या तसेच त्यांची सेवा केली. अशा गाईची आज गरज आहे. त्यांची सेवा करण्याचे, रक्षण करण्याचे कारण आपण मनुष्य प्राणी म्हणून जन्माला आलो. कारण भगवंताचे गुणगान करणे त्यांच्या प्रती सर्वकाही अर्पण करण्यासाठी, भगवंताना जे प्रिय आहे. ते आपण परंपरागत जपणे त्याचे महत्त्व पटवून देणे आणि समजून घेणे. त्यापैकी एक म्हणजे 'गोरक्षण' होय. गायची सेवा व रक्षण करणे गरजेचे आहे.

मैत्री

'मैत्री' हा एकच शब्द
तो वाचायला फक्त एक सेंकद लागतो,
त्यावर विचार करायला – एक मिनिट
हे समजावून सांगायला – एक तास
तो समजावून घ्यायला – एक दिवस
जाणून घ्यायला – एक आठवडा
निभवायला – एक जन्मही पुरत नाही.

कु. शितल लोंढे (बी.ए.भाग-३)

विभाग हिंदी

''है धर्म सच्चा शील में,
सत्य में, अस्तेय में ।
है शौच, ब्रह्मश्चर्य में,
अरु आत्म-रूप के स्नेह में ।

।। संत तुकडोजी ।।

● विभागीय संपादक ●

प्रा. सौ. शकुंतला वाघ

अंतरंग ....

गद्य विभाग

१. वे अमर शहिद जवान ... भास्कर माने (बी.ए. २)
२. व्यवस्था के लिए मिसाल बनें गुरू ... कु. आरती सुर्यवंशी (बी.ए. २)
३. जिंदगी ... कु. सुप्रिया पाटील (बी.बी.ए. २)
४. हिंदी का दर्द ... कु. आश्विनी शुंगारे (बी.ए. २)
५. बदलती जलवायु फैलती बीमारियाँ ... कु. स्वाती पाटील (बी.ए. २)
६. भारतीय सुफी साहित्य ... गणेश सुर्यवंशी (बी.ए. २)
७. शायरी ... कु. स्वप्नाली चव्हाण (बी. कॉम ३)
८. महिला लेखिका ममता कालिया ... कु. गौरी जाधव (बी.ए. २)
९. परिवार ... सुमैया मुल्ला (बी. कॉम २)
१०. सुखी जीवन का राज क्या है? ... सुरज मुल्ला (बी.ए. १)
११. महाकवि कालिदास ... कु. जोत्स्ना चव्हाण (बी.ए. ३)
१२. स्त्री जीवन ... कु. ज्योति येसुगडे (बी.ए. ३)
१३. प्यारी हिंदी ... कु. कोमल देसाई (बी.ए. २)
१४. भारतीय संस्कृतिक जागरण और हिंदी ... कु. रेश्मा पाटील (बी.ए. २)
१५. हिंदी भाषा और उसका विकास ... कु. पुजा पाटील (बी.ए. २)
१६. हँसना ही जिंदगी है..... ... कु. कोमल देसाई (बी.ए. २)

पद्य विभाग व इतर

१. प्यारी हिंदी ... कु. कोमल देसाई (बी.ए. भाग-२)
२. जिंदगी जीने के तरीके ... कु. सूरज मुल्ला (बी.ए. भाग-१)
३. जिंदगी ... कु. सुप्रिया पाटील (बी.बी.ए. भाग-२)
४. डोनेशन / बहाना ... कु. स्वप्नाली चव्हाण (बी.कॉम. भाग-३)
५. दोस्ती ... कु. सूरज मुल्ला (बी.ए. भाग-१)
६. सुखी जीवन का राज ... कु. सूरज मुल्ला (बी.ए. भाग-१)

वे अमर शहिद जवान

भास्कर माने (बी.ए. भाग-३)

''हम भारत की शान है, वीरों की संतान है।
बढो जवानो, लढो शत्रुसे, चाहे जो बलिदान हो।''

१९४७ को देश को जो स्वतंत्रता मिली उस स्वतंत्रता के लिए अनेकों ने अपने देश के लिए प्राणों का बलिदान दिया था। वैसे ही आज पाकिस्तान ने एक तरफ मैत्री का हात बढाया और दोतरफ से अतिरेकी कारवाईयाँ की। कारगील में पाकिस्तानी अतिरेकीने घुसखोरी की, इन अतिरेकीयों को अपनी सीमा से निकालने के लिए भारत माता के सुपुत्रोंने अपने प्राण न्योछावर किये। हमे उनपर गर्व होना चाहिए ऐसा उन्होंने शौर्य इस कारगील युद्ध मे किया कितनी कठीनाईयों का सामना करना पडा फिर भी विजयश्री भारत के सुपुत्रों ने पायी। ऐसे कुछ जवानों ने किया हुआ पराक्रम।

कारगील में जो युद्ध हुआ उसमें सें कोल्हापूर जिले के वैरागवाडी के अशोक बिरजे और कलेगांव के मच्छिंद्र देसाई इन दो जवानो ने देश के लिए प्राण न्योछावर किया।

अशोक बिरंजे

वैरागवाडी यह गडहिंग्लज तहसिल में से सातसो-आठसो बस्तीयो का गाँव। उस गाँव मे एक गरीब परिवार में अशोक बिरजे का जन्म हुआ उन्होंने महात्मा फुले इस विद्यालय में दसवी तक की शिक्षा पुरी की। दसवी होने के बाद वह सीमा सुरक्षा दल मे शामील हुये। जोधपुर में प्रशिक्षण पुरा कर के कच्छ और काश्मीर पर सीमा सुरक्षा के लिए तैनात हो गये। थोडे ही महिनों के बाद ट्रान्सपर कारगील के सीमा पर हो गया। उनका विवाह दो महिने पहिले महागाव की लडकी सविता साथ हुआ था। वैवाहिक जीवन शुरू हो गया था। लेकिन अपने देश के कारगील मे अतिरिकीयों ने उन्माद मचा रखा था वह वहाँ पर तैनात थे। वहाँ अतिरेकीयो का खोजने का कार्य शुरू था। जब अतिरेकी को घेर लिया है यह सब अतिरेकी को मालुम हुआ था। तब अचानक एक अतिरेकी की गोली आकर अनके सिर पर लगी और वो वहाँ पर ही शहिद हो गये।

मच्छिंद्र देसाई

मच्छिंद्र देसाई ये पन्हाळा तहसिल में से कळे गांव के सुपुत्र जनवरी १९८६ को उन्होने कोल्हापूर में से प्रादेशिक सेना मे सामिल हो गये। फिर वह १ अक्तुबर १९९७ को डिफेन्स सिक्युरिटी फोर्स मे शामिल हुये वहॉ पर ६ महिने का प्रशिक्षण पुरा करके वो तीन महिनो में कारगील द्रास सीमा पर तैनात किये गये। वहॉ पहाडियो पर डेक्टा कंपनीके साथीदारो ने तोफोंका भडिमार शुरू किया तब एक बम फट गया और उसके तुकडे मच्छिंद्र के सिर पर लग गये और वहाँ पर ही वो शहिद हो गये। उनके पिताजी ने कहा मच्छिंद्र ही हमारे परिवार का सहारा था पर वह अपने देस के लिए शहिद हो गया इसका हमारे परिवार को गर्व है।

सुरेश चव्हाण

सांगली जिले में से एक सुपुत्र ने भी अपने देश के लिए प्राणों का बलिदान किया। उसका नाम सुरेश गणपती चव्हाण था। उनका जन्म सांगली जिले के कवठेमहंकाळ तहसिल में सें करोली (टी) इस छोटे से गाँव मे हुआ। इस देश प्रेम के कारण लष्कर मे शामिल हो गये। उनके घर की स्थिती अच्छी नही है। पिताजी किसान है उनका छोटा भाई भी पिताजी को खेती मे मदत करता है। मजला भाई लष्कर में है। गाँव में लष्करी वातावरण होने के कारण उन्होने मन मे निश्चित किया था कि लष्कर में ही जायेंगे। वो ज्यादा पढे नही थे। वे वीस वर्ष के पहले कोल्हापूर मे

सैन्य दल की परिक्षा उत्तीर्ण की और उसको ९ महार रेजिमेंट मे भरती किया गया। उनके मन मे सैनिक होने कि इच्छा थी। उनके गाँव के कॅप्टन लक्ष्मण कुरपे इन्होने अपने ही विभाग में लेकर लष्करी शिक्षण दिया। अब चौहान को अपनी जान देश के लिए देनी पढी। उनके पिताजी ने कहा की '' मेरा बेटा शेर था उसने बहादुरी दिखाकर उसने कारगिल पर हमारे देश का झेंडा लहराया । मेरा दुसरा बेटा भी लष्कर में है अगर जरुरत पडी तो मै भी जाऊँगा लेकिन विजय अपना होना चाहिए।

तो सांगली को माजी सैनिक कल्याण मंत्री अण्णासाहेंब डांगे इन्होने कहा,''गड आला पण सिंह गेला'' तो उनके साथ जो कंदो से कंदे मिलाकर लढे वो लान्सनाईक सुभाष बिजलेकर (नागपूर) उन्होने सुरेश चव्हाण का पराक्रम सुनाया। चार जुलई की रात हम सोलह सो हजार फीट उंची तरतूफ पहाडी पर अतिरेकीयों के साथ लढ रहे थे। हमारी तुकडी ने सब दुश्मन को मार दिया इस विजय पर हम उल्हासित थे तब ही उपर से तोफ का गोला आया और स्फोट हो गया। उसमे सुरेश और कॅप्टन अमित वर्मा सहीत सात जवान देश के लिए बलिदान हो गये।

'' हम शहिदों के पुत्र है, शील जनोंके मित्र है ।
अन्यायी और दगाबाजपर, सदा तुफान है।''

प्यारी हिंदी

मैं क्या कहू सरल हिंदी हूँ
कोई एक प्रदेश नहीं है।
सभी जगह में घुमा करती
सिर्फ एक वेश नहीं है।
धन्य धन्य तुम हम सबकी
एक मिलन भाषा हो
नहीं मात्र भाषा तुम केवल
कोटी कोटी जन आशा हो।
ऐसी प्यारी हिंदी हूँ।

देसाई कोमल आनंदराव
(बी.ए.भाग-२)

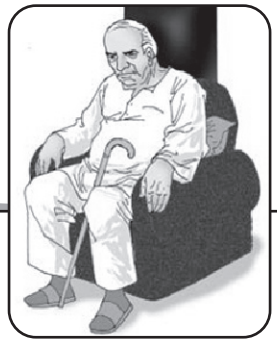

सुखी जीवन का राज

सुखी जीवन का राज है कि,
हर दिन इस तरह बीताओं कि,
रातको चैन की नींद सो सको ।
हर रात इस तरह गुजारो,
सुबह किसी को
मुह दिखाने में शरमाओं ।
जवानी को इस तरह से जीओं कि,
बुढापे में न पछताना न पडे ।
और बुढापे को इस तरह बनाओं कि,
किसी के सामने हाथ फैलाना न पडे ।

सूरज मुल्ला (बी.ए.भाग-१)

व्यवस्था के लिए मिसाल बनें गुरू

आरती सूर्यवंशी (बी.ए. भाग-२)

ज्ञान गुरु है । आजकल भारत में सांसारिक अथवा पारमार्थिक ज्ञान देने वाले व्यक्ति को गुरू कहा जाता है । गुरु का अर्थ है भारी । ज्ञान सभी से भारी है अर्थात महान है । अत:पूर्ण ज्ञानी चैतन्य रुप पुरुष के लिए गुरु शब्द प्रयुक्त होता है, उसकी ही स्तुति की जाती है ।

वे आजादी के दिन थे। मुल्क का बँटवारा हो चुका था। हम पाकिस्तान वाले हिस्से से रिफ्युजी बनकर हिंदुस्थान पहुँचे। जखम हरे थे, पर सपने नए थे। हालाँ कि हमारे पास पढने का कोई साधन नहीं था। तब डी. एस. कोठारी दिल्ली विश्वविद्यालय में भौतिकी के विभागाध्यक्ष हुआ करते थे। यही वही कोठारी साहब थे, जो बाद में विश्वविद्यालय अनुदान आयोग के अध्यक्ष हुए, इस से पहले रक्षा मंत्रालय में वैज्ञानिक सलाहकार के पद पर भी रहे। ढेरो सन्मान और काम उनके नाम है। स्टेटिस्टिकल थार्मोडायनेमिकस पर उनके किए काम को आंतरराष्ट्रीय पहचान प्राप्त है। आजादी से पहले उनसे कुछ मुलाकातें हुई थी। एक बार वह लेक्चर देने के लिए लाहौर गए थे। बेहत प्रभावशाली भाषण था। और हम छात्रों ने उनके काफी कुछ सीखा था। उनकी एक खासियत यह भी थी कि वह जिस जगह जाते थे। वहा छात्रों से सीधे मुखतिब होते उनके बात और सवाल जवाब करते। कुछ भी रटा रटाया नहीं सब समझ के आधार पर होता है। इस तरह छात्रों से उनका अनकहा रिश्ता बन जाता। मेरे साथ उनका रिश्ता इसिलिए भी खास था। कि मैं उनसे एक मुलाकात में ढेरों सवाल करता था।

हम कुछ भी सीधे कोठारी साहब से मिलने पहुँचे। आज की तरह कोई पहरेदारी नहीं थी। सब एक दुसरे के लिए सुलभ होते थे। हमने कहा, कोठारी साहब हमारी युनिवर्सिटी बनी नहीं है। शायद यह बनेगी ईस्ट पंजाब युनिवार्सिटी सब यही तो कह रहे है। और हम फिजिक्स ऑनर्स के स्टुडेंट है। अगर हमें अपनी कक्षाओं में शामिल कर ले?..... हमारे शिक्षक भी यहाँ आकर पढा देंगे। हमारी भी एक लॅबोरेटरी यही बन जाए तो.....। उन्होंने कहा ओ के। इस तरह से हमारी अधुरी पढाई शुरू हो पाई दिल्ली विश्वविद्यालय की मद्द से हमारा इम्तिहान हुआ । रहने को होस्टल मिला और हम तरक्की कर सके गुरु के साथ यह रिश्ता यह बातचीत और हम इतना कुछ कर पाए। कैसे? मै दोहरना चाहुँगा क्योंकि वे आजादी के दिन थे। आजालख्याल कुछ करने की ललक गुरू का दर्जा सबसे उपर यह तब का हिंदुस्तान था। वे फैसले ले सकते थे। आज की तरह कमेटियाँ के चक्कर नहीं काटने पडने थे।

उसी दिल्ली विश्वविद्यालय में आज दाखिले का बडा झमेला है। कोई प्रक्रिया इसिलिए बनती है कि उसके जरिए छात्रों की परेशानी दुर हो उनके लिए रास्ते खुले लेकिन इन प्रक्रियाओं ने और पेचीदागियाँ पैदा कर दी। पहले गुरू के कहने पर बच्चे का दाखिला जो जाता था। तब यह लाओ ओर न जाने क्या क्या लाओ। किसे इसका दोष है। सब जगह और सब में मुल्यों का ऱ्हास हुआ है। चार साल के स्नातक की पढाई पर दिल्ली विश्वविद्यालय में काफी बवाल मचा इसका मुख्य कारण मुझे मालुम नहीं लेकिन मेरे अनुसार यह नया प्रयोग है। और शिक्षकों को लगता है कि इससे छात्रों पर बोझ और बढेगा। यह थोडा ठीक भी है। शायद शिक्षक इसका भी विरोध करे कि जो मना माफिक चीज पढना चाहें, उन्हें पढने दे। मैंने सरकार को सुझाव भेजा था, यह वही था कि आप ज्ञान को विषय अनुशासन में मत बाँधो और जिसे जो पढना होते थे।

लेकिन वे लकिर नहीं थे। आज सव घालमेल हो गया है। लेकिन वे लकिर नहीं थे। आज सब घालमेल हो गया है न गुरू-शिष्य परंपरा रही है। और लकिर के फकिर तो बहुतसे हो गए है।

इन दिनों अपने यहाँ एक जुमला चल निकला है, कि हम उस दौर में है, जहाँ नॉलेज सोसाइटी की जरूरत है। लेकिन इसके लिए तो सबसे पहले उस स्तर के शिक्षक बनाने होंगे। वे शिक्षक जो नॉलेज और इन्फॉरमेशन के बीच के फर्क को स्पष्ट कर सके। हकिकत यह है कि आज समाज में सुचनाओं की अधिकता हो गई है। ज्ञान की नहीं। और शिक्षक इस समाज से अलग तो नहीं है। और वे रटने की बात करते है। सीखने की नहीं। कितने शिक्षक कक्षा में जाने के पहले पढाई करते है। अपनी तैयारी दुरूस्त रखते है और किताबी ज्ञान से अलग व्यावहारिक नजरिया अपनाते है। कहने के लिए तो आज हमारे शिक्षक किताबे कालजयी नहीं बल्कि मालजयी है। खुद को गुरू कहलाने का आधुनिकतम तरीका है। कौपीइंग एडिटिंग बुक बायडिंग पल्बिशिंग और डिस्ट्रीब्युटिंग। बस इसकि जिम्मेदी कौन लेगा? यह भयावह स्थिती है। पुराने तरिकों में इसकी पहचान गुरूओं की थी कि सुचनाओं का संबंध सोचने से हो तभी वह ज्ञान है। लेकिन आज गुरू यह कहते है तो किताबें में न्युटन का सिद्धांत लिखा है। तो हम वही पढाएँगे यह क्या बताएँ कि पेड से फल नीचे क्यों गिरता है? यह तरिका अच्छे शिष्य नहीं बनाता और गुरूजी की प्रतिष्ठा पता दोयम दर्ज की हो जाती है। क्योंकि वे छात्रों की जिज्ञासा शांत करना अपना दायित्व नहीं समझते उनका जवाब होता है यह तो सिलेबस में नहीं है, हकिकत यह है कि, बच्चों के साथ खुद सीखना नहीं चाहते।

जब मैं एक अखबार के लिए कॉलम लिखता था, तो मेरे पास बच्चों की ढेरों चिठ्ठीयाँ प्रमाण थी कि, बच्चे जानना चाहते हैं, और उनके जवाब घर-परिवार और स्कुल में नहीं मिल रहे थे। एक बच्चे ने लिखा था यशपाल अंकल सब कहते है कि इसने इसकी खोज और उसने उसकी फिर ब्रम्हांड की खोज किसने की? बडा बेहतरिन सवाल था। यह बच्चे की जिज्ञासा क्षमता का चरम रहा होगा। इसका जवाब मेरे पास भी नहीं था। लेकिन अगर उस बच्चे की नजर से देखो, तो जवाब मिलता है, कि

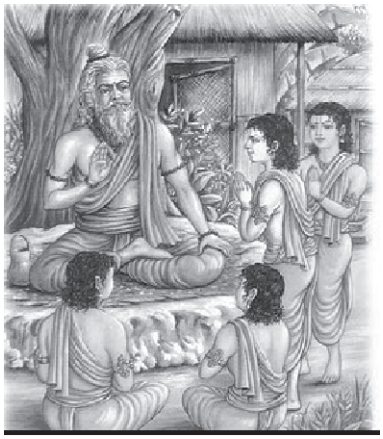

बच्चा जन्म लेता है और चिहूँ चिहूँ करता हुआ दुनिया को देखता है। तो वह ब्रम्हांड की खोज करता है। यह एक सरल प्रक्रिया है। इसिलिए हर इन्सान ब्रम्हांड की खोज करता है। झारखंड की एक बच्ची का सवाल था। हवा दिखती क्यों नहीं मुझे मालूम है कि इसका जवाब न देकर शिक्षक उसे लिंग दोष के लिए डाँट पिला रहे होंगे। मैंने उस बच्ची को उसी किसी चीज के दिखने और नहीं दिखने की बुनीयादी और वैज्ञानिक कारण उसी की भाषा में बताया था।

बच्चों की जिज्ञासा शकित आज भी उतनी ही है। जरूरत है, तो बस उसे शांत करने की। और यह तब तक नामुमकिन है, जबतक गुरू और शिष्य के बीच की दुरी बनी रहेगी। पहले गुरूओं को ही करनी है। गुरू व्यवस्था का हिस्सा न बनकर व्यवस्था के लिए मिसाल बनें। इसका आज का ज्वलंत उदाहरण कौटिल्य पंडित का हम ले सकते है।

दोस्ती

रिश्ते तो है उपरवाले की दुनिया में
हम तो सिर्फ निभाना जानते है
पता नहीं दुसरसे जनम के बारे में
पर आपकी दोस्ती हम
हर जनम में चाहते है।

सूरज मुल्ला (बी.ए.भाग-१)

हिंदी का दर्द

अश्विनी शुंगारे (बी.ए. भाग-२)

'जबतक आपके पास राष्ट्रभाषा नहीं आपका कोई राष्ट्र नहीं है।' - प्रेमचंद्र

आजादी मिलने के बाद हर देश के सामने एक सवाल खडा होता है वह है भाषा निति। चीन, जपान, फ्रान्स, तुर्की आदि देश अपनी अपनी राजभाषा के महत्व को समझा उसकी एक स्थिर निती बनायी तथा निर्धाकित समय सीमा में उसका कार्यान्वय न करके देश को एकसुत्रता में पिरोकर रख दिया और एक आदर्श खडा किया। स्वतंत्रता प्राप्ती के बाद भी भारत ने राष्ट्रीय एकता स्थापन करने के लिए १४ सितंबर १९४९ को हिंदी की राज्यभाषा के रूप में स्वीकार करने का साहसी निर्णय लिया और इसी दिन 'हिंदी दिवस' के रूप में मनाए जाने की घोषणा की। किंतू कडवा सच तो यह है कि लचिला एव हुलमुला राज्यभाषा नीति के कारण हिंदी न तो देश को एकता के सुत्र में बांध पाई है और नहीं आखिल भारतीय स्तर पर संम्पूर्ण सरकारी कामकाज की भाषा बन सकी है। आज भी अंग्रेजी भाषा के साथ टकराना पड रहा है, जुझना पड रहा है, एवं अपने के लिए उनके चुनौतियों का सामना करना पडा रहा है।

प्राचीन काल में हमारी भाषा नीतिं स्पष्ट थी। बोलियों और उपभाषाओ के होते हुए भी शिक्षा। एवं सरकारी कामकाज के माध्यम के रूप में संस्कृत राज्यभाषा स्वीकृत थी। बौद्धकाल में आपत्ती अदूठ निष्ठ और उदारता से अशोक जैसे महान सम्राट ने पालि और प्राकृत की देश की राजभाषा के पद पर स्थापित किया और उसे उन्नति के शिखर तक पहुँचा दिया। मुगल शासनकाल में फारसी बनया और उसका प्रसार एवं प्रचार किया। मैकालेने अथक प्रयासों से मजबुत अंग्रेजी भाषा नीति बनाई नो १९४७ तक ही नहीं आज भी वह अपना वर्चस्व बना पायी है। अंग्रेज यह जानता था की अगर हिंदू जनता में शिक्षा का प्रचार हिन्दी और मातृभाषा में होगा तो अपने लिए घातक बन जाऐगा। इतिहास धर्म संस्कृती के प्रति मातृभाषा में पढने सें प्रेम बढ जायेगा। और वह अपने लिए घातक बनेगा। इसलिए अंग्रेज ने हिंदी की शिक्षा एवं प्रचार को सदैव हतोत्साहित करने का प्रयत्न किया। अंग्रेज बहुत चालक था। वह स्वयं जनता की दृष्टी में शान्ती स्थापक न्याय-प्रिय और उदार बना रहना चाहता था। इसीलिए उसने स्पष्ट रूप सें स्वयं हिंन्दी का विरोध न कर मुसलमानों को उसका कर हिंदी का विरोध करवा कर हिंदी विरोध का सारा दोष मुसलमानों के मत्थे मड दिया और हमारे इतिहासकार इस षडयंत्र को समझ पाकर हिंदी विरोध का सारा दोष मुसलमानों पर ही थोपते रहे। यह उर्दू समर्थन और हिंदी विरोध का प्रधान और मुलकारण था।

सवाल किसी भी भाषा को राजभाषा घोषित करने और उसे संविधान में सुरक्षित स्थान देने का नहीं है। इससे भी महत्वपूर्ण सवाल यह है, कि उसे मन से स्विकारना चाहिए। भारत की राष्ट्रभाषा हिंदी की कार्यालयों में कार्यान्वित करने के लिए १५ साल का समय दिया था। तत्कालीन राष्ट्रपती ने निर्देश दिया था कि भारत संघ का कर्तव्य होगा कि वह हिंदी भाषा की वृद्धी इसका प्रयोग प्रसार और विकास करे तभी वह भारत सामाजिक संस्कृति के सब तत्त्वों की अभिव्यक्ती का मध्यम हो सके। इतना ही नहीं संविधान के अधीन हिंदी को प्रयोग के बारे में २७ मई १९६२, ३ दिसंबर १९६६, एवं, २७ अप्रैल १९६० को क्रमश : राष्ट्रपति के तीन आदेश भी प्रसिद्ध किए गए।

हमारी राज्यभाषा नीति शुरू में से ही लचिली और दुलामुला रहीं है। जहाँ एक ओर राजभाषा शुरू में अधिनियम १९५३ की धारा -६ और ७ को उपबंध जम्मू-काश्मिर पर लागू नहीं होते है, वही राजभाषा नियम

१९७६ तामिलनाडू राज्य को अपने विस्तार से मुक्त रखते है यह काना विभाजन क्यो? अभी भी हमारे पास समय है, जिसमें राज भाषा नीति को स्थिर गंभीर बना सके।

हिंदी निश्चित रुप से कश्मीर से कन्याकुमारी तक एक ही हो सकती है। इसमें देश की चारों दिशा ओं में रहने वाले दिनों को जोडने की शक्ति है। हमें यह अहसास कब होगा कि हिंदी हमारी राजभाषा है। इस दिशा में हिंदी भाषा हमारी बहुत मदद कर सकती है। इसको बार में एक जरूरी बात यह है कि किसी भी स्तर पर राजभाषा हिंदी के मामले का राजनितिकरण नहीं और नही हिंदी की आवाज को दवाया जाए। नोंकरशाही तंत्र कार्यपालक प्रशासनिक प्रमुख एवं हिंदी अधिकारी यह गहरे में समझे कि हिंदी का प्रयोग प्रसारण राष्ट्रीय कार्य है। वे अधिनियमों और नियमों को ईनामदारी से कार्यान्वित करते द्वार हिन्दी कार्य को एक मिसाल के रुप में ले।

दुनिया के किसी भी अन्य देश को अपनी राष्ट्रभाषा की इतनी उपेक्षा नहीं झेलती पडी होगी जो हिंदी को झेलानी पडी है। हिंदी के इस दर्द को डॉ. राम मनोहर बोहियों ने भलिभाँति समझा था। हम हिंदी के माध्यम से ही अपनी मौलिक सोच को विकसित कर सकते है। क्योंकि भाषा सोच, सभ्यता और संस्कृती का मुल होती है। यदि किसी राष्ट्र की भाषा नष्ट होती है तो उसकी संस्कृती भी नष्ट होती है।

क्या यह भी बताने कि आवश्यकता है। कि भाषाई गुलामी से मुक्ति पाने के बाद जापान, चीन, रुस, जर्मनी और फ्रान्स जैसे देशोंने प्रगति की बुलंदी को छू लिया है। इन देशो ने अपनी भाषाओं को इतना विकसित कर लिया है कि उन्हें अब अंग्रेजी की जरुरत नहीं रही वहाँ प्रौद्योगिकी और आर्थिक समृद्धी कि है। वे अंग्रेजी भाषी राज्य से कमजोर या पीछे नहीं है। क्या हम हिंदी भाषा के मायने में इन देशों से कोई सीख नहीं ले सकते है?

जिंदगी

जिंदगी में कुछ करना सीखो
लडकर ही कुछ पाना सीखो
जिंदगी में कुछ बनना सीखो
बनकर कुछ साहस करना सीखो
जिंदगी में तुम कुछ अच्छे सपने देखो
सपनो को वास्तव में पाना सीखो
जिंदगी में संघर्ष करना सीखो
जिंदगी की गहराई को समझना सीखो
जिंदगी में अच्छे दोस्त पाना सीखो
दोस्त की दोस्ती निभाना सीखो
जिंदगी में तुम जीताना सीखो
हार को जीत में बदलना सीखो
जिंदगी में प्यार करना सीखो
और सीखो दुसरों को प्यार बाटना ।

कु. सुप्रिया पाटील (बी.बी.ए.भाग-२)

शायरी

डोनेशन

यह दिल है एअर-कंडीशन ।
इसमे किसकी नही परमिशन ।।
सिर्फ आप जैसे दोस्तों की है ।
ॲडमिशन वो भी बिना डोनेशन ।।

बहाना

हँसना यह तो एक बहाना है,
गम छुपाने का।
गम यह तो एक बहाना है,
जिंदगी को रुलाने का।
जिंदगी यह तो एक बहाना है,
मौत से लडने का।
मौत यह तो एक बहाना है,
दुनिया को अलविदा करने का।

संकलन : **कु. स्वप्नाली चव्हाण** (बी.कॉम. भाग-३)

बदलती जलवायु फैलती बीमारियाँ

स्वाती पाटील (बी.ए. भाग-२)

तेजी से बदलती जलवायु मानव स्वास्थ्य को प्रभावित कर रही है। तापमान बढने से मौसम का मिजाज परिवर्तित हुआ है। मौसम परिवर्तन से अनेक स्वास्थ्यागत खतरे उठ खडे हुए है।

बदलती, जलवायु का घातक असर इस स्तर तक पहुँचे गया है कि इंसान उससे कैसे बचे, इसका समाधान ढूँढ रहा है। अनेक गंभीर बीमारियाँ इंसानी जीवन को जकड रही है, कई जन्मजात रोग तेजी से फैल रहे है। जलवायु परिवर्तन का असर इंसानी दिलोदिमाग पर भी होने लगा है, जिस कारण हिंसात्मक वारदातें बढ रही है।

जलवायु परिवर्तन तापमान बढने के कारण हो रहा है। स्वास्थ्य को प्रभावित करने वाले और बीमारियों को बढावा देने वाले बदलाव हो रहे है। ओजोन परत का क्षरण, भुमि क्षरण और मरुस्थलीकरण, जैव विविधता में कमी, अनियमित बारिश, फैलती महामारियाँ, पेयजल में कमी। धरती का तापमान बढने से कई समस्याएँ उठ खडी हुई हैं।

ओजोन परत :-

ओजोन परत विदीर्ण होने के कारण मानव में चर्म रोग साहित कैंसर जैसी बीमारियाँ बढ रही है। पृथ्वी के आवरण में ओजोन परत सुर्य से आनेवाली घातक पराबैगनी किरणों को रोकती है। जहाँ जहाँ ओजीन परत विदीर्ण हुई हैं। उन क्षेत्रों में स्वास्थ्यगत समस्याएँ तेजी से फैली है। परार्बेगनी किरणें इंसान के लिए ही नहीं, समस्त जीव-जंतुओं और खेती किसानी के लिए भी हानिकारक हैं।

जैव विविधता क्षति :-

जलवायु परिवर्तन के प्रभाव में हमारी जैव विविधता सम्पदा को क्षति पहुंच रही है। धरती के विभिन्न जलवायु परिवेश में वहाँ की स्थानीय जैव विविधता खत्म हो रही है। वनस्पतियाँ एवं जन्तु बदलती जलवायु के कारण विलुप्त हो रहे है। वनस्पतियों और जीव जन्तुओं के बीच भोजन श्रृंखला खत्म होने लगी है, जिसके कारण वन सम्पदा पर भी दृढप्रभाव देखने को मिल रहा है। जैव विविधता की क्षाति भाविष्य के लिए चिंताजनक है। जलवायु पारिवर्तन से हमारी जैव विविधता सम्पदा खत्म हो रही है।

बारिश में कमी :-

पूरी दुनिया का मौसम अब बेलगाम हो चुका है। धरती के कोने में जैंसा वातावरण उसका मौसम बरकरार था, वहाँ बदलाव आने लगा है। २०११ के शुरु में धरती का आधा भाग बर्फीले तूफान से जूझता रहा। मौसम में आए अचानक बदलाव से स्वास्थ्य पर सीधा प्रभाव पडा। जलवायु परिवर्तन के कारण धरती पर होने वाली मानसूनी बारिश में कमी आई है। बारिश की कमी के कारण खाघान्न उत्पादन में गिरावट आई है, वहीं कई स्थानों में पेयजल की विकराल समस्या उठ खडी है। दूषित पेयजल के उपयोग से अनेक बीमारियाँ से आम आदमी अपने को बचा नहीं पा रहा है।

बढता तापमान :-

बदल रही जलवायु स्वास्थ्य को कैसे प्रभावित कर रही है, इसकी पडताल करें तो उसके मूल में वायुमंडल का तापमान बढने से वायु प्रदुषण बढ रहा है। वायु प्रदुषण से श्वास सम्वन्धी बीमारियाँ तेजी से बढने लगी हैं। शहरीकरण एवं औद्योगिकरण से वायु प्रदुषित हुई, वहीं मौसम परिवर्तन ने इसे और अधिक घातक बना दिया है। दमा के रोगियों की संख्या बढने लगी है। रक्त संचार में अवरोध होते से कोई लाइलाज रोग बढने लगे है। जर्नल

आफ आकपेशनल एनवायरनमेंटल मेडिसिन के शोधपत्र में कहा है कि मानव की रोगप्रतिरोधी कोशिकाओं, रक्त कोशिकाओं व फेफडों की कोशिकाओं को लम्बे समय तक अति सुक्ष्म कणों के सम्पर्क में रखने से रक्त गाढा होने लगता है और रोगप्रतिरोधी कोशिकाएँ मरने लगती है। निढकर्ष में कहा गया है कि वायु में उपस्थित कार्बन के सुक्ष्म कण मानव को रोगप्रतिरोधक क्षमता में भी गिरावट ला सकते है।

बढती महामारियाँ :-

गर्म और नम होती जलवायु के कारण संक्रामक जीवाणुओं का फैलाव तेजी से होने लगा है। इससे प्रदूषणजनित रोग भी पनप रहे हैं। दूषित पानी व खानपान से होने वाली बीमारियाँ आम होने लगी हैं। कीटों और चूहों से फैलनेवाली महामारियों का फैलाव तेजी से हो रही है। धरती का अधिकांश भाग गर्म होने लगा है। इन क्षेत्रों में मच्छरों की तादाद तेजी से बढी है। मच्छर अनेक रोगवाहक है। मलेरिया इन्सेफेलाइटिस (मास्तिढक ज्वर), फाइलेरिया (हाथी पाँव), डेंगू बुखार, येलो फीवर (पीत ज्वर) जैसी बीमारियाँ तेजी से फैल रही हैं।

बर्ड फ्लू और स्वाइन फ्लु के कहर से समूची दुनिया भयभीत होने लगी है। इन रोगों की घातकता से आम आदमी भयभीत है। रोगों के वायरस में जो अनुवंशिकी पारिवर्ती हो रहा है, उससे परंपरागत दवा निरर्थक सिद्ध हो रही है। भारत के महाराष्ट्र में डेढ दशक पूर्व फैला प्लेग भी जानलेवा बन चुका था, जिनके रोगी पर परम्परागत प्लेग की दवा का असर नहीं हुआ था।

घातक जीवनशैली :-

बदलती जलवायु के कारण जीवनशैली में बदलाव आया है। ठंडे क्षेत्रो में एकाएक गर्मी बढने से रोजमर्रा के जीवन में परिवर्तन आया है। वहीं गर्म इलाकों में गर्मी बढने के साथ जल स्रोत्रों के सुखने से बारिश कम होने से पेयजल की किल्लत होने लगी है। जरूरी प्राकृतिक संसाधन तेजी से खत्म होने से उनपर निर्भर जीवन कठिन हो रहा है। वैश्वीकरण के प्रभाव से पाश्चात्य जीवनशैली को अपनाने के कारण अनेक गंभीर रोगों का शिकार बन रहे हैं।

अमेरिका जैसे देश अपनी अभिजात्य जीवन

शैली के कारण अनेक असाध्य बीमारियों से पीडीत हैं। अमेरिका की कुल औसत ३० करोंड है, जहाँ २९.४० फीसदी लोग किसी न किसी बीमारी से पीडित हैं जबकि अमेरिका में संक्रामक बीमारियों के १७ लाख पीडित सामने आते हैं, जिसमें ९९ हजार की मौत हो जाती है। मोटापा अमेरिका में तेजी से बढा है जिसके कारण अनेक बीमारियाँ लोगों को घेर लेती हैं। अमेरिका में डिप्रेशन के मामले भी बढे हैं। बच्चों में हिंसात्मक प्रवृतियाँ बढती जा रही हैं। भारत में ही जहाँ अभिजात्य जीवनशैली अपनाई गई है, वहाँ कमोबेश यही स्थिति देखने में आ रही है। बदलती जलवायु की घातकता को हम अभी ठीक ठीक नहीं जान सके हैं लेकिन इसके जो प्रभाव पड रहे हैं, उससे आनेवाले भविष्य में जीवन एक दिवास्वप्न बनकर रह जाएगा। पानी की कमी और खाद्य उत्पादन में कमी के चलते लोग पलायन को मजबूर होंगे। ऐसी परिस्थितियाँ निर्मित होंगी कि हिंसात्मक प्रवत्तियाँ बढेंगी।

बहरहाल हमें बदलती जलवायु के दुष्प्रभाव को झेलना पडेगा। आनेवाला भविष्य कष्टदायी न हो, इसके लिए हमें अभी से कार्य करना होगा, क्योंकि तब की विपरीत परिस्थितियों का सामना करना सहज नहीं होगा। हमें अपने आसपास की प्रकृति को सहेजना होगा। प्राकृतिक संसाधनों के संरक्षण-संवर्धन के लिए जुट जाना होगा। प्राकृतिक संसाधनों के संरक्षण- संवर्धन के लिए जुट जाना होगा। आर्थिक विकास के आँकडो में प्राकृतिक क्षति का आकलन कर ऐसे विकास को तिलांजति देनी होगी जो धरती में तापमान को बढा रहा है। अगर हम अब भी नहीं समझे तो प्रकृति के कहर से हमें कोई बचा नहीं सकेगा।

भारतीय सुफी साहित्य

गणेश सूर्यवंशी (बी.ए. भाग-२)

भारत के सुफीयो ने जिस प्रकार के प्रेमाख्यानक लिखे हैं, उनकी तो एक लम्बी परम्परा हैं। महाभारत ऐसे प्रेमाख्यानो से भर पडा हैं। भारतीय सूकी प्रेमकथाओं मे मुख्य कथ्य प्रेम और सौंदर्य ही रहा हैं। उनके माध्यम से चाहे कही भी पहूँचना कवि प्रथम लक्ष्य रहा हो। प्रेम और सौन्दर्य के क्षेत्र मे समाज समाज के बन्धन आदि सब कुछ उपेक्षित बन गए हैं ।

भारत में प्रेमाख्यानों की परम्परा अत्यन्त प्राचीन और विशाल रही हैं। महाभारत तथा अनेक पुराण प्रेमाख्यानो से भरे पडे हैं। कुछ इतिहासकारों का तो यह कहना है, की प्रेमाख्यानो का मूल जनक भारत है रहा और यह परम्परा भारत से विदेश मे चलि गई। प्रेम की परम्परा भारत में पनपी, फिर यहाँ से फारस और अरब के प्रेमाख्यानो के रुप में होती हुई युरोप पहुँची और वहाँ की विभिन्न भाषाओं में विकसित हुई। क्योंकि भारतीय प्रेमाख्यान और पाश्चात्य प्रेमाख्यान में अनेक प्रवृत्तियाँ एक सी सी मिलती हैं। कुछ इतिहासकारोंका कहना हैं, कि जब सिकंदर लोधी ने भारत पर आक्रमण किया था तो उसके साथ ही यह परम्परा यहाँ से पहले युनान में पहुँची और फिर वहाँ ने सम्पूर्ण युरोप मे फैल गई। प्राचीन कालमें भारतीय नीतिपरक कहानियों का 'पंचतंत्र' का अरबी-फारसी तथा युरोप की भाषाओ में अनुवाद हो चुका था।

अरब की चमत्कार पूर्ण कहानियों 'अरवियन नाईट्स' और 'सिन्दबाद जहाजी' की कथाओं को प्रसिद्ध अंग्रेजी लेखक 'कीथ' भारत की देन समझते हैं। युरोप में प्राचीन काल से प्रचलित रोमान्स कथाओ में पाए जानेवाले अनेक तत्व भारतीय सिद्ध हो चूके हैं। भारतीय कथाओ में युरोपीय कल्पना को गहरे रुपे से प्रभावित किया था।

आ. रामचंद्र शुक्लाजी के अनुसार ये सूफी कवि ज्ञान और भक्ति के स्थानपर प्रेम को ही ईश्वर प्राप्ति का एक मात्र साधन मानते थे। इसि कारण शुक्लाजी इस मार्ग को 'प्रेममार्गी' सुकी शाखा कहतें हैं। सूफी कवि ह्दय के उदार प्रेमभावना में अखंड निमग्न रहनेवाले थे। प्रेम के अमर उपासक और गायक थे। सुफी धर्म इस्लाम के कठोर बन्धनों की प्रतिक्रिया स्वरूप उदय हुआ था। इसिलिए उसमें संकीर्णता के लिए स्थान ही था। ये भावुक सुफी विश्व में प्रेम का अखंड साम्राज्य देखने के अभिलाषी थे। वे मानते थे कि संसार में प्रेम ही सर्वोपरि उदात्त व्यापक और एकमात्र प्रेमभावना हैं। इस भावना को व्यक्त करने के लिए इन्होंने हिन्दू प्रेम-गाथाओं को इसलिए अपनाया था। वे सदियों से भारत में रहने के कारण वे पूर्णत: भारतीय बन गये थे। यहाँ जन-जीवन को इन्होंने अपनाया था।

भारत के सुफीयो ने जिस प्रकार के प्रेमाख्यानक लिखे हैं, उनकी तो एक लम्बी परम्परा हैं। महाभारत ऐसे प्रेमाख्यानो से भर पडा हैं। भारतीय सूकी प्रेमकथाओं मे मुख्य कथ्य प्रेम और सौंदर्य ही रहा हैं। उनके माध्यम से चाहे कही भी पहूँचना कवि प्रथम लक्ष्य रहा हो। प्रेम और सौन्दर्य के क्षेत्र मे समाज समाज के बन्धन आदि सब कुछ उपेक्षित बन गए हैं। नायक अपने अदम्य साहस, अटूट लगन और एकान्त प्रेम द्वारा अपनी प्रियतमा को प्राप्त करने के लिए प्रयत्नशक्ति रहा हैं। और अन्त में उसे सफलता मिलती हैं। महाभारत मे वर्णित शान्तनु, सत्यवती, अर्जुन-सुभद्रा, कृष्ण-रुक्मिणी, उषा-अनिरुद्ध आदि इसीप्रकार के प्रेमाख्यानक हैं। इन प्रमाख्यानको में सौन्दर्य-प्रियता, स्वच्छन्द-प्रेम, साहस, संघर्ष आदि रोमांचक तत्वों के साथ अनेक ऐसी कथानक रुढियाँ मिलती हैं, जिनका परवर्ती प्रेमाख्यानों में यथावत् प्रयोग किया गया हैं। जैसे प्रथम दर्शन स्वप्न-दर्शन या चित्र-दर्शन द्वारा प्रेम की उत्पति नायिका के पिताद्वारा विवाह मे विघ्न डालना और नायक का उससे संघर्ष कर नायीका की प्राप्ति। पक्षियों द्वारा सन्देशों का आदान-प्रदान, नायक का वेश परिवर्तन कर नायिका की खोज मे निकलना जिनका प्राचीन भारतीय प्रेमाख्यानों में प्राय:प्रयोग हुआ हैं।

महिला लेखिका
ममता कालिया

गौरी जाधव (बी.ए. भाग-२)

ममता कालिया की रचनाओं में. जिस संवेदनशील, सन्तुलित, समझदार लेकिन चुलबुले, मानवीय सहानुभूति से आलोकित व्यक्तित्व की झलक मिलती है, वह उनके दृष्टिकोण की मौलिकता से दुगुना दम पाती है । उनकी रचनाओं में रोजमर्रा के जीवन के यथार्थ का सौन्दर्यबोध है । ममता कालिया ने लगभग हर रचना में अपने समय और समाज को पुनर्परिभाषित करने का सृजनात्मक जोखिम उठाया है ।

बीसवी शताब्दी 'महिला' उत्थान का युग है। आज के युग में स्त्री और पुरूष दोनों समांतर चल रहे है। आज के युग में नारी पुरूष के कंधो से कंधा लगाकर नही तो उसके आगे निकल चुकी है। आज वह आर्थिक-दृष्टी से स्वनिर्भर बन चुकी है। ममता कालियाने अपने साहित्य में आधुनिक युग की नारी कैसे निर्भर हो गयी है। इसका चित्रण में आधुनिक युग की नारी कैसे निर्भर हो गयी है। इसका चित्रण किया गया है। आज वह आर्थिक दृष्टीसे स्वनिर्भर हे गई हैं। परिवार का बोझ ढोने की क्षमता उसमें आ गई है। आज की नारी घर के बाहर की जिम्मेदारीयाँ पूरी क्षमता के साथ निभाती है और पारिवारीक जिम्मेदारीया भी उतनी ही क्षमता सें निभाती है। आज वह हर क्षेत्र में इतनी उँचाई पर पहुँच चुकी है की, वह आसमान भी छू सकती है। किन्तू इतना सब होते हुऐ भी वह दो पाटों के बीच पिसी जा रही है। नारी अंदर से टूट जाती है। संघर्ष से जुझ जाती है। नारी को इस घुटनभरी जिंदगी की दास्तान को अभिव्यक्त करने का प्रयास किए है। बीसबी शताब्दी के अंतिम दशक में महिला रचनाकारोंकी बाढ सी आ गयी। उन्होंने अपनी रचनाओंमे नारी के मुक उत्पीडने को वाणी देने का सशक्त प्रयास किया गया है। परंतु इन महिला रचनाकारों में ममता कालिया का स्थान अग्रणी है। ममता कालियाने अपनी कविताओं मे नारी की वर्तमान स्थिती को यथार्थ ढंग से अभिव्यक्त करने का प्रयत्न किया है।

ममता कालिया कि महत्त्वपूर्ण कविता खा-पिकर अपने कृतडन है। यह कविता खाँटी घरेलू औरत काव्य संग्रह से चुनी गई है। यह काव्य संग्रह २००४ में प्रकाशित हुआ है। इस कविता में ममताजीने घरेलू औरत का सजीव चित्र अंकित किया है। ममताजी की दृष्टी से खॉटी औरत केवल एक पात्र ही नही, बल्कि एक विराट प्रतीक है। कविताके केंद्र में नारी है। उनमें जीवनधर्मिता तथा जीवन में संघर्षधर्मिता का स्वर सर्वोपरि है। इसलिए कविता एक संवाद भी है। और विवाद भी। इनमे चुनौती और हस्तक्षेप स्वीकार और नकार मौन और संबोधन सब संमिलित है। स्त्री और पुरूष की पारस्पारिकता एक निर्विवाद शाश्वतता है, जिसमे समता और विषमा घुली मिली रहती है। जैसे दुध में शक्कर मिल गयी है। पुरूष के द्वारा स्त्री जब-जब प्रतादित होती है, तब वह नेपथ्य से बाहर निकल कर केंद्र में आ जाती है। बुलंद आवाज में बताती है कि वह बराबर की मनुष्य है। परंतु पुरूषप्रधान संस्कृती उसे कुचला देती है। ऐसे स्थिती में पारिवारिक सुख के लिए सबकुछ सहलेती है।

घरेलू औरत को पुरूष कहता है कि, दुनिया कहाँ से कहाँ पुहुँच गयी लेकिन तुम वही की वही रही। तुम सारा दिन घरमें पडकर रहती हो और बिजली का बिल बढाती हो। इसमें दु:खी होकर वह स्वयं आत्मनिर्भर होना चाहती है। नौकरी के लिए आवेदन पत्र भेजती है। उसे अपनी योग्यता के अनुसार उच्चपद की नौकरी मिलती है। पति महाशय चुप रहते है क्योंकि उनको दुगुना फायदा होनेवाला है। पत्नी घर भी संभालेगी और नौकरी भी करेगी। लेकिन अब कभी मौका मिलता तो पति महाशय कहते की, इसका निर्माता मै हूँ। इसे मैने कुर्सी लायक बनाया है यह जब जहाँ आई थी तब कोरी थी मैने ही उसे इस लायक बनाया है। इसका अभियंता मै हि हूँ।

आर्थिक दृष्टीसे स्त्री कितनी भी स्वावलंबी बने

लेकिन पुरूष के आगे बढ नही सकती अगर उसने बनने की कोशिश की तो पुरूष उसे पार्श्व में रखते है। तुम परदे के पिछे रहो वही तुम्हारी शोभा है, वही तुम्हारा भविष्य है। पुरूषप्रधान प्रवृत्ती यहाँ भी दिखाई देती है। औरत दप्तर के साथ साथ परिवार कीं भी जिम्मेदारियाँ संभालती है। पुरूष की इस संकुचित वृत्ती को देखकर स्त्री अपने आपसे ही समझौती करती है। और अपने को दो हिस्सों में बॉट देती है। बाहर की दुनिया अलग है घरकी दुनिया अलग है। घर के समय घर दप्तर के समय का काम संभालती रहती है। घरमें आकर सारा काम संभालती है। खाना बनती है। पहले पुरूष खा जाता हैं लेकिन खाना अच्छा हुआ था। ऐसा कहने की हिम्मत उसमें नही है। वह अपनी औरत को शुक्रिया नही देता। औरत समझ जाती है।

इस प्रकार नौकरी करनेवाली स्त्रीयों की स्थिती दोपाढों के बिच के अनाज की तरह बन जाती है। भारतीय स्त्रीयाँ सहनशील है। इसीकारण वह सहती रही है। क्योंकि वह परिवार को संभालना चाहती है। ममता कालियाने स्त्री नारी जीवन की समस्याओंको प्रकट किया है।

परिवार

कु. सुमैय्या मुल्ला (बी.कॉम. भाग-२)

घर को अपने स्वर्ग बनाओं, ना किसको दुख-दर्द रहे ।
परिवार के रंग रंग में सभी जन, सच्चाई का व्यवहार रहे ।।

हम लोग हमेशा टी. व्ही. सिरियलों में या फिल्मों में देखते है की घर, घर की चार दिवारियों से घर नहीं कहलाता बल्की वहाँ रहनेवाले लोगों से, उस परिवार से घर कहलाता है।

हमारे घर में हमारी दादी-दादाजी, माँ पिताजी, चाचा-चाचीजी, भाई-बहने सब लोग होते हैं। इन्हीं रिश्तों से तो परिवार बनता है। इनमें से एक भी अगर हमारे साथ ना हो, तो हमें हमारा परिवार अधुरासा लगता है।

जव परिवार के बेटी या बेटे की शादी हो जाती है, तो उसी परिवार के साथ और नए रिश्ते जुड जाते है। कहते हैं, दो औरतें एक ही परिवार में एक छत के निचे नहीं रह सकती। लेकिन हर बार यह सही हो यह जरूरी तो नहीं, क्योंकि औरत ही परिवार को जोडे रखती है।

कभी कभी भाई-भाईयों में भी बटवारे को लेकर झगडे हो जाते है, तब वही प्यार से रहनेवाला परिवार बिखर जाता है। इस दुनिया में रिश्तों से बढकर और कुछ नहीं है। रिश्तें बन तो असानी से जाते है, लेकिन उन्हें पूरी जिंदगी निभाना हमारे हाथों में होता है। क्योंकि एक बार किसी वजह से रिश्ता टूट जाए, तो वो आसानी से नहीं जुड पाता। एक परिवार में रहते हुए हमें हमारे घर के लोगों की एहमियत समझनी चाहिए।

जब हम दुखी होते हैं या किसी मुसिबत में होते है तब यही परिवार यहीं रिश्तें हमें सहारा देते है, हमें हौसला देते हैं। और जब हम खुष होते है, तो यही परिवार हमारी खुशियों में शामिल होकर हमारी खुशियाँ दुगनी कर देता है। हम एक साथ रहकर परिवार की एहमियत नहीं समझ पाते, पर जब हम हमारे परिवार से हमारे घर के लोगों से दूर जाते है तब की हम उनकी एहमियत समझ पाते हैं।

हमारे दादी-दादाजी तो हमारे परिवार एक एहम हिस्सा होते हैं। जो घर के सभी लोगों से बहुत प्यार करते हैं। खास कर बच्चों से। और बच्चे भी अपने दादी-दादाजी के कुछ जादा ही नजदीक होते हैं। इन्हीं बच्चों की मुस्कुराहट के लिए वो कभी कभी बच्चे भी बन जाते है। जिस किसी को भी अपने परिवार के सभी सदस्यों का प्यार मिलता है, वो दुनिया का सबसे खुशनशीब इंसान है।

आज की इस दुनिया में किसी को नौकरी की वजह से या किसी को आपसी झगडे की वजह से परिवार से अलग होना पडता है। लेकिन, आज भी हमारे देश में कई ऐसे परिवार है जो प्यार से, मिल-जुलकर एक साथ रहते हैं।

जिंदगी में बहुत सारे ऐसे भी मोड आते हैं, जहाँ हमें सिर्फ हमारे परिवार का सहारा होता है। जहाँ किसी मुसिबत में कोई हमारा साथ ना दें वहाँ हमारा परिवार हमारे साथ खडा रहता है ।

महाकवि कालिदास

कु. ज्योत्स्ना चव्हाण (बी.ए. भाग-३)

महाकवि होते हुए भी उनके जीवन विषयक उपलब्ध सामग्री के बारे में विद्वानों में मतभेद है। विक्रमादित्य के दरबार में जो नवरत्न थे उसमें से कालिदास का जीवन वृतान्त उसकी सीमा इसके बारे में बहुत आख्यायिका और दंतकथाएँ परंपरासे चली आई है।

संस्कृत भाषा यह बहुत प्राचीन और उत्कृष्ट भाषा होने के कारण उसका साहित्य भी उस भाषा के समान परिपूर्ण है। जगत् में ऐसा कोई भी व्यक्ति नहीं होगा जो कविकुल गुरू कालिदास को जानता नहीं।

''पुरा कवीनां गणनाप्रसङ्गे कनिष्ठिकाधिष्ठित कालिदास।
अद्यापि तत्तुल्यकवेरभावादनामिका सार्थवती बभूव।।

महाकवि होते हुए भी उनके जीवन विषयक उपलब्ध सामग्री के बारे में विद्वानों में मतभेद है। विक्रमादित्य के दरबार में जो नवरत्न थे उसमें से कालिदास का जीवन वृतान्त उसकी सीमा इसके बारे में बहुत आख्यायिका और दंतकथाएँ परंपरासे चली आई है।

कालिदास के बारे में एक जनश्रुती है कि कालिदास प्रारंभ में महामूर्ख थे। शारदानंद नामक राजा की पुत्री विद्योत्तमा यह बहुत विदुषी और सुंदर थी। वह बहुत ज्ञानी थी। ज्ञान के कारण वह गर्विष्ठ बन गयी थी। विद्योत्तमा ने निश्चय किया था कि जो विद्वान शास्त्रार्थ में उसे पराभुत करेगा उससे वह शादी करनेवाली थी। उस काल के विद्वान विद्योत्तमा से शास्त्रार्थ में पराभुत हो गये थे। उन्होंने ऐसा सोचा कि उसका विवाह एक महामुर्ख के साथ होना चाहिए। विद्वान एक महामुर्ख की खोज मे थे उसी समय उन्हें कालिदास जैसा महामुर्ख विद्वान मिला जो पेड के एक शाखा पर बैठा था और उसे ही काट रहा था तो विद्वानोंने उसे महामुर्ख माना। कालिदास से उस विद्वानोंने कहा कि आपका विवाह हम एक राजकुमारी के साथ कराना चाहते है तुम हमारे साथ चलो और कालिदास को लेकर राजदरबार में चले गये। कालिदास की पहचान हमारे गुरू ऐसा कहकर उन विद्वानोंने राजा को बता दिया। शास्त्रार्थ जब चल रहा था तब विद्वान कहते है कि आज हमारे गुरू का मौनव्रत है और शास्त्रार्थ शुरू होता है। कालिदास शास्त्रार्थ में विजय प्राप्त करता है। कालिदास और विद्योत्तम का विवाह हो जाता है। शादी के पहले ही रात में कालिदास की मुर्खता का विद्योत्तमा को पता लगता है। वह उसी समय उसे घर से बाहर निकालती है। पत्नी ने अपना अपमान किया यह बात उन्हे हजम नहीं होती वह द्वेष से कालिमाता के मंदीर में जाकर उसकी उपासना करता है। कालिमाता के आर्शीवाद से वह शास्त्र में पारंगत हो जाता है। कालीमाता की उपासना करने के बाद उन्हें ज्ञान मिला इसी कारण इनका नाम कालिदास है। कालिदास ज्ञान प्राप्ति के बाद पत्नी के घर जाकर उसे पुकारता है 'अनावृतकपाट द्वारं देहि' संस्कृतमय पदावली सुनकर विद्योत्तमा पुछती है 'अस्तिकश्चित् वाग्विशेष' कालिदासने अपनी पत्नी को पराभूत करने के लिए उनके तीन पदोंपर संस्कृत साहित्य में तीन काव्यों की निर्मिती की। 'अस्ति' इस पय से अस्त्युत्तरस्यां दिशि देवातात्मा' इस चरण की निर्मिती की। 'कुमारसंभव' यह महाकाव्य 'कश्चित' इस पद से 'कश्चित कान्ता विरहगुरूणा' इस चरण से 'मेघदूत' नामक तो 'वाक' इस पद से 'वागर्याविव सम्पृकती' इस चरण से 'रघुवंश' महाकाव्य की रचना की। कालिदास की वैयक्तिक जानकारी समय काल के अनुसार लोप क्यों न हो गयी हो किन्तु उनका साहित्यिक महत्त्व कोई भी समाप्त नही कर सकता ।

स्त्री जीवन

कु. ज्योती येसुगडे (बी.ए. भाग-३)

आज औरत को सब कुछ मिल गया, मिला नहीं सिर्फ आत्मसन्मान। आत्मसन्मान के अलावा स्त्री गुलाम बन रही है। उनको अपने जीवन की लढाई जन्म के पहले से ही लडनी पड रही है ।

अनादि काल से स्त्री जाति का स्वातंत्र्य हडप कर लिया है। घर और बच्चे ही उनका कायक्षेत्र समझा गया है। उन्हे अबला कहकर चार दीवारों के अंदर बंद कर दिया। हम भी मानव है, हमें भी स्वातंत्र्य है, हक है, हम अपनी जिंदगी हमारी मर्जी से जी सकते है यह सारी बाते उनके लिए वर्ज्य कर दी गई। कुछ भी कारण हो घर में बहु को हर माँ को बेटी को और समाज में हर औरत को पहला दोष दिया जाता है। किसलिए ओ अकेली भटक रही थी? क्या कारण था? कपडे कैसे पहने थे? यानी आज भी उसे याद करके दिया जाता है की उसके चारो तरफ कसा हुआ बंधन है। इस राक्षसी जग में ओ सुरक्षित नहीं पर बलात्कार करनेवाला आदमी या लडके को दोष नहीं दिया जाता।

दुनिया में जितनी थी परिवर्तन की लडाईयाँ हो गई उनके पीछे का उद्देश था एक ऐसे समाज का निर्माण जहाँ भेदाभेद, विषमता दु:ख ना हो। लेकिन ऐसा नहीं हुआ। बीते शताब्दी में कई महामानवों के प्रयत्न से स्त्री अत्याचारोंसे मुक्त हो रही है। समाज व्यवस्था ने महिलाओं को धीरे धीरे उनके अधिकारों पर कब्जा करने के लिए हाँ कर दिया है। उन्हें शिक्षा मिलने लगी पदअधिकार प्रतिष्ठा मिलने लगी तभी से उन्होंने अपने योग्यता के चार चाँद लगा दिए।

जिसे सिर्फ बच्चों का पालन करनेवाली समझा जाता था, ओ आज देश चलाने लगी है। घर चलाते चलाते ओ आसमान को छुने के सपने देख रही है। पुरूषों के कद से कद मिलाकर आज हर क्षेत्र में ओ काम कर रही है। सरपंच से लेकर राष्ट्रपति तक का सन्मान उन्होंने प्राप्त कर लिया है। आज वह खुद ही ज्योति से मशाल बन गई है। आज औरतो को सब कुछ मिल गया है। लेकिन मिला नहीं सिर्फ आत्मसन्मान। बेटे की आशा में बेटियों को गर्भ मे ही मार दिया जाता है। क्यों होते है हम इतने निष्ठूर? क्यों खिलने से पहले ही तोड दी जाती है कलियाँ? गर्भपात करना कानुनी अपराध है फिर भी हमारे भारत में गर्भपात दिन-ब-दिन बढने ही लगे है। स्त्री भ्रुण हत्या एक ज्वलंत प्रश्न बन गया है।

इसका मुख्य कारण है हमारा समाज, और उनके रिवाज। हमारा समाज पुरूषप्रधान संस्कृति महिलाओं को पथपर चट्टाने खडा कर रहा है। गर्भपात स्त्री शिक्षा के प्रति उपेक्षा, दहेज से लेकर हत्या, लैंगिक और मानसिक अत्याचार एसे ना जानें कितने सितम उन्हें सहने पडते है। मानसिक तथा शारिरीक अत्याचारों के कारण कई महिलाओं की मृत्यू हो जाती है। हमारे समाज ने देवी कहकर उनकी पूजा की माँ के रुप में उनका सन्मान किया बेटी कहकर उन्हें प्यार से पाला, लेकिन उनमें छुपी औरत को हमने कभी सन्मानित नहीं किया। इसलिए ही महिलाओं को वासनाओंकी शिकार बनना पडता है। कभी समाज की बुराईयोंका प्रतीक किसी नराधमोंसे घिनौनी नजरोंसे तो कभी कभी रिश्तेदार, अपनों से भी उनका गला घोट दिया गया। वो सहती रही, अत्याचार बढता गया उनकी व्हिडीओ शुटींग बनती रही समाज देखता रहा और ना किसीने इसकी तरफ आवाज उठाई.

२१ वी सदी में भी समाज स्त्री को पुरी तरह से स्वीकार नहीं कर रहा है। तलाकशुदा, विधवा, बलात्कारित महिलाओं को हम कभी सन्मान से जीने नही देते। स्त्री और पुरूष समाज रथ के दो पहिए है। समाजनिर्माण के लिए दोनों को भी समाज अधिकार मिलना चाहिए। महिलाओं को अपने हक की लडाई खुद लडनी होगी। त्यागमूर्ती भी भुमिका से बाहर आकर आवाज उठानी होगी। समाज के अनिष्ट रिवाजों को जड से उखाडकर फेंक देना होगा। तभी अच्छे समाज का निर्माण होगा ।

भारतीय सांस्कृतिक जागरण और हिन्दी

सुहास कोळी (बी.ए. भाग-१)

'हिन्दी' वास्तव में फारसी भाषा का शब्द है, जिसका अर्थ है हिन्दी का या हिंद से संबंधित । हिन्दी शब्द की निष्पत्ति सिन्धु सिंध से हुई है । हिन्दी शब्द वास्तव में सिन्धु शब्द का प्रतिरूप है । कालांतर में हिंद शब्द संपूर्ण भारत का पर्याय बनकर उभरा । इसी 'हिन्द' से 'हिन्दी' शब्द बना ।

अंग्रेजी पद्धती के स्कूल कॉलेजों की स्थापना तथा लार्ड मैकॉले जैसे अंग्रेजी परस्त लोगों के कारण भारत में उच्च शिक्षा के माध्यम के रुप मे अंग्रेजी का बोलबाला प्रारंभ हो गया था। अंग्रजी शिक्षाओं का प्रचार प्रसार बंगला में सबसे पहले हुआ। क्योंकि कलकत्ता विदेशी व्यापारिक गतिविधियों का केंद्र था। पश्चिमोत्तर प्रदेश एवं अवद्य (वर्तमान उत्तरप्रदेश) बहुत बाद में ब्रिटीश राज्य में मिलाए गए। अंग्रजी शिक्षाप्राप्त व्यक्तियों को नौकरी आसानी से मिलती थी इसलिए भी लोंगो का झुकाव इसकी ओर हुआ।

अंग्रजी शिक्षा पद्धती ने भारतीय बुद्धिजीवियों को भी सचेत किया और जनजागरण हेतू यहाँ कई संस्थाएँ स्थापित की गई।

ब्रहम समाज – राजाराम मोहन राय (१८२८ ई)
प्रार्थना समाज – केशवचंद्र सेन (१८६७ ई)
रामकृष्ण मिशन – विवेकानंद
आर्य समाज – स्वामी दयानंद सरस्वती
(१८८६ नई बम्बई)
थियोसोफीकल सोसायटी मैडम प्लावत्सकी
(१८७५ ई. न्यूयॉर्क)

थियोसोफीकल सोसायटी की एक शाखा मद्रास में इ. १८८२ को खोली गई। इस संस्था की इंग्लैंण्ड शाखा से संम्बध श्रीमंती आँनी बेझेंट १८९३ में भारत आई। अपनी असाधारण एवं गतिशील व्यक्तित्व एवं वक्तृत्व कला के आधार पर इन्होंने शिक्षित भारतीयों का ध्यान अपनी ओर आकर्षित किया। अपने आदर्शों की पूर्ति के लिए शिक्षा संस्थाएँ खोली। बनारस का सेंट्रल हिंदू कॉलेज इसी प्रकार की संस्था हैं।

आर्य समाज की स्थापना स्वामी दयानंद सरस्वती ने हिंन्दू धर्म एवं संस्कृति के उन्नयन हेतू इस संस्था की स्थापना की। इनका उद्देश था स्वामीजीने 'सत्यार्थ प्रकाश' हिंदी में लिखा और वह केशवचंन्द्र के कहने पर कर दिया। आर्य समाज का विशेष प्रभाव उत्तरप्रदेश, गुजरात एवं पंजाब पर ज्यादा रहा। केशवचंद्र ने स्वामीजी को यह सुझाव दिया था कि वे हिंदी में अपनें ज्ञान का प्रचार करें स्वामीजी ने ईसाई मिशनरियों का प्रतिवाद करने के लिए हिंन्दू समाज में तर्क शक्ती को जागृत किया। तर्क विर्तक के लिए उन्होंने हिन्दी गद्य को प्रचार का माध्यम बनाया क्योंकि गद्य ही विचार शक्ति एवं बौद्धिक चेतना को वहन करता है। गांधीजी के प्रेरणा से सन १९२५ में कानपुर काँग्रेस अधिवेशन में यह प्रस्ताव पारित हुआ कि काँग्रेस अपने समस्त कार्यकाल हिन्दी भाषा में करेगें।

ईसाई धर्म प्रचारकोंने आम जनता की भाषा हिन्दी को अपने धर्म प्रचार का साधन बनाया। सन १८१३ में विलफोर्स एकट के पास होने पर उन्हें धर्मप्रचार की स्वतंत्रता मिल गई और बायबल का हिन्दी में अनुवाद किया गया। ईसाई धर्म प्रचारको में से एक विलियम केरे ने बायबल का हिन्दी और बंगला में अनुबाद कराया। चलाती हुई भाषा का प्रयोग इसमें किया गया था ।

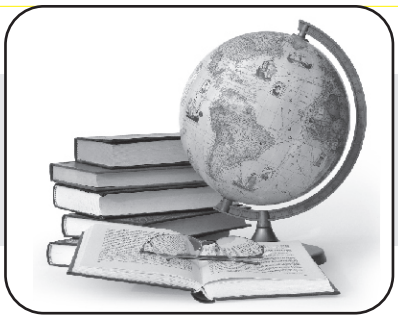

हिंदी भाषा और उसका विकास

कु. पूजा पाटील (बी.ए. भाग-२)

अपने प्रारंभिक दौर में हिंदी सभी बातों में अपभ्रंश के बहुत निकट थी । इसी अपभ्रंश से हिंदी का जन्म हुआ है । आदि अपभ्रंश में अ, आ, ई, उ, उ, ऊ, ऐ, औ केवल यही आठ स्वर थे । ऋ, ई, औ स्वर इसी अवधि में हिंदी मे जुडे । प्रारंभिक, १000 से ११00 ईसवी के आस-पास तक हिंदी अपभ्रंश के समीप थी । धीरे-धीरे परिवर्तन होते हुए और १५00 ईसवी आते-जाते हिंदी स्वतंत्र रूप से खडी हुई ।

भारत में प्रमुख रुप से आर्य परिवार एवं द्रविड परिवार की भाषाएँ बोली जाती है। उत्तर भारत की भाषाएँ आर्य परिवार की तथा दक्षिण भारत की भाषाएँ द्रविड परिवार की है। उत्तर भारत की आर्य भाषाओं में संस्कृत सबसे प्राचीन है। जिसका प्राचीन रुप ऋग्वेद में मिलता है इसी की उत्तराधिकारिणी हिंदी है।

भारतीय भाषाओंके काल की तीन कालखंडो में विभक्त किया जाता है। १) प्राचीन भारतीय आर्यभाषा काल (१५00 ई. पू.से.५00 ई.पु. तक) २) मध्य भारतीय आर्यभाषा काल (५00 ई.पू.से १000 ई.तक) ३) आधुनिक भारतीय आर्यभाषा काल (१000 ई.से अब तक)

प्राचीन भारतीय आर्यभाषा काल में वैदिक संस्कृत एवं लौकिक संस्कृत दो भाषाएँ थी। चारो वेद, ब्राहमण ग्रंथ, उपनिषद इसी काल की रचना है। ऋग्वेद संस्कृत का प्राचीन ग्रंथ है। लौकिक संस्कृत में रामायण, महाभारत लिखे गए। इस काल की भाषा योगात्मक थी। भाषा में संगीतात्मकता थी।

मध्य भारतीय आर्यभाषा काल में तीन भाषाएँ विकसित हुई । १) पालिभाषा (५00 ई.पू.से १ ई तक) २) प्राकृत भाषा (१ ई.से.५00 ई. तक) ३) अपभ्रंश भाषा (५00 ई.से १000 ई. तक)

पाली को मागधी भाषा भी कहा जाता है। यह बौद्ध धर्म की भाषा है। बौद्ध साहित्य पाली भाषा में लिखा गया। प्राकृत भाषा बोलचाल की भाषा होने के कारण पंडितो में प्रचलित नहीं थी। संस्कृत नाटको के अधम पात्र इस बोली का प्रयोग करते थे। जैन साहित्य प्राकृत भाषा में लिखा गया है।

प्राकृत भाषा बोलचाल की भाषा होने के कारण पंडितो में प्रचलित नहीं थी। संस्कृत नाटको के अधम पात्र इस बोली का प्रयोग करते थे। जैन साहित्य प्राकृत भाषा में लिखा गया है। प्राकृत भाषा के पाँच प्रमुख भेय थे।

१) शौरसेनी प्राकृत जो मथुरा या शूरसेन जनपद में बोली जाती थी। इसे मध्यदेश की बोली भी कहा गया है।

२) पैशाली प्राकृत - यह उत्तर - पश्चिम में कश्मिर के आसपास की भाषाएँ।

३) महाराष्ट्री प्राकृत - इसका मुलस्थान महाराष्ट्र था।

४) अर्ध मागधी प्राकृत - यह मागधी और शौरसेनी के बील के क्षेत्र की भाषा थी।

५) मागधी प्राकृत - यह मगध के आसपास प्रचलित भाषा थी।

अपभ्रंश भाषा का प्रयोग ५00 ई. से १000 तक हुआ। इस भाषा को अपहठ, अपहस्थ, देशभाषा, देशी भाषा आदि नामों से पुकारा गया। अपभ्रंश का भाषिक अर्थ है,' बिघडा हुआ या गिरा हुआ' आधुनिक आर्य भाषाओं का विकास इसी अपभ्रंश भाषा से हुआ है। हिंदी का विकास भी अपभ्रंश से ही हुआ है। हिंदी की जननी अपभ्रंश ही है। उत्तर भारत में अपभ्रंश सात क्षेत्रिय रुपान्तरण प्रचिनतम थे, जिनसे आधुनिक भारतीय आर्यभाषाओं का कालान्तर में विकास हुआ।

शौरसेनी अपभ्रंश - पश्चिमी हिंदी, राजस्थानी गुजराती, पैशाची अपभ्रंश - पंजाबी लहंदा, ब्राचड अपभअंश - सिन्धी, खस अपभ्रंग - पहाडी, महाराष्ट्री अपभ्रंश - मराठी, अर्ध्दमागधी अपभ्रंश - पुर्वी हिंदी, मागधी अपभ्रंश - बिहारी, उडिया, बंगला अश्रमिया इस प्रकार आधुनिक आर्यभाषाओंका विकास हो गया ।

हँसना ही जिंदगी है.....

कु. कोमल देसाई (बी.ए. भाग-२)

हँसना सबको अच्छा लगता है। हँसी यह सबकी मनपसंद चीज है। हँसी हमारा आनंद और भी दुगना कर देती है। हमारे चेहरे पर हँसी की एक छटा आने से आसपास का तनावपूर्ण वातावरण भी बदल जाता है।

आपको तो पता है। आजकल का वातावरण दुषित है और हमारी जिंदगी भी भागदौड से भरी है। इस भागदौड की जिंदगी में कुछ क्षण हँसी में बिताए जाए तो कितना अच्छा होगा। हँसी हमारा आनंद व्यक्त करने का उत्तम साधन है। जो मनुष्य कभी भी अपने मुखपर हँसी नहीं लाता उसकी जिंदगी में हमेशा गमोंका साया रहता है। खुशी उससे कोसों दूर रहती है। ऐंसे लोगों सें लोग जान पहचान नहीं करते हमारे सारे दुखों का इलाज हँसी है। हँसी एक ऐसी दवा है, जो कभी खत्म नहीं होती और कभी उसे जितना चाहे उतना ले तभी भी वह हमारे लिए खतरनाक साबित नहीं होती। इस हँसी की दवा को कोई एक्सपायरी डेट भी नहीं होता।

हँसी सबका मन बहलाती है। हँसी एक ऐसा धन है जो सभी किस्म के व्यक्ति के पास होता है। चाहे वो अमिर हो या गरीब जिसके आँगन में खुशियाँ नहीं होती चाहे वो कितना भी धनवान क्यो ना हो।

आजकल इस दुनिया में गम को धुपाकर मुँह पर हँसी लाने वाले लोग बहुत कम होते है। इन लोगों का हमें आदर्श लेना चाहीए। हँसी हमारे जिंदगी में बहार लाने के लिए सहायता करती है। कोई काम कितना भी मुश्किल क्यों ना हो अगर मन से खुश हो तो वह आसान होता है। नन्हें शिशू के चेहरे पर जो खुशी होती है, हँसी होती है वह पैसोंसे खरिदी नहीं जाती। मगर इन्सान की उम्र जैसे बढती जाती है वैसेही हँसी उनसे दूर भागने लगती है। चिंताए उसकी दूर न जाती है। मगर इन्सान को ही हँसी और चिंता में से एक को चुनना पडता है। अपने मन का दर्पण है अपना चेहरा। चेहरे की मुस्कुराहट स्वच्छ और आनंदित मन की प्रतिमा है। इसिलिए हसते रहो। मुसिबतें आती है, जाती है। हमें ही उनका मुकाबला करना है। तो क्यों ना हम हँसते और हँसाते अपनी जिंदगी बिताए।

हँसते हँसते कट जाएँ रस्ते, जिंदगी यूँही गुजरती रहे खुशी मिले या गम जिंदगी यूँही चलती रहे।
पानी की तरह हँसना भी जिंदगी है।....

जिंदगी जीने के तरीके

अच्छी जिंदगी जिने के दो तरीके है ।
१) जो पसंद है उसे हासिल करना सिख लो।
२) या फिर जो हासिल है उसे पसंद करना सिख लो।

सूरज मुल्ला
(बी.ए.भाग-१)

खुशी

खुशी के लिए काम करेंगे,
तो खुशी नही मिलेगी ।
लेकीन खुश होकर काम करेंगे,
तो खुशी और सफलता
दोनो मिलेगी ।।

सूरज मुल्ला (बी.ए.भाग-१)

Section ENGLISH

Where the mind is without fear and the head is held high
Where knowledge is free
Where the world has not been broken up into fragments
By narrow domestic walls
Where words come out from the depth of truth
Where tireless striving stretches its arms towards perfection
Where the clear stream of reason has not lost its way
Into the dreary desert sand of dead habit
Where the mind is led forward by thee
Into ever-widening thought and action
Into that heaven of freedom, my Father, let my country awake

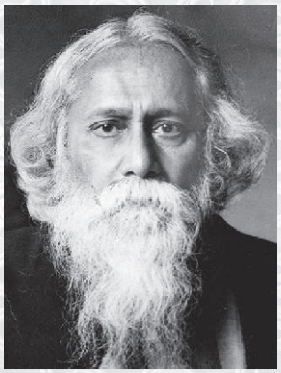

ll Rabindranath Tagore ll

● Co - Editor ●

Dr. P. M. Patil

INDEX

PROSE

1.	Mother Teresa	Radha Kashid (B.B.A. II)
2.	Mandela - Winner of Great Struggle	Yogesh Thorat (B.Sc. I)
3.	Venomous Reptiles	Ravina Phalake (B.Sc. II)
4.	Positive Thinking	Poonam Gavade (B.Sc. II)
5.	Swine Flu	Snehal Patil (B.Sc. II)
6.	Heart	Trupti Patil (B.Sc. II)
7.	Friendship	Sonali Pawar (B.B.A. II)
8.	Higher Education in India - Issues, Challenges and Suggestions	Trupti Patil (B.Sc. II)
9.	Dance : An Art	Alpa Patel (B.Com III)
10.	Just in time Mat	Mamata Thorat (B.Com III)
11.	Diseases	Kishori Kumbhar (B.Sc. II)

POEM & OTHERS

1.	**How is Life**	Priyanka Sankpal (B.B.A.II)
2.	**Thank you**	Mamata Thorat (B.Com.III)
3.	**Dosti**	Priyanka Salunkhe (B.Com.III)
4.	**Way to Survive...**	Satyajit Jadhav (B.B.A.I)
5.	**A Friend**	Priyanka Sankpal (B.B.A.II)
6.	**My India**	Pooja Mhetre (B.Sc.II)
7.	**Friendship is better than Love**	Poonam Gavade (B.Sc.-II)
8.	**Expressive Words**	Pooja Mhetre (B.Sc.-II)
9.	**Maths Puzzle**	Bhagyashri Pawar (B.Sc.I)

Mother Teresa

Radha Kashid (B.B.A. II)

" The other day I dreamed that I was at the gates of heaven and St. Peter said, 'Go back to the earth, there are no slums up here".

- Mother Teresa

The morning of 5th Sept. 1997, came with waves of tremor on 5 th sep. Mother Teresa died like such lived quietly. The slums remained but the saint of the gutters has gone.

Mother Teresa was born on 26 th Aug, 1910 in Yugaslavia. Her real name was Agnes Gonxha Bojarhia. She was the youngest of the 3 children. Her Albanian father died in mysterious. circumstances, when she was seven. Her mother who struggled to rear the three children from. She imbibed her deep faith, her charitableness, a first determination and even a sense of fragality.

There was never any doubt where her life would go. At 12 she decided to become a nun. At. 18, choosing the name of Teresa, she joined the religious order of Loreto nuns in Ireland. There in that distant land, She got the call to go India. "It is a Mission Country," She explained later.

In 1929, She came to India and it was in Kolkata She arrived to become a teacher at Loreto - School that she had her first brash with poverty. Outside the high school walls were the motijheel slums and and as she began to visit there, she send of these words, "They seemed to me at that moment like a prison wall".

For 16 years she worked as a teacher, but the call in her heart made her leave the convent and nurse the sick, the disabled and the helpless, destitates and the dying of the slums. So She decided to found a new religious order with the permission to fallow her vocation. She 8th started her work independently without any help or money, but there was her strong and powerful wish to serve the distitutes & orphans. She realized that if she wanted to nurse the sick, The medical knowledge was essential, so she took up a nursing and then she started her real journey with the helpless. abondoned poor people, to bring happiness in their lives.

In 1948, She opened her first home 'Nirmal Hriday' ....."House of the pure Hearts", a lovely home for the helpless and the dying destitutes. In 1965 she constructed a whole city reserved for lepers 'shantigar'....The city of peace. Today it works in 120 countries, where it runs 169 educational establishments, 1369 clinics and about 755 homes. It has more than 5,000 sisters, 500 concecated brothers and more than g Million lay workers.

The respect she earned was paid back through a leap of awards distinction and prizes. The Leo Tolstoy international Award. The Bharat Ratna..... The list is endless since the Noble price in 1979. She received over so National and International awards. What did these awards mean to her? She always greeted these honours in the name of poors. Some people accused her for accepting money for her work her answer was concise I never asked anybody for money, I take no salary. no government grant. no crash assistance, nothing. But every one has right to give I have no right to judge, anybody God alone has that right.

She pointed out the common people that the disabled and destitude they do not want your bread. They want your love. The naked do not want your clothes, they want human dignity.

This then was her legacy and the world will always remember her for her special definition of the words. " compassion and love".

This saint mothers compassion believed that no action is possible without the help of prayer and support of the Devine presence" is now with God. Inspire of living a full life, she felt that there was so much left undone. This frail compassionate. Angel of mercy spent a life time dedicated to "her self appointed goals", and then she slipped quietly. away leaving the world.

Life Record

27 th Aug 1910..... Born in Yugasalavia.
1928 - Joined the religious orders of sister
1929 - Landed in Kolkatta
1948 - opened 1st school for children
1952 - opened 'Nirmal Hriday'
1962 - Padmashri Award
1971 - 'Good Sameritan' & Joseph kenrdy Jr. Foundation Awards'
1976 - Ramen Magyases Award
1976 - Started Ashadham
1980 - Bharat Ratna Award
1984 - Father Moshico Platinum Award
1988 - Order of Australia
1995 - Noel Foundation Award 5th Sept.
1997 - Death

DOSTI

D : Dur rahke pass ho
O : Ouron se jo khas ho
S : Sabse pyaara jiska ehsaas ho
T : Takdeer ko jinki talash ho
I : I think wo app ho.....

- Priyanka Salunkhe (B.Com III)

HOW IS LIFE ?

Rich says,
Life is funny
Poor says,
Life is money
Poet says
Life is full of joy
Small boy says
Life is a cry
And I say,
Life is like mathematics,
Add your friends,
Subtract you enemies,
Divide you sorrows,
Multiply your happiness!

- Priyanka Sankpal (B.B.A.II)

THANK YOU !!

In different Languages

French - Merci
Japanese - Arigato
Chinese - Xiexie
German - Danke
Italian - Grazie
Latin - Gratian Titi Ago
Russian - Spasibo
Spanish - Gracias
Arabic - Shukran
Dutch - Dank u

- Mamata Thorat (B.Com.III)

MANDELA
Winner of Great Struggle

Yogesh Thorat (B.Sc.I)

" I have fought against white and black domination. I have cherished the idea of a democratic and free society in which all persons live together in harmony and with equal opportunities"

Rolihlahla Mandela born into the Madiba clan in Mveza. Transkei on July 18, 1918, to Nongaphi Nosekeni & Nkosi M. G. Nandela, principle counsellor to acting king of Thembu people. His father died when he was 12 yrs old (1930) and young Rolihlahla became a word of Jongintaba at great place in Mghekezweni. Hearing the elder stories of his ancestor's valour during the war of resistance. he dreamed also of making his own contribution to freedom struggle of his people.

He attended primary school in Qunu where his teacher Miss Mdingane gave him name 'Nelson' in accordance with the custom to give all school children 'christian' names. He completed his junior certificate at Clarkebury Boarding institute and went on to Healdtown, a Wesleyan sec. school of some repute, where he matriculated. Nelson Mandela began his studies for a Bachelor of Arts degree at University college of Fort Hare but did not complete degree there, as he was expelled for joining in a student protest. Then he completed his degree in South Africa. & again went back to Fort Hare to complete the graduation in 1943.

On his return to Great place at Maqhekezweni the king was furious & said -If he wouldn't return to Fort Hare he would arrange wives for him & his cousin Justice. Therefore, they run away to Johansburg insted, arriving there in 1941. There he worked as a mine security officer.

He began studying for an LLB at University of the Witwatersrand. By his own admission he was a poor student and left university in 1952 without graduating. He only started studying again in London but also didn't complete that degree. In 1989, while in the last month of his imprisonment he obtained an LLB through the University of South Africa.

In 1944, he married walter Sisulu's cousin Evelyn Mase, a nurse. They had two sons & two daughters. They seperated in 1955 & divorced in 1958.

In 1952, he was choosen at the National volunteer in chief of the defiance compaign with Maulvi Cachalia as his deputy. He and 9 others were charged under the suppression of communism Act for their part in the campaign and sentenced to 9 months hard labour. Suspended for 2 yrs. A two-year diploma in low on top of his B.A. allowed Nelson Mandela to practice law, and in August 1952, he was banned for first time. As a restricted person he was only permited to watch in secret as the freedom charter was adopted in Kliptown on 26th June 1955. Nelson Mandela was arrested in country wide police swoop on December 1955, which led the 1956 Treason Trial. He and his colleagues in the treason Trial were among thousand detained during the state of emergency.

Days before the end of the treason trial Nelson Mandela travelled to Pieter maritzburg to speak at the All-in Africa conference which resolved that he should write to prime minister Verwored requesting a non - recia national convention and to warn that he should not agree. There would be national strike against South Africa becoming a republic. As soon as he and his colleagues were acquitted in the

Treason Trial, Nelson Mandels went underground & began planning a national strike.

On Jan, 1962 using the adopted name David Motsamaji, Nelson Mandela secretly left South Africa, He traveled around Africa & visited England to gain support for the armed struggle. He received military training. But in July 1962 he was arrested in police roadblock outside howick. He was charged with leaving the country illegally & inciting workers to strike. Within a month police raided a secrete hide out in Rivonia used by ANC & Communist party activist & several of his comrades were arrested. While facing the death penalty his words to the court at the end of his famous "speech from the Dock" on 20 th April 1964 became immortalized.

"I have fought against white domination and I have fought against black domination. I have cherished the idea of a democratic & free society in which all persons live together in harmony & with equal opportunities. It is an ideal which I hope to live for and to achieve. But if it needs, It is an ideal for which I am prepared to die."

On June 1964, Nelson Mandela & seven other accused and the next day were sentenced to life imprisonment. Nelson Mandela's mother died in 1968 and his eldest son thembi in 1969. He was not allowed to attend to their funerals. In March 1982, Mandela was transferred to pollsmoor Prison in CapeTown. When he returns to prison in November 1985 after prostate surgery he was held alone.

On 12th August 1988, he was taken to hospital where he was diagnosed with TB. After more than 3 month in two hospitals, he was transferred to a house at Uicher Verster prison near paarls where he spent hist last 14 month of imprisonment. He was released on sunday 11 Feb. 1990. In 1991 Mandela was elected ANC President. In 1993 he won the Nobel Peace Prize and on 27th April 1994 he voted for the 1st time in his life.

On 10th May 1994, he was South Africa first democratically elected President Mandela stepped down in 1999 after one term as president. He continued to work with the Nelson Mandela children's fund. In April 2007 his grandson Mandla Mandela became head of Mvezo traditional council at a ceremony at Mvezo Great place.

"Nelson Mandela never wavered in his

devotion to democracy, equality learning. Despite terrible provocation, he never answered racism with racism. His life has been on inspiration to all who are oppressed and deprived; to all who are opposed to oppression and deprivation."

Such a great struggler Nelson Mandela left this world on 5th Dec. 2013.

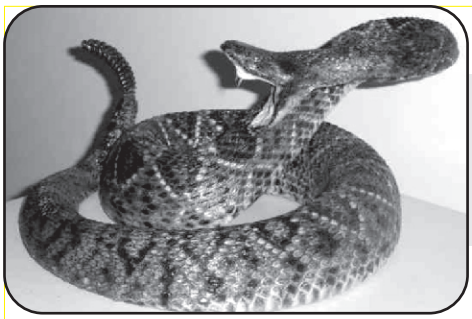

Venomous Reptiles

Ravina Phalake (B.Sc.II)

Venom is a brew of substance called enzymes which can attack the blood muscles, organs and the central nervous system.

In United States of America & Canada, only 21 species of snakes & one lizard are venomous, which meas that they are able to pass venom into a victim through a bite. The venomous species are the pit vipers, (15 rattlesnakes, the copperhead & the cotton mouth), three coral shakes, the yellow-bellied sea snake These species rarely bite people most bite only when harassed.

What is Venom?

Venom is a brew of substance called enzymes which can attack the blood muscles, organs & the central nervous system. The most venoms have more than one of these enzyme.

What's Yellow, Black & Red All overs?

There are two types of snakes.
A coral snake & Eastern coral snake. The shout is black at the tip & the red rings around the body are bordered by yellow on either side. The front fangs are short & fixed.

How can you identify a pit viper?

Look for eye's with vertical pupils. a tiny pit in the face between the eye & the nostril, a spear, shaped head, long hinged fangs. & a stout body. copperheads, e.g.. cottonmouth

Warning! -

Copperheads, Cottonmouth & rattlesnakes are patterned to blend in with their surroundings. If a predator threatens, the rattlesnake will warn to away by vibrating its rattle, made up of horny segments at the tip of it's tail. If all else fails, the snake will bite with its large fangs. Pit vipers are able to direct a strike in total darkness.

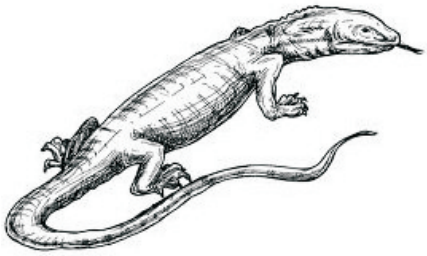

Monster Lizard -

There is only one venomous lizard in U.S.A. named Gila monster. Anyone foolish enough to mess with this creature is in for a very powerful & painful bite. The venom is usually not deadly to humans, but once it bites down the Gila monster does not like to let go.

How to Avoid Venomous Shake bite ?

Before you venture out learn to recognize venomous species, you should following things.
* Find out which venomous species live in your area & the habitats where you are likely encounter them.
* Always go in the field with a friend & wear boots & loose. fitting pants.
* Watch where you place your hands & feet, especially when climbing or stepping over fences, large rocks & logs.
* If you see venomous reptiles, keep your distance. Do not go near them or try to touch them.

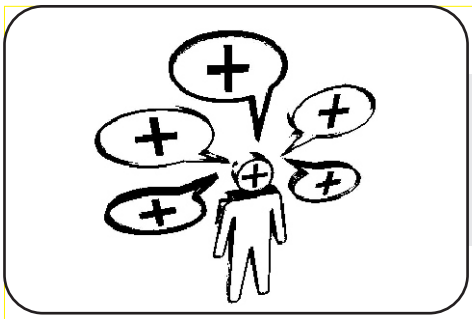

Positive Thinking

Poonam Gavade (B.Sc.II)

" Positive thought is the best food for mind,
and every negative thought is a drop of Poison".

Our actions and behavior are originated from our thoughts and desires. Mind has a huge reservoir in which all of our past experiences are stored. Our perceptions are directly influenced by our previous experience. Hence, the most the positive experiences, is the greater positive mindest. The best way of increasing positive mindest is to expose oneself to as many positive experiences as possible, and also to avoid exposure to negative experience as much as possible. A negative experiences are like a drop of poison in the reservoir of mind.

Just as it is essential to eat best possible food for physical health, positive expenriences serve as ideal diet for the mind. We should be aware and careful about every experience. Therefore, we should receive or generate and check whether it is positive.

* Improvement of positive motivation can be achieved at two levels:

1) Avoiding negative experiences and thoughts.

2) Deliberate exposure to positive expreience and thoughts.

" So, positive thoughts creats happiness in our life,and becomes key to success".

Way to Survive is Managing Things.....

You plan something to organize everything
To organize everything you do staffing

If you do staffing, you are directing
If you are directing, you are co-ordinating

Your co-ordinating becomes managing
If you are managing, you are controlling

When you are controlling, you start working
When you start working, you are progressing
And that is how you are succeeding.

- Satyajeet Jadhav (B.B.A.I)

Swine FLU

Snehal Patil (B.Sc.II)

The swine flu is a respiratory disease caused by influenza viruses that infects the respiratory tract of pigs & results in a barking cough, decreased appetite, nasal secretion & listless behavior.

[Swine Flu (Influenza)
A (H_1N_1 & H_3N_2V) virus]

In 2009, Swine Flu outbreak was due to infection with the, so called H_1N_1 virus, Swine Flu was first observed in Maxica.

The Swine Influenza virus was 1st isolated from pigs in 1930 in the U.S. The swine flu viruses may mutate (change) so that they are easily transmissible among humans.

Symptoms of swine flu in humans are similar to most influenza infections. Fever (100F or greater). Cough, nasal secretion, fatigue, & headache two antiviral agents Zanamivir (Relanza) & Oseltamivir (tamiflu) have been reported to help prevent or reduce the effect of swine flu if taken within 48 hours of the on set of symptoms.

The H_1N_1 flu was mainly found infecting people & exhibits two main surface antigens H_1 (hemagglutinin type 1) & N_1C neuraminidase type 1)

Causes of Swine Flu :

The causes of the 2009 swine flu was an influenza. A virus, type designated as H_1N_1. In 2011 a new type of swine flu virus was detected. The new strain was named influenza A (H_3N_2) V. Only a few people (mainly children) were first infected.

The H_3N_2 has been detected and caused fue. but this strain is different from H_3N_2 v. In general all of the influenza viruses have a structure similar to the H_3N_1 virus : Each type has a somewhat different H & N structure.

Symptoms of Swine Flu :

The symptoms of swine flu are similar to most influenza infections: fever (100 F or greater) cough, nasal secretions, fatigue & headache, with fatigue being reported in most infected individuals.

In Maxico, many of the initial patients infected with H_1N_1 influenza were young adults which made some investigators speculate that a strong immune response as seen in young people may cause some collateral tissue damage.

Treatment for Swine Flu :

The best treatment for influenza infection in human is prevention by vaccination. This work by several laboratories has recently produced vaccines. The 1st vaccine released in October 2009 was a nasal spray vaccine, that was approved for use in healthy individuals age 2 through 49. The injectable vaccine made for killed H_1N_1 become available in 2nd week of October 2009.

Almost all vaccines have some side effects. The common side effects of H_1N_1 vaccines are typical of flu vaccines used over many year. They are as follows..

***Flu shot -** soreness, redness, minor swelling at the shot side muscle aches, low-grade fever & nausea do not usually last more that about 24 hours.

***Nasal Spray -** Runny nose, low grade fever, vomiting headache, wheezing cough & sore throat. The flu shot (vaccine) is made from killed virus particle so person cannot get the flu from from a flu shot.

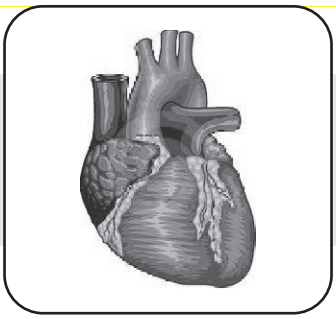

Heart

Trupti Patil (B.Sc.II)

"The Heart is major and muscular organs in the human body. Life goes with its beats stop Life stops. So, don't hurt to Heart."

The heart is a large, hollow, muscular organ in the human body. It is a major organ of the circulatory system. It is located in the middle of the chest between the lungs. The heart is made of special muscles known as cardiac muscles. The arteries and veins help the heart in circulating blood throughout the body. Blood supplies oxygen and nutrients to the body.

Heartbeat :

The human heart beats 72 times a minute. The period of complete contraction and relaxation of the heart muscles makes one heartbeat. There are two stages in a heart beat. They are called systole and diastole. When the ventricles contract and send blood to the lungs, systole occurs. When the ventricles relax and receive blood, diastole occurs. Systole and diastole involve the closing of the heart valves that produces a lub-dup sound. They continuously alternate as long as heart continues to beat.

Working of the heart :

The oxygen-poor blood is pumped through the right atrium & the right ventricle while oxygenated blood is pumped through the left atrium & left ventricle in the following steps :

1) Oxygen - poor blood from body enters the right atrium from the superior vena cava & the inferior vena cava.

2) Oxygen - poor blood leaves the right ventricle via the pulmonary artery, which takes blood to lungs via the right & left branches of pulmonary artery.

3) Oxygen - rich blood enters the left atrium from the pulmonary veins.

4) Oxygen - rich blood leaves the left ventricle by the ascending aorta, which takes blood to the body via it's system of arteries, arterioles, and capillaries.

JOKES

A foremen told a labour to dig a hole in the road.

Labour : What shall I do with the earth, sir?

Foreman : Don't be silly! Just dig another hole & buty it

- **Priyanka Sankpal** (B.B.A.II)

Friendship

Sonali Pawar (B.B.A. II)

"Friends are angles who lift us to our feet. when our wings have trouble remembering how to fly"

Friendship is the most precious degree of human association and a natural instinct to men which is essential for human beings to live a complete social life. A friendship may be of kinder souls of or based on natural likings or common interests which grow slowly but surely. True friendship is a peculiar boon of heaven given to man is founded only on the purity and goodness of human nature.

No man is so miserable as one who has no loving trusting friends. Francies Bacon rightly said," The worst solitude is to have no true friendship" because it is a friendship which gives the greatest happiness of life, inspires us to live, teaches us the secretes to love and to be loved. As the saying goes, good friends multiply our joys and divide our griefs. Prosperity can become doubly enjoyable in the company of good friends. They sympathize with us in our troubles, help us in difficulties, encourage us in moments of fear and doubt with a friend to share them the burdens of sorrow and despair become very lose their bitterness. The value of true friendship lies in the fact that it brightens our life like the sun in the sky. The influence of friendship in the formation of our character is great. It is only true friendship, the mark of which we bear till at last moments.

Friendship knits a bond of affection between different persons a bond of what a poet says," secret sympathy that heart to heart and mind to mind in body and in soul both bind."

Surely, true friendship brings to us the new meanings of selfless love, devotion, self control and tolerance, the glorious paths to successful life. Good friends appraise our actions. point out our error and save us from going astray. They guide us and encourage us in right and noble endeavors. The friendship grows good willl and solace among us and leads us to the mutual trust and understanding as well as in the broad sense of international understanding.

Friendship is a sheltering tree in our life that develops some of the finest qualities of human nature which otherwise would have lain dormant forever.

True friendship is a light of life that shows the way.

Higher Education in India
Issues, Challenges and Suggestions

Trupti Patil (B.Sc.II)

The time has come to create a second wave of institution building and of excellence in the fields of education and research
- Dr. Manmohan Singh.

After independence, there has been tremendous increase in institutions of higher learning in all disciplines. But with the quantitative growth, it has been able to attend to the core issue of quality. India is today one of the fastest developing countries of the world with the annual growth rate going above 9% . In order to sustain that rate of growth, there is need to increase the number of institutes and also the quality of higher education in India. To reach and achieve the future requirements, there is an urgent need to relook at the Financial Resources, Access and Equity, Quality Standards, Relevance and at the end the Responsiveness.

Recently, Indian Prime Minister has painfully expressed his view on Indian higher education system. Our University system is, in many parts, in a state of despair. In almost half the districts in the country, higher education enrollments are abysmally low, almost two-third of our universities and 90 per cent of our colleges are rated as below average on quality parameters....*"I am concerned that in many states university appointments, including that of vice-chancellors, have been politicized and have become subject to caste and communal considerations, there are complaints of favoritism and corruption".*

- Prime Minister Manmohan Singh in 2007

Most observers agree that Indian higher education, the significant and impressive developments of the past few decades notwithstanding, faces major challenges in both quantitative and qualitative terms. Perhaps the clearest and boldest statement of this issue can be found in the " Report to the Nation 2006" of the National Knowledge Commission which concludes that there is ' a quiet crisis in higher education in India that runs deep', and it has to do with both the quantity and the quality of higher education in India.

A recent evaluation of universities and research institutes all over the world, conducted by a Shanghai University, has not a single Indian University in the world's top 300 while China has six. The Indian Institute of Science, Bangalore, comes in somewhere in the top 400 and IIT, Kharagpur, makes an appearance after that. Yet this decisive edge also has its shortcomings. Besides top rated universities provide highly competitive world class education to their pupil. India is also home to many universities which have been founded with the sole objective of making easy money. UGC and other Regulatory authorities have been trying very hard to extirpate the menace of private universities which are running courses without any affiliation or recognition. Students from rural and semi urban background often fall prey to these institutes and colleges. Today, Knowledge is power. The more knowledge one has, the more empowered one is. According to the University Grants Commission (UGC), India needs 1500 more universities with adequate research facilities by the end of the year 2015 in order to compete in the global market.

Recognizing this dual challenge, the Indian Prime Minister, Manmohan Singh, severely criticized in a recent speech the

serious qualitative deficiencies in Indian higher education while at the same time announcing plans for a major expansion of the system. Reflecting on the findings of a confidential report by the National Assessement and Accreditation Council, which is affiliated to the University Grants Commission (UGC), he expressed his concern over the fact that two thirds (68%) of the country's universities and 90 percent of its colleges are "of middling or poor quality" and that well over half of the faculty in India's colleges do not have the appropriate degree qualifications. Knowledge is the base for overall growth and if the nation has to be competitive and to be at par with the globalization pace, we will have to respond to the market forces.

SUGGESTIONS FOR IMPROVING QUALITY OF HIGHER EDUCATION -

There are some suggestions and Expectations from Government, Industry, Educational Institutions, parents and students for improving quality of higher education;

1) Towards a learning Society : As we move towards a learning society, every human activity will require contributions from experts, and this will place the entire sector of higher education in sharp focus.

2) Industry and Academia Connection : Industry and Academia connect necessary to ensure curriculum and skills in line with requirements.

3) Incentives to Teachers and Researchers : Industry and students are expecting specialized courses to be offered so that they get the latest and best in education and they are also industry ready and employable.

4) Innovative Practices : The new technologies offer vast opportunities for progress in all walks of life. It offers opportunities for economic growth, improved health, better service delivery, improved learning and socio-cultural advances.

5) TO mobilize resources : The decline in public funding in the last two plan periods has resulted in serious effects on standards due to increasing costs on non-salary items and emoluments of staff, on the one hand, and declining resources, on the other.

6) Coming of Information Age : The world is entering into an Information Age and developments in communication, information and technology. It will open up new and cost effective approaches for providing the reach of higher education to the youth as well as to those who need continuing education for meeting the demands of explosion of information, fast changing nature of occupations, and lifelong education. Knowledge, which is at the heart of higher education, is a crucial resource in the development of political democracy, the struggle for social justice and progress towards individual enlightenment.

7) Student-Centred Education and Dynamic Methods : Methods of higher education also have to be appropriate to the needs of learning to learn, learning to do, learning to be and learning to become.

8) Public Private Partnership : PPP is most essential to bring in quality in the higher education system. Governments can ensure PPP through an appropriate policy.

9) To Provide Need Based Job-Oriented Courses : All round development of personality is the purpose of education. But the present day education is neither imparting true knowledge of life and nor improving the talent of a student by which one can achieve laurels in the field one is interested.

10) International Cooperation : Universities in India have been a primary conduit for the advancement and transmission of knowledge throrgh traditional functions such as research, innovation, teaching, human resource development, and continuing education. International cooperation is gaining importance as yet another function.

11) Towards a New Vision : India realizes, like other nations of the world, that humanity stands today at the head of a new age of a large synthesis of knowledge, and that the East and the West have to collaborate in bringing about concerted action for universal upliftment, and lasting peace and unity.

12) Cross Culture Programmes : After education, tour to all the places in India and world as far as possible with the cooperation of

government is necessary so that one can understand about people, culture, arts, literature, religions, technological developments and progress of human society in the world.

13) Action Plan for Improving Quality : Academic and administrative audit should be conducted once in three years in colleges by external experts for ensuring quality in all aspects of academic activities.

14) Individuality : The life of one will not be interesting but rather boring, monotonous and frustrating.

15) Privatization of Higher Education : In any nation, education is the basic necessity for the socio - economic development of the individuals and the society.

16) Quality development : Quality depends on its all functions and activities : teaching and academic programs, research and scholarship, staffing, students, building, facilities, equipments, services to the community and the academic environment.

17) World Class Education : Indian government is not giving priority to the development of standard in education. India should aspire for the international standard in education.

18) Personality Development : Finally, education should be for the flowering of personality but not for the suppression of creativity or natural skill. In the globalized world opportunities for educated people are naturally ample in scope.

19) Status of Academic Research Studies : If we see the number of researchers engaged in Research and Development activities as compared to other countries we find that we have merely 119 researchers, whereas Japan has 5287 and US has 4484 researchers per million of population.

20) Stipends to Research Fellows : The number of Ph.Ds from Indian Universities should increase with proper standards. This should be seen in the context of extremely low fraction of Ph.Ds in India in relation to M.Sc/B.Tech., as compared to what it is in USA, UK, Germany, Japan etc.

21) Fair Quality Assurance System : Colleges and Private institutes should set up Internal Quality Assurance Cell and must follow a minimum standard to give degrees.

22) To increase Quantity of Universities : We need more universities because we are more in number and present number of universities is too less. On 13th June, 2005 Government of India constituted a high level advisory body known as National Knowledge Commission (NKC) to advise the PM about the state of education in India and Measures needed to reform this sector.

23) Examination Reforms : Examination reforms, gradually shifting from the terminal, annual and semester examinations to regular and continuous assessment of student's performance in learning should be implemented.

24) High - tech Libraries : Our university libraries have a very good collection of books, but they are all in mess. A library must be online and conducive for serious study. Indian universities should concentrate more on providing quality education which is comparable to that of international standards.

Conclusion : According to Prime Minister of India Dr. Manmohan Singh ' The time has come to create a second wave of institution building and of excellence in the fields of education, research and capability building.' We need an educational system that is modern, liberal and can adapt to the changing needs of a changing society, a changing economy and a changing world. The thrust of public policy for higher education in India has to be to address these challenges. However, one university can't make much difference. If the government welcomes more such initiatives, the future will be ours. We will be able to match and compete with other countries and the dream to be the world's greatest economy won't be difficult to achieve.

Dance : An Art

Alpa Patel (B.Com.III)

Dance is an art. it changes according to local tradition of the respective state, ethic & Geographic regions. Today, it has been changing with changing time.

Folk dances are numerous in number & style, according to the local tradition of the respective state, ethic or geographic regions. In Hindu mythology, dance is believed to have been conceived by Brahma. Brahma inspires the sage Bharata Muni to write the Natya Shastra, a treatise on performing arts, from which a codified practice of dance & drama emerged.

Classical dance in India has developed a type of dance-drama that is a form of a total theatre. The dances act out a story almost exclusively through gestures. The most of the classical dances in act stories from Hindu mythology. Each form represents the culture & ethos of a particular region or a group of people.

1) Bharatanatyam :

Bharatanatyam is a classical dance form, the South Indian state of Tamilnadu, practiced predominantly in modern times of women. The dance is usually accompanied by classical music. Its inspirations come from the sculptures of the ancient temple of Chidambaram. It was codified & documented as a performing art in the 19 the century by four brothers known as the 'Thanjavur Quartet" whose musical compositions for dance form the bulk of the Bharatanatya repertoire even today.

2) Kathakali :

Kathakali (katha-Story, kali - Performance) is highly stylized classical dance drama form which originated from kerala in the 17 century. This classical dance form is particularly noticed for dancer's elaborate costume, towering head gear, billowing skirts & long silver nails. Kathakali is performed regularly at festivals in temples.

3) Kathak :

Kathak is one of the eight forms of Indian Classical dances, originated from India. This dance form traces its origins to the nomadic bards of ancient northern India, known as kathakars or story tellers. Its form today contains traces of temple & ritual dances & certain features of persian dance & central Asian dance. For me, no one does it better than Madhuri Dixit.

4) Kuchipudi :

Dating back to 2nd century BCE, it is a classical dance from the South Indian state of Andhra Pradesh. The performance usually begins with some stage rites, after which each of character on to the stage & introduces him/herself with a small composition of both song & dance to introduce the identity, set the mood, of the character in the drama. The dance is accompanied by song which is typically carnatic music. The singer is accompanied by meidangam, violin, flute & thefambuta.

5) Odissi :

Odissi known orissi is one of the eight classical dances, forms of India. It originates from the state of Odisha, in esteen India.

WESTERN DANCE

1) Hip - hop Dance :

Hip-hop dance refers to "street Dance" styles primarily performed to hip - hop music. It includes a wide range of styples primarily breaking, locking & popping which were created in the 1970's & made popular by dance crews in

the United States.

2) Tap Dance :

Tap dance is a form of dance characterized by a tapping sound that is created from trutal plates that attached to both the ball & heel of the dancer's shoe. Special shoes are made for dancing the tap. Tap dance has roots in African American dancing the tap. Tap dance has roots in African American dancing such as Juba dance. It is believed to have begun in the mid-1800's during the rise of minstrel shows.

3) Belly Dance :

Belly dance is western-coined name for a "traditional west Asian" dance, especially rags shargi. It is sometimes also called Middle Eastern dance or Arabic dance in the west. The term 'Belly dance' is a misnomer as every part of the body is involved in the dance. It is basically originated from Middle East. For me, no one does it better than shakira.

4) Break Dance or B- boying :

Break Dance or B- boying or B-girling is a form of street dancing style popularizal by Michate Jackson. The dance consists of four primary elements : toprock, downrock, power moves & freezes / suicides. This style of dance is very acrobatic & has elements of gymnastics in it. This style of dance calls for strength, skill, balance & technique amongst other things.

5) Ballet :

This is performance dance & it originated in Italy during the 50 th century. The dance developed in France & Russia, and evolved from performance dance to concert dance. It is a very complicated form of dancing & is taught in different ballet schools all over the world. It involves pointed work, flow & very precise acrobatic movements. The ballet went from romantic, to expressionist & neoclassical ballet.

6) Salsa :

Salsa is a syncretic dance genre from cuba. Salsa is normally a partner dance, although there are recognized solo forms. Salsa is usually danced to the salsa music although most people perform the steps with Latin American music as well. This dance style is very popular throughout the Latin America & over time. It spread, through North America, Europe, Australia, Asia & the Middle East.

Just in Time Management System or Technique

Mamta Thorat (B.Com. III)

The management system is related to attitude of the person which motivates him to do things by heart.

The management system, by which the nation introduced ourselves as number one country in the world.

What is the name of the country? Do you know? Is it India, America, England, Australia?

No it is not India or biggest country in the world America or ruler of the world England, but the smallest country JAPAN. The system is related to attitude of the person or employee or the employer, it motivates the person to do the things by hearts.

When first developed in Japan in the 1970s. the idea of just-in-time (JIT) marked a radical new approach to the manufacturing process. It cut waste by supplying parts only as & when the process required them. The old system become know (by contrast) as just-in-case; inventory was held for every possible eventuality, just in case it came about.

JIT eliminates the need for each stage in the production process to hold butter stocks, which resulted in huge savings. JIT has other advantages too. It involves the workforce much more directly in controlling their own inventory needs & it allows a variety of models to be produced on the same assembly line simultaneously. Before its introduction assembly lines had been able to cope with only one model at a time. To produce another model required closure of the line & expensive retooling.

Salient Features of Just In Time :-

1) Reduce better Inventory.
2) Decrease set-up costs.
3) Decrease procurement costs.
4) Increases Permanent relation with customers.

Effects of Just In Time :

1) A huge amount of cash released as in-Process inventory is built out & sold.
2) The response time of factory falls, resulting in improved customer satisfaction.
3) Product may be built to order completely eliminating the risk they will not be sold. This dramatically improves the company's return on equity by eliminating a major sources of risk.
4) Dramatic improvement in quality.
5) In the commercial sector, it eliminates one or all of the ware houses in the link between factory & retail establishment.

Problems of Just In Time

1) The major problem of this system operation is that it leaves the supplier & downstream consumers open to supply stocks.
2) Any delay in delivery means that additional safety stocks need to be held if a stock out is to be rendered very unlikely.

Diseases

Kishori Kumbhar (B.Sc.II)

All Diseases can be prevented if precautions are properly taken.

A disease is a condition of the body in which an organ or an organ system functions incorrectly. The term disease is also sometimes used to refer to injuries and disabilities.

Diseases can be caused by a variety of external factors, such as bacteria, viruses, parasites, toxins etc. They can also be caused by various internal factors like genetic defects blood disorders or nutritional deficiencies. Most diseases are curable if defected early though some are deep seated, chronic and are ultimately fatal. Almost all diseases can be prevented if precautions are taken.

Disease	Description	Symptoms	Consult
Alzheimers disease	Neurodegeneratve disease	Progressive decline in brain function	Neurologist
Anaemia	Low count of RBCs	Fatigue, weakness, shortnesss of breath, pale skin, rapid heart beat	General Practitioner
Chronic Asthma	Inflamation of the airways	Wheezing, chronic and recuring cough, shortness & breath	General Practitioner
Appendicitis	Inflammation of appendix	pain and tenderness in lower right side of abdomen, nausea, vomiting	General Surgeon
Beri-Beri	Cardiovascular disease, nervous system disease	Partial paralysis, numbness in the extremities, vomiting.	General practitioner, neurologist, cardiologist
Cancer	Uncontrolled division of cells of any tissue	Lump or growth	Oncologist
Cardiac arrest	Cassation of normal circulation of the blood	Chest pain, loss of consciousness, no breathing, no pulse.	Cardiologist
Diabetes	Inability of the body to regulate the amount of sugar in blood	Fever, pain in the joints, nausea, stomach cramps and vomiting	Diabetologist

Migraine	Painful neurological condition	Intense periodic headache	Neurologist general Practitioner.
Rheumatic fever	Auto immune inflammatory disease affecting the joints, heart and brain	Fever, pain in the joints, nausea, stomach cramps and vomiting	Rheumatologist
Scabies	Contagious skin disease	Severe and continuous itching	Dermatologist
Rheumatoid arthritis	Auto immune disease, chronic inflammation of the joints	Swollen of painful joints	Rheumatologist
Sciatica	Pain in the lower back	Pain radiating from back to the thigh and below the knees.	General practitioner or physical the rapist.
Strep throat	Contagious disease can used by infection with streptocal bacteria	Fever, Pain, redness and swelling of the throat and tonsils.	General Practitioner.

My India

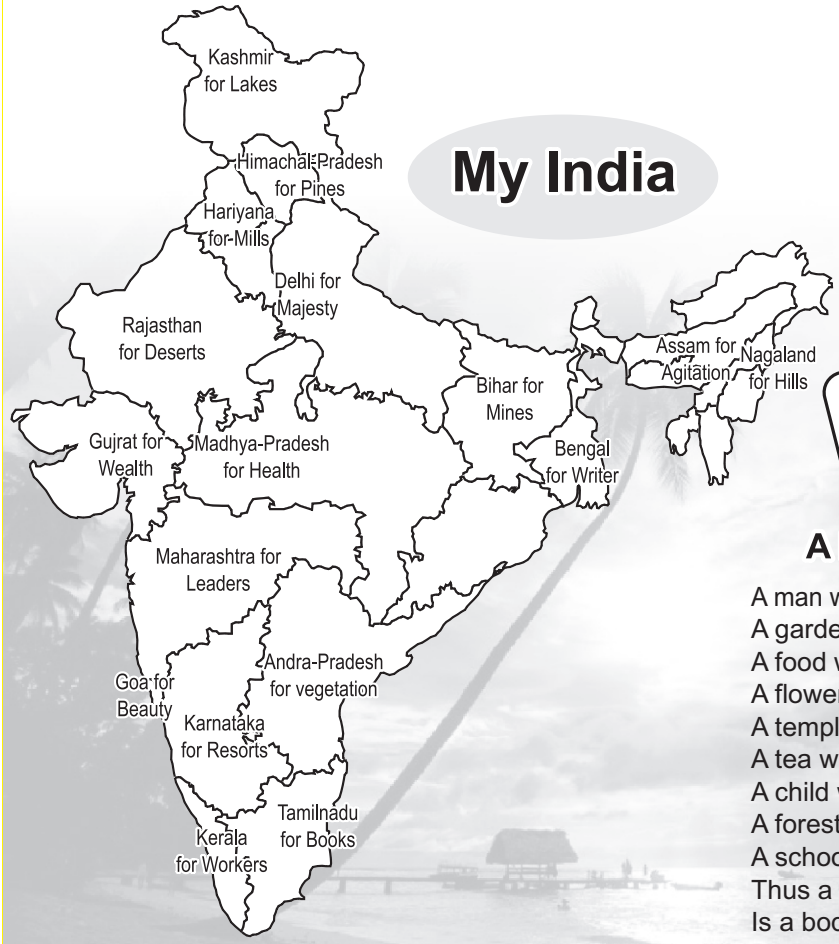

- **Pooja Mhetre** (B.Sc.II)

A Friend !

A man without friend is just like :
A garden without flower
A food without flavor
A flower without smell
A temple without bell
A tea without suger
A child without a eagerness
A forest without trees
A school without fee
Thus a man without friend,
Is a body without soul.

- **Priyanka Sankpal** (B.B.A.II)

Friendship is better than Love

1 Ladke ne marne ke
3 Minute pahle 2 SMS kiye,
1st girlfriend ko
2nd dost ko
Mai ja raha hu reply fast,
1st reply girlfriend ka aya,
'Tum kaha ja raha ho,
I am busy hum baad
me milenge, ye padh kar
use bahut dard hua.
2nd SMS dost ka aaya
"abe kamine akele kaha
ja raha hai ruk mai
bhe aata hu".
ye padh ke o muskuraya our bola.
aaj fir pyar dosti se har gaya.
so, friendship is better than Love.

Poonam Gavade (B.Sc.-II)

Expressive Words

The most bitter word.....Alone

The sweetest word.....Mother

The most cruel word.....Revenge

The most saddest word.....Forgotten

The most wanted word.....Smile

The most warmest word.....Friendship

The most final word.....Death

The most beautiful word.....Love.

- Pooja Mhetre (B.Sc.-II)

MATHS PUZZLE

13837 x Your Age x 3 = **Your age will be repeated 4 times.**
(Suppose your age is 18 then answer is 18181818)

1 x 8 + 1 = 9
12 x 8 + 2 = 98
123 x 8 + 3 = 987
1234 x 8 + 4 = 9876
12345 x 8 + 5 = 98765
123456 x 8 + 6 = 987654
1234567 x 8 + 7 = 9876543
12345678 x 8 + 8 = 98765432
123456789 x 8 + 9 = 987654321

Your Cell Numbers Last Digit x 2 + 5 x 50 + Your Age + 365 - 615 = **Your Age**
(The last two no's is your age & the first no. is your cell's last number.)

- Bhagyashri Pawar (B.Sc.-I)

विभाग कला

● विभागीय संपादक ●

सौ. एन. एस. पाटील

ऐश्वर्या काशीद
(बी.कॉम. भाग-१)

सचिन वायदंडे
(बी.सी.ए.-१)

प्राजक्ता माने
(बी.ए.-३)

शितल पवार
(बी.कॉम.भाग-३)

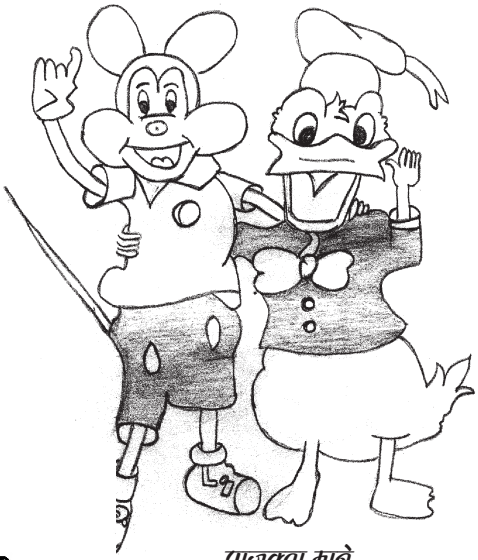

प्राजक्ता माने
(बी.ए.-३)

ममता थोरात
(बी.कॉम.भाग-३)

प्राजक्ता माने
(बी.ए.भाग-३)

अमित शिंदे
(बी.कॉम.भाग-२)

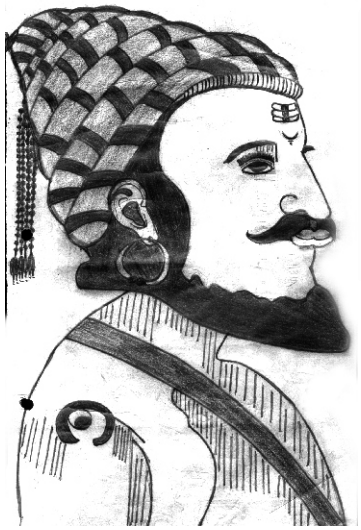

अमित शिंदे
(बी.कॉम.भाग-२)

दिक्षा पाटील
(बी.कॉम.भाग-३)

अबोली पवार
(बी.ए.भाग-३)

शितल पवार
(बी.कॉम.भाग-३)

पल्लवी शिंदे (बी.सी.ए.-१)

पलूस शिक्षण प्रसारक मंडळाचे,

कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, पलूस

ता. पलूस, जि. सांगली - ४१६ ३१० (महाराष्ट्र)

वार्षिक अहवाल सन २०१३-१४

राष्ट्रीय सेवा योजना

महाविद्यालयीन जीवनात विद्यार्थ्यांमध्ये राष्ट्रीय सेवा व श्रमसंस्काराच्या माध्यमातून मुल्यशिक्षण व व्यक्तिमत्त्व विकास करण्यासाठी महाविद्यालयामध्ये राष्ट्रीय सेवा योजना सन १९९६-९७ पासून सुरू करण्यात आली. सध्या या योजनेमध्ये दोन संघ कार्यरत असून या वर्षी एकूण २०० विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतला आहे. त्यापैकी प्रथम वर्ष एन्.एस्.एस्. मध्ये ५० मुले व ६० मुली नियमितपणे कार्यरत आहेत. या शैक्षणिक वर्षामध्ये दिनांक २८ जून २०१३ रोजी कमिटीची मिटींग प्राचार्य समवेत झाली व वार्षिक नियोजन तयार केले. संपूर्ण प्रवेश प्रक्रिया दि. १ जुलै २०१३ ते १० जुलै २०१३ या कालावधीत पूर्ण करण्यात आली व नियोजनाप्रमाणे कार्यक्रमास सुरवात झाली.

नियोजनाप्रमाणे सन २०१३-१४ मध्ये एकूण २७ विद्यार्थ्यांनी विद्यापीठस्तरीय विशेष श्रमसंस्कार शिबीरामध्ये यशस्वीपणे सहभाग घेतला. त्याचप्रमाणे प्रजासत्ताक दिन संचलनासाठी पूर्व निवड शिबीरामध्ये दोन स्वयंसेवकांनी सहभाग घेतला होता.

सन २०१३-१४ मध्ये खालील प्रमाणे विविध उपक्रम यशस्वीपणे राबविणेत आले. त्यासाठी मा. प्राचार्य, मा. सरपंच व मा. उपसरपंच ग्रामपंचायत पलूस, मा. श्री. बापूसाहेब येसुगडे, मा. श्री. अजित कुमार उर्फ (बाबासाहेब) पाटील, घोगांव, सरपंच व उपसरपंच घोगांव ग्रामपंचायत व मा. अध्यक्ष व पदाधिकारी पलूस शिक्षण प्रसारक मंडळ, पलूस यांचे सहकार्य व मार्गदर्शन लाभले.

१) दि. २८/६/२०१३ रोजी NSS कमिटी मिटींग प्राचार्यांसमवेत झाली व त्यामध्ये NSS प्रवेश प्रक्रिया, व वार्षिक कार्य नियोजन करण्यात आले.

२) दि. १/७/२०१३ ते १०/७/२०१३ अखेर एकूण २२३ विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतला. पैकी १०/०८/२०१३ अखेर पर्यंत नियमित उपस्थित असणाऱ्या २०० विद्यार्थ्यांचे प्रवेश कायम करण्यात आले.

३) दि. ७/७/१३ रोजी महाविद्यालय परिसर, गार्डन, झाडांची निगा, मशागत करून तण व प्लास्टीक निर्मूलन करणे इत्यादी कामे करण्यात आली.

४) दि. १२/७/२०१३ रोजी ग्रामपंचायत पलूस यांचे सहकार्याने पलूस मेन रोड वरती दोन्ही बाजूंनी वृक्षारोपणासाठी खड्डे काढणेचे काम करण्यात आले.

५) दि. १३/०७/२०१३ रोजी सर्व खड्ड्यांमध्ये माती व खते भरून वृक्षारोपन केले या प्रसंगी मा. बापूसाहेब येसुगडे, सरपंच, उपसरपंच, महाविद्यालयाचे प्राचार्य, प्रा. माळकर, प्रा. फाळके, प्रा. जाधव, मान्यवर व ग्रामस्थ उपस्थित होते.

६)आंतरराष्ट्रीय साक्षरता सप्ताह व जागतिक लोकसंख्या दिनाच्या निमित्ताने सर्व स्वयंसेवकांना मार्गदर्शन करून ग्रामीण भागामध्ये प्रबोधन करण्यासाठी कार्यप्रवण केले.

७) दि. १७ व १८ जुलै २०१३ रोजी शतकोटी वृक्ष लागवड योजनेमध्ये स्वयंसेवकांनी सहभाग घेऊन वृक्षारोपन केले त्याचप्रमाणे महाविद्यालयाच्या परिसरामध्ये २५० वृक्षांची लागवड करण्यात आली.

८) दि. २१/७/२०१३ रोजी पर्यावरण संवर्धनाचे महत्त्व समजावून देवून महाविद्यालयाच्या परिसरातील झाडांना आळे करणे, तण काढणे, पाणी घालणे इत्यादी कामे करण्यात आली.

९) दि. २६/०७/२०१३ रोजी एन.एस्.एस्. कमिटीची मिटींग घेवून अनियमित स्वयंसेवकांचे प्रवेश रद्द करणेबाबत कार्यवाही केली.

१०) दि. ३०/७/२०१३ रोजी पाच स्वयंसेवकांची निवड करून त्यांना शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर येथे सात दिवसीय निवासी शिबीरासाठी पाठवण्यात आले. त्यांनी शिबीर यशस्वीपणे पूर्ण केले.

११) दि. ३/८/२०१३ रोजी बालविकास मंदीर, ल.कि.विद्यामंदीर मैदान व परिसरामध्ये स्वच्छता अभियान राबविणेत आले. नविन इमारत परिसराची स्वच्छता करून झाडांची मशागत केली.

१२) दि. ६/८/२०१३ रोजी शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर येथे कार्य आढावा मिटींगसाठी उपस्थित होतो.

१३) दि. १४/८/२०१३ रोजी ल.कि.विद्यामंदिर पलूस येथे मैदान व परिसराची स्वच्छता करून स्वातंत्र्य दिन कार्यक्रमाची तयारी केली.

१४) दि. १५/८/२०१३ रोजी सर्व स्वयंसेवक स्वातंत्र्य दिनानिमित्त ध्वजवंदनासाठी उपस्थित होते. त्यानंतर प्रा. संतोष काळे यांचे प्रबोधनात्मक व्याख्यान आयोजित करण्यात आले. विषय – 'व्यक्तिमत्त्व विकास'

१५) दि. १८/८/२०१३ रोजी श्री खंडोबा मंदिर पलूस येथे स्वच्छता अभियान आयोजित करून वृक्षसंवर्धन विषयक कामे केली.

१६) दि. २३/८/२०३ रोजी एन.एस्.एस्. कमिटीची मिटींग घेवून सर्वानुमते श्री विक्रम जयसिंग जाधव या विद्यार्थ्याची एन्.एस्.एस्. प्रतिनिधी म्हणून निवड केली.

१७) दि. २३/८/२०१३ रोजी 'सद्भावना दिवस' निमित्ताने अंध-अपंग व मुकबधीर विद्यालय पलूस येथे सर्व स्वयंसेविकांच्या वतीने रक्षाबंधनाचा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला.

१८) दि. २८/८/२०१३ रोजी 'आंतरराष्ट्रीय साक्षरता दिवस' व आंतरराष्ट्रीय शांतता दिवस' त्याचप्रमाणे 'राष्ट्रीय सेवा दिवस' या निमित्ताने महाविद्यालयामध्ये घोषवाक्य स्पर्धा व निबंध स्पर्धा आयोजित करण्यात आली.

१९) प्रजासत्ताक दिन संचालनाच्या पूर्व निवड शिबीरासाठी दोन स्वयंसेवकांची निवड करून त्यांना निवड शिबीरासाठी शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर येथे पाठविण्यात आले. (दि. ७/९/२०१३)

२०) दि. ८/८/२०१३ रोजी एन.एस्.एस्. उद्घाटन सभारंभ मा. प्रा. श्रीधर साळुंखे यांचे उपस्थिती मध्ये संपन्न झाला. त्यांनी विद्यार्थ्यांना प्रबोधनात्मक मार्गदर्शन केले.

२१) दि. ५/९/२०१३ रोजी सर्व स्वयंसेवकांचे प्रवेशफॉर्म व फी जमा करण्यात आले.

२२) दि. १५/०९/२०१३ रोजी 'स्वच्छता जाणीव जागृती अभियान' सप्ताहाच्या निमित्ताने महाविद्यालयामध्ये स्वच्छता अभियान राबविणेत आले.

२३) दि. ७/०९/२०१३ रोजी प्रा. एस्.जी फाळके यांनी सर्व स्वयंसेवकांना विविध उपक्रमांविषयी मार्गदर्शन केले. उदा. पर्यावरण पूरक व प्रदूषण मुक्त गणेशोत्सव, अंधश्रद्धा निर्मूलन, राष्ट्रीय एकात्मता व संस्कृती संवर्धनात्मक सांस्कृतिक कार्यक्रम, उर्जाबचतीचे महत्त्व, मतदार नोंदणी अभियान, मतदान जनजागृती अभियान इत्यादी उपक्रम विविध गटांमध्ये राबविण्यास प्रबोधन करण्यात आले.

२४) दि. १/०९/२०१३ रोजी मतदार नोंदणी अभियानामध्ये सहभागी होण्याबाबत मार्गदर्शन केले.

२५) दि. २४/०९/२०१३ रोजी 'राष्ट्रीय सेवा योजना दिवस' निमित्ताने महाविद्यालय परिसरामध्ये श्रमदान आयोजित केले. त्याचप्रमाणे युवा महोत्सव आयोजनामध्ये सहाय्यक कामकाजासाठी सर्व स्वयंसेवकांनी सहभाग घेतला.

२६) दि. २१/०९/२०१३ रोजी 'रस्ता सुरक्षा सप्ताह' निमित्ताने सर्व विद्यार्थ्यांना वाहन चालक परवाना काढणे बाबत मार्गदर्शन केले त्याचप्रमाणे 'माझे मत-माझा हक्क' या अभियानाद्वारे मतदार नोंदणी अभियानात सहभागी होण्यासाठी प्रबोधन करण्यात आले.

२७) दि. ३०/०९/२०१३ ते ६/१०/२०१३ या कालावधीत शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर येथे ४ विद्यार्थी व ३ विद्यार्थीनींना निवासी शिबीरासाठी पाठविण्यात आले.

२८) दि. ३/१०/२०१३ रोजी शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर येथे कार्यक्रम अधिकाऱ्यांच्या मिटींग साठी प्रा. डॉ. संगिता पाटील उपस्थित होत्या.

२९) दि. १४/१०/२०१३ रोजी 'महात्मा गांधी' जयंती निमित्ताने महाविद्यालयामध्ये रक्तदान शिबीर आयोजित करण्यात आले. वसंतदादा पाटील शासकीय रक्तपेढीच्या सहकार्याने शिबीरामध्ये ५५ रक्त दात्यांनी सहभाग घेतला.

३०) २०/१०/२०१३ रोजी महाविद्यालयामध्ये श्रमदान

आयोजित करण्यात आले.

३१) २२/११/२०१३ रोजी एन्.एस.एस. कमिटीची मिटींग 'विशेष श्रमसंस्कार शिबीर' आयोजना संदर्भात झाली. शिबीराच्या आयोजनासाठी ग्रामपंचायत घोगाव येथे भेट दिली व नियोजन केले.

३२) ७/१२/१३ रोजी सर्व स्वयंसेवकांची मिटींग आयोजित केली व शिबीरामध्ये सहभागी होण्यासंदर्भात मार्गदर्शन व प्रबोधन करण्यात आले.

३३) १४/१२/१३ रोजी 'विशेष श्रमसंस्कार शिबीरासाठी' १०० स्वयंसेवकांची निवड करण्यात आली व त्यांना सूचना दिल्या त्याचप्रमाणे त्यांचे हमीपत्र घेण्यात आले.

३४) २४/१२/१३ रोजी सर्व निवड झालेल्या स्वयंसेवकांचे प्रबोधन करण्यात आले व त्यांना सूचना दिल्या.

३५) 'विशेष श्रमसंस्कार शिबीर' घोगाव येथे शनिवार दि. २८/१२/१३ ते शुक्रवार दि. ३/१/१४ या कालावधीत संपन्न झाले. त्यामध्ये 'आता जागे होऊया' ग्रामिण विकासामध्ये युवकांची भूमिका, विधी साक्षरता, ग्राहक संरक्षण, अंधश्रद्धा निर्मुलन, महिला व बालआरोग्य, नेत्रचिकीत्सा शिबीर, लघुद्योग भेट, वृक्षलागवड, वृक्ष संवर्धन, ग्रामस्वच्छता, लेकलाडकी अभियान, मतदान जनजागृती अभियान, इ विविध विषयांवरती व्याख्याने आयोजित करून उपक्रम यशस्वीपणे राबविले.

३६) मा. जिल्हाधिकारी सांगली यांचे आदेशानुसार दि. २३/०१/२०१४ रोजी मतदार जागृती अभियान (स्वीप-१) व मतदार नोंदणी अभियान निमित्त पलूस गावाध्ये सायकल फेरीचे आयोजन करण्यात आले.

३७) दि. ६/०१/२०१४ ते १२/०१/२०१४ या कालावधीत अहमदनगर कॉलेज अहमदनगर येथे कार्यक्रम अधिकारी डॉ. सौ. एस.एस्.पाटील यांनी एन.एस्.एस्. ओरिएंटेशन कोर्स पूर्ण केला.

३८) दि. २५/०१/२०१४ रोजी प्रजासत्ताक दिन पूर्व तयारीसाठी ल. कि. विद्यामंदीर पलूस मैदानावरती व परिसरात स्वच्छता केली व कार्यक्रमाच्या पूर्व तयारीसाठी सहभाग.

३९) दि. २५/१/२०१४ ते ३१/०१/२०१४ या कालावधीत अहमदनगर कॉलेज अहमदनगर येथे कार्यक्रम अधिकारी प्रा. एस.जी. फाळके व प्रा. आर.बी. जाधव यांनी एन.एस्.एस्. ओरिएंटेशन कोर्स पूर्ण केला.

४०) दि. २६/०१/२०१४ रोजी प्रजासत्ताक दिन समारंभासाठी सर्व स्वयंसेवकांनी सहभाग घेतला व त्यानंतर स्वयंसेवकांचे चर्चासत्र संवाद व मार्गदर्शन केले.

४१) दि. ११/२/२०१४ रोजी जिल्हाधिकारी कार्यालय सांगली येथे मतदार नोंदणी अभियान मिटींगसाठी उपस्थित होतो.

४२) दि. २०/२/२०१४ रोजी शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर येथे राष्ट्रीय युवा धोरण व राजीवगांधी खेळ अभियान चर्चासत्रासाठी सहभाग ६ स्वयंसेवक व कार्यक्रम अधिकारी प्रा. फाळके एस.जी. यांनी सहभाग घेतला.

४३) दि. १६/२/२०१४ मतदार नोंदणी अभियान विषयी मार्गदर्शन महाविद्यालयातील १८ वर्षे पूर्ण झालेल्या पात्र विद्यार्थ्यांची नोंदणी केली.

४४) दि. २३/२/२०१४ रोजी सर्व स्वयंसेवकांची कार्य आढावा बैठक चर्चा व परिसंवाद आयोजन केले व समारोप केला.

प्रा.एस्.जी.फाळके, डॉ.सौ. संगिता पाटील

कार्यक्रम अधिकारी

एन.सी.सी. विभाग

महाविद्यालयामध्ये ५३ कॅडेट्सचे एन.सी.सी. युनीट कार्यरत असून ते १६ महाराष्ट्र बटालीयन एन.सी.सी. सांगली यांचेशी संलग्न आहे. सन २०१३-१४ या वर्षातील अहवाल खालीलप्रमाणे -

१) परीक्षा निकाल :-

सन २०१२-१३ या वर्षामध्ये झालेल्या 'बी' सर्टीफिकेट परीक्षेचा निकाल ९४% आहे. तसेच 'सी' सर्टीफीकेट परीक्षेचा निकाल १००% आहे.

२) एन.सी.सी. प्रशिक्षण :-

प्रत्येक सोमवार व मंगळवार दु. १२.०० ते २.०० या वेळेत महाविद्यालयामध्ये नियमितपणे एन.सी.सी. प्रशिक्षण सुरू होते.

३) सामाजिक कार्यामध्ये सहभाग :-

* दि. १७/०७/२०१३ व १८/०७/२०१३ रोजी पलूस

गावामध्ये वृक्षारोपण करणेत आले.

* दि. १४/१०/२०१३ रोजी महाविद्यालयामध्ये एन.एस.एस. व एन.सी.सी. विभागामार्फत रक्तदान शिबीर आयोजित करणेत आले होते.

* दि. २४/०९/२०१३ रोजी व २३/१२/२०१३ रोजी एन.सी.सी. मधील विद्यार्थ्यांनी महाविद्यालय परीसराची स्वच्छता केली.

४) विविध कॅम्पसाठी निवड व सहभाग :

* दि. १२ जून १३ ते २१ जून १३ या कालावधीमध्ये कोल्हापूर येथे झालेल्या TSC-I या कॅम्पमध्ये आपल्या महाविद्यालयातील ६ विद्यार्थ्यांची निवड व सहभाग

* दि. १०/०७/२०१३ ते १९/०७/२०१३ रोजी कोल्हापूर येथे झालेल्या TSC-II या कॅम्पमध्ये आपल्या महाविद्यालयातील ६ विद्यार्थ्यी सहभागी होते.

* दि. २३/०७/२०१३ ते ०१/०८/२०१३ रोजी कोल्हापूर येथे झालेल्या TSC-III या कॅम्पमध्ये आपल्या महाविद्यालयातील ०३ विद्यार्थ्यांची निवड व सहभाग.

* दि. ०४/८/२०१३ ते १३/००८/२०१३ रोजी कोल्हापूर येथे झालेल्या TSC-IV या कॅम्पमध्ये आपल्या महाविद्यालयातील ०२ विद्यार्थ्यांची ०२ विद्यार्थ्यांची निवड व सहभाग.

* कॅडेट नदाफ सैफअली आलम, हा आपल्या महाविद्यालयातील विद्यार्थी Pre-RDC कॅम्प औरंगाबाद येथे झालेल्या कॅम्प मध्ये (२३/१०/२०१३ ते ०१/११/२०१३) निवड व सहभाग. त्यापूर्वी त्याने कोल्हापूर येथे ०४ कॅम्प यशस्वीरित्या पूर्ण केले.

* दि. १६/११/१३ ते ३०/११/१३ या कालावधीमध्ये अहमदनगर येथे झालेल्या आर्मी अटॅचमेंट कॅम्पसाठी आपल्या महाविद्यालयातील ०२ विद्यार्थ्यांची निवड व सहभाग.

* दि.२०/११/२०१३ ते २९/११/२०१३ या कालावधीमध्ये गजापूर जवळ झालेल्या KBP या कॅम्पमध्ये आपल्या महाविद्यालयातील ०७ विद्यार्थी सहभागी.

* दि. १६/०१/१४ ते २५/०१/१४ या कालावधीमध्ये कोल्हापूर येथे झालेल्या CATC या कॅम्पमध्ये आपल्या महाविद्यालयातील ०५ विद्यार्थी सहभागी.

५) इतर विशेष

* दि. १२/०९/२०१३ रोजी 'कुंडल ते सागरेश्वर' क्षेत्र अभ्यासासाठी एक दिवसीय ट्रेकिंग यशस्वी दिला पूर्ण.

* दि. १५ ऑगस्ट व २६ जानेवारी हे राष्ट्रीय दिन साजरे केले.

– लेफ्ट. एस्. एम. कांबळे
एन्.सी.सी. ऑफीसर

सांस्कृतिक विभाग

विद्यार्थ्यांच्या कला गुणांना वाव मिळावा. त्यांचा सांस्कृतिक विकास घडवून यावा यासाठी महाविद्यालयाचे सांस्कृतिक विभागाकडून अनेक उपक्रम राबविले आहेत.

* दि. २६ जून २०१३ रोजी शाहू जयंती साजरी करणेत आली.

* दि. ०८ ऑगस्ट २०१३ रोजी क्रांतीदिनाबरोबरच नवीन विद्यार्थ्यांकरिता स्वागत समारंभ घेण्यात आला आहे.

* दि. १३ ऑगस्ट २०१३ रोजी पंडित विष्णू दिगंबर पलूसकर विद्यापीठ स्तरीय आंतरमहाविद्यालयीन वक्तृत्व स्पर्धा घेण्यात आल्या आहेत.

* दि. १५ ऑगस्ट २०१३ रोजी संयुक्त स्वातंत्र्यदिन साजरा करण्यात आला आहे.

* दि. २३ ऑगस्ट २०१३ रोजी महाविद्यालयाचा वर्धापन दिन साजरा करण्यात आला आहे. दिनांक ५ सप्टेंबर २०१३ रोजी शिक्षक दिन साजरा करण्यात आला आहे.

* दि. २५ सप्टेंबर २०१३ रोजी शिवाजी विद्यापीठाअंतर्गत जिल्हास्तरीय युवा महोत्सव आपल्या महाविद्यालयामध्ये घेण्यात आला. त्यामध्ये आपले महाविद्यालयातील वाद्यवृंद-द्वितीय क्रमांक, लघुनाटिका-तृतीय क्रमांक, लोककला-चतुर्थ क्रमांक प्राप्त झाला आहे.

* दि. १५ जानेवारी २०१४ रोजी युवा दिन साजरा करण्यात आला आहे.

* दि. २६ जानेवारी २०१४ रोजी प्रजासत्ताक दिन साजरा करण्यात आला आहे.

* दि. ५ फेब्रुवारी २०१४ रोजी वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ सुप्रसिद्ध शाहीर मा. श्री. कुंतीनाथ करके यांच्या प्रमुख उपस्थितीत पार पडला.

अविष्कार संशोधन स्पर्धा :

शिवाजी विद्यापीठ अंतर्गत सांगली विभागीय अविष्कार संशोधन स्पर्धा पद्मभूषण डॉ. वसंतदादा पाटील महाविद्यालय, तासगांव येथे पार पडल्या त्यामध्ये आपले महाविद्यालयातील विद्यार्थींनी यश प्राप्त केले आहे.

* **मानव्यशास्त्र विभाग** (प्रथम क्रमांक)

१) कुमार अवधूत मोहन जाधव (बी.ए. भाग-३)

२) कुमारी निकिता मदन कुलुमकर (बी.कॉम. भाग-१)

* **व्यवस्थापन विभाग** (तृतीय क्रमांक)

१) कु. अश्विनी विजय पाटील (बी.सी.ए. भाग-२)

२) कु. मोनिका कुमार देशमुख (बी.सी.ए. भाग-२)

* **कृषी विभाग**

१) कु. मिताली अधिकराव पाटील (बी.बी.ए. भाग-२)

२) कु. अनुजा माणिक घोरपडे (बी.बी.ए. भाग-२)

* **विज्ञान विभाग**

१) कु. सायली कुलकर्णी (बी.एस्सी. भाग-१)

२) कु. स्नेहल फाळके (बी.एस्सी. भाग-१)

तसेच विद्यापीठ स्तरीय अविष्कार स्पर्धेमध्ये मानव्यशास्त्र विभागामध्ये अवधूत मोहन जाधव (बी.ए.भाग-३) या विद्यार्थ्यांचा द्वितीय क्रमांक आला. व त्यांची दि. १५ जानेवारी २०१४ रोजी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ जळगाव येथे झालेल्या राज्यस्तरीय स्पर्धेसाठी निवड होवून सहभाग घेतला.

– डॉ. पी. एम्. पाटील

सहल विभाग

महाविद्यालयाच्यावतीने विद्यार्थ्याकरिता अभ्यासाबरोबर पर्यटनाची आवड निर्माण व्हावी व अभ्यास सहलीचा भाग म्हणून खालील सहलीचे आयोजन केले होते. या सहलीमध्ये विद्यार्थ्यांची उस्फूर्तपणे सहभाग घेतला आहे.

१) दि. १६ ते १८ जानेवरी २०१४ रोजी वनस्पतीशास्त्र व प्राणीशास्त्र विभागाची सहल राधानगरी, सावंतवाडी, अंबोली येथे जावून आली आहे.

२) दि. ३ ऑगस्ट २०१३ रोजी गोकूळ दूध उत्पादक संघ मर्या., गोकूळ शिरगांव येथे शैक्षणिक सहल गेली होती.

३) दि. ३० ऑक्टोबर २०१३ रोजी सीएमएस ॲकेडमी कात्रज येथे शैक्षणिक सहल गेली होती.

४) दि. ६ व ८ फेब्रुवारी २०१४ रोजी कोकण दर्शन सहलीचे आयोजन करण्यात आले होते.

– डॉ. एच्. बी. पाटील

प्रतिभा भित्तीपत्रक

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या सुप्त कलागुणांना वाव व उत्तेजन देण्यासाठी, त्यांच्यातील साहित्यिक अभिरुची वाढविण्यासाठी. त्यांना आपले विचार कल्पना व भावना मांडण्यास, त्यांच्या साहित्य लेखनास प्रसिद्धी देण्यासाठी महाविद्यालयात प्रतिभा भित्तीपत्रक विभाग कार्यरत आहे. सन २०१३-१४ या शैक्षणिक वर्षात विद्यार्थ्यांच्याकडून उपलब्ध झालेले लेखन साहित्य, हस्तचित्रे इत्यादींना प्रसिद्धी देण्यात आली.

– सौ. एस्. एन्. पोटफोडे

माहिला कल्याण समिती

या समितीच्यावतीने साडी डे, महाहादगा, आहार-विहार व आरोग्य या विषयावर व्याख्यान, रांगोळी स्पर्धा, मेहंदी स्पर्धा, केशरचना स्पर्धा, पाककला स्पर्धा इत्यादी कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते.

महिला दिनानिमित्त डॉ. सौ. सविता मोहिते यांचे मार्गदर्शन व परिसरातील उल्लेखनीय कार्य केलेल्या महिलांचा सत्कार आयोजित केला होता.

– सौ. एन्. एस्. पाटील

विद्यार्थी कल्याण समिती

१) जुलै २०१३ च्या तिसऱ्या आठवड्यात प्रथम वर्ष सर्व वर्गातील विद्यार्थ्यांचा स्वागत समारंभ घेण्यात आला. यावेळी प्रमुख पाहुणे म्हणून कला व वाणिज्य महाविद्यालय, सातारा येथील प्रा. श्रीधर साळुंखे हे उपस्थित होते. तर अध्यक्ष महाविद्यालयाचे प्राचार्य, डॉ. बी. एन्. पवार होते.

२) दि. २२ ऑगस्ट २०१३ रोजी महाविद्यालयाचा वर्धापन दिन साजरा करण्यात आला. प्रमुख पाहुणे म्हणून प्राचार्य डॉ. यशवंत पाटणे, सातारा हे उपस्थित होते. महाविद्यालयाच्या प्रगतीचा आढावा प्राचार्य डॉ. बी. एन्. पवार यांनी घेतला.

३) प्रथम सत्रातील सर्व विभागाच्या कार्यक्रमांना या

विभागामार्फत मदत करण्यात आली.

४) बुधवार दि. १५ जानेवारी २०१४ रोजी युवक जयंती निमित्त ॲड. उदय मोरे सेक्रेटरी, कृष्णा सहकारी साखर कारखाना लि. रेठरेब्रुदुक यांचे व्याख्यान पार पडले. त्यांनी तरूणांना यश निर्मितीचा संदेश दिला.

– प्रा. डॉ. संपतराव पार्लेकर

व्यावसायिक विभाग

शैक्षणिक वर्षे २०१३–१४ मध्ये व्यावसायिक अभ्यासक्रमाकडे एकूर ८ कमिटी तयार करण्यात आलेल्या आहेत व त्या कमिटीने केलेल्या कामांचा थोडक्यात तपशील खालीलप्रमाणे आहेत.

Seminars & Guest Lecture Committee

या वर्षीमध्ये एकूण ५ गेस्ट लेक्चर्स घेण्यात आले त्याची माहिती खालीलप्रमाणे –

१) दि. १९/०८/१३ रोजी श्री. महेश लकडे (IACM Institute Sangli) यांचे 'E-Commerce & Web designing' या विषयावरती लेक्चर्स घेतले.

२) दि. १७/९/१३ रोजी सौ. धनश्री सहस्त्रबुद्धे यांचे 'Unified Modeling Language' या विषयावरती लेक्चर्स घेतले. – (IMRD-Bharati Vi, Sangli)

३) दि. २१/०१/२०१३ रोजी श्री. एस्.बी. पवार यांचे Finanancial Mgt. या विषयावरती लेक्चर्स घेलते. (ASC College, Kasegaon)

४) दि. १५/०१/२०१४ रोजी डॉ. दौलतराव जहिर कॉलेज कराडच्या कु. निकिता शेट्टी यांचे 'Network Technology' लेक्चर्स घेतले.

५) दि. ३०/०१/२०१४ रोजी सायबर कॉलेज, कोल्हापूरचे श्री. अे. डी. शिंदेसर यांचे 'Software Project Mt. & Testing' या विषयावर लेक्चर्स झाले.

* **Cultural, Wallpaper & Magazine Committee** – या कमिटीने विद्यार्थ्यांचा अंतर्गत गुणांचा विकास होणेसाठी तसेच कलागुणांना संधी देण्यासाठी वेगवेगळ्या Activities राबविलेल्या आहेत.

१) दि. १०/८/१३ रोजी 'Wall Paper Presentation' घेतले.

२) दि. ५/९/१३ रोजी 'शिक्षक दिन' साजरा करणेत आला.

३) दि. ५/२/१४ च्या 'विविधगुणदर्शन कार्यक्रमामध्ये भाग घेण्यासाठी विद्यार्थ्यांना प्रोत्साहन दिले.

४) दि. २७/९, २७/१२ या दिवशी दुसऱ्या आणि तिसऱ्या 'Wall Paper Presentation' करणेत आले.

* **Study Tour & Industrial Visit Committee** या शैक्षणिक वर्षांमध्ये या कमिटीने Therotical Knowledge चा Practical मध्ये कसा वापर केला जातो याची माहिती होणेसाठी Industrial Visit करण्यात आलेल्या होत्या.

१) दि. ३/८/१३ रोजी गोकुळ दूध उत्पादक संघ मर्यादित, गोकुळ शिरगांव (कोल्हापुर) कंपनीत Visit केली होती. एकूण १०२ विद्यार्थी सहभागी होते.

२) दि. १७/१०/१३ रोजी 'CMC Academy, Katraj, Pune येथे Visit केली होती.

३) दि. ६/२ ते ८/२ या दरम्यान 'कोकण दर्शन' सर्व विद्यार्थी समावेशक Tour आयोजित केली होती. एकूण ४० विद्यार्थी –सहभागी होते. यामध्ये कोयना डॅम, डेरवण, गणपतीपुळे, कुनकेश्वर, मालवण, सिंधुदुर्ग, विजयदुर्ग या ठिकाणी भेट दिली होती.

* **Parent & Teachers Association** या कमिटीने विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीचा अहवाल पालकांना माहिती होणेसाठी तसेच विद्यार्थ्यांच्या काही अडचणी असतील तर त्याचे निराकरण करणेसाठी दि. २१/०८/२०१४ रोजी 'शिक्षक–पालक मेळावा' आयोजित केला जातो.

* **Examination & Evolution Committee** या कमिटीने विद्यार्थ्यांमध्ये गुणात्मक वाढीसाठी वेगवेगळ्या स्तरावर परिक्षा घेतल्या. प्रथम सत्रामध्ये एक Mid Term घेण्यात आली. ही परीक्षा दि. २१ ते २३ सप्टेंबर दरम्यान घेतल्या. तसेच Syllabus समाप्तीनंतर Prelim Exam घेण्यात आली.दुसऱ्या सत्रामध्ये एक Unit Test घेण्यात आली. व Mid Term Exam (30 Marks) ची घेण्यात आली. ज्या विद्यार्थ्यांची प्रगती समाधानकारक नाही अशा विद्यार्थ्यांच्या घरी माहिती देण्यात आली.

* **Library Committee** या कमिटीने बदलेल्या

Syllabus नुसार नविन पुस्तकांची यादी तयार करून श्री. माने सर (ग्रंथालय विभाग) यांचेकडे देऊन पुस्तक खरेदीसाठी Follow-up घेतला. तसेच सत्र परिक्षेच्या अगोदर Old Question Paper प्रत्येक क्लाससाठी उपलब्ध करून देण्यात आले. तसेच 'अभिनव पुस्तक योजना' अंतर्गत व्यावसायिक अभ्यासक्रमाकडील सर्व विद्यार्थ्यांना बारोकार्ड रहित एक ज्यादा पुस्तक उपलब्ध करून देण्यास मदत केली. तसेच ती पुस्तके जमा करणेसंबंधी (परिक्षा संपले नंतर) Follow Up घेतला जाणार आहे.

* **Attendence Committee** या कमिटीने प्रत्येक महिन्याच्या शेवटी Subject-wise Individual Attendance तयार करून Irregular Students शोधून काढून त्यांच्या पालकांना घरी पत्र पाठविली. त्यामुळे काही पालक पत्र मिळताच कॉलेजमध्ये येऊन आपल्या पाल्याचा गैरहजर रिपोर्ट व प्रगतीची माहिती घेतात.

* **Trainning & Placement Commitee** या कमिटीने 3rd year च्या सर्व विद्यार्थ्यांसाठी How to write application? या विषयी लेक्चर घेतले. तसेच १६ जानेवारी रोजी अगोदर विषय देऊन Group Discussion आयोजित केले होते. त्यामध्ये एकूण आठ ग्रुपनी भाग घेतला होता. How to face an Interview& it's prepration या विषयावरती कोरेकोट HR - Manager श्री. श्रीकांत चव्हाण यांचे दि. १/२/२०१४ रोजी Lecture आयोजित केले होते. 'Opporturities After Graduation' या विषयवरती श्री. मोकाशी डी. एस.यांचे दि. ३/२/१४ रोजी Lecture आयोजि केले होते. तसेच 3rd year च्या सर्व विद्यार्थ्यांची Resume (Curriculum Vital) Soft Copy मध्ये Collect केले आहेत.

C.O.C. - Tax Procedure

दि. १० सप्टेंबर २०१३ पासून सदर कोर्स सुरू झाला. या कोर्ससाठी Ad. Accoutancy & Advance Banking चे साधारणपणे ७६ विद्यार्थी व विद्यार्थीनी होत्या. या कोर्ससाठी तंज्ञ मार्गदर्शक म्हणून श्री माळीसाहेब Tax Consultant, श्री. डी. एस. जोशी Tax Advisor, प्रा. अमोल देवळे, प्रा. संदीप पाटील, श्री. आर.जी. गोरे, प्रा. प्रविण लुपणे, प्रा. ए. एस. पाटील व प्रा. आर.एस.साळुंखे इ. सहकारी प्राध्यापकांनी नियमित अध्यापनाचे कामकाज केले.

प्रा. अनिल पाटील (समन्वयक, सी.ओ.सी.)

अग्रणी महाविद्यालय योजना

शिवाजी विद्यापीठाने 'लीड कॉलेज योजना' अंतर्गत क्लस्टर ग्रुप तयार केले आहेत. सन २०१३-२०१४ या शैक्षणिक वर्षापासून महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. बी.एन. पवार यांच्या प्रयत्नातून ए. एस. सी. कॉलेज रामानंदनगर यांना पलूस कॉलेजसह एकूण नऊ कॉलेजचे 'नेतृत्व कॉलेज' म्हणून विद्यापीठाने मान्यता दिली आहे.

या योजनेअंतर्गत आपल्या महाविद्यालयास 'भारतीय रुपयाची घसरण – एक मिमांसा' या विषयावर एकदिवसीय कार्यशाळा आयोजित करण्यास मंजूरी दिल्याबद्दल मी सर्वप्रथम ए.एस.सी. कॉलेज रामानंदनगरचे आभार मानतो. कार्यशाळा शुक्रवार, दि. ०७/०२/२०१४ रोजी सांस्कृतिक हॉलमध्ये संपन्न झाली. कार्यशाळेसाठी बीजभाषण राज्यातील सुप्रसिद्ध अर्थतज्ज्ञ प्रा. डॉ. जे. एफ. पाटील यांनी केले. विषयतज्ज्ञ म्हणून प्रा.डॉ. राहुल म्होपरे, देवचंद कॉलेज, निपाणी यांनी मार्गदर्शन केले. स.१०.३० ते दु. १२ पर्यंत पहिले सत्र व नंतर दु. १२ ते १.३० या वेळेत दुसरे सत्र संपन्न झाले. याप्रसंगी विद्यार्थ्यांनी उपस्थित केलेल्या प्रश्नांना डॉ. जे. एफ. पाटील यांनी उत्तरे दिली. देशातील एक ज्वलंत प्रश्न चर्चेला घेतल्याबद्दल प्राचार्य डॉ. पवार यांनी समन्वयक प्रा. डॉ. माळकर यांचे अभिनंदन केले. या चर्चासत्रासाठी भिलवडी, कुंडल, वाळवा, आष्टा, बोरगांव येथील महाविद्यालयातील सुमारे ७५ विद्यार्थ्यांनी चर्चेत सहभाग घेवून शंका उपस्थित केल्या. अत्यंत शिस्तबद्धरितीने कार्यक्रम संपन्न झाला. या प्रसंगी महाविद्यालयातील प्रा. संतोष काळे, प्रा. ए.एस. पाटील, प्रा. जोशी, प्रा. एस. एम. कांबळे, प्रा. शेषभरे, प्रा. भाट, डॉ. पार्लेकर, शिक्षकेत्तर सेवक – देवकुळे, वायदंडे, सुतार, सदामते, चंद्रकांत पाटील व जयंतराव कदम, नितीन पाटील, संजय शिंदे, निवास शिंदे यांनी सहकार्य केले.

प्रा. डॉ. उल्हास माळकर (समन्वयक)

प्राध्यापकांचे उल्लेखनीय कार्य

● प्रा. डॉ. संपतराव पार्लेकर

* जून २०१३ मध्ये तिसऱ्या आठवड्यात आमणापूर येथे ज्ञानेश्वरी पारायण सोहळा या अखंड हरिनाम सप्ताहात प्रवचन दिले.

* दि. १२ ऑगस्ट २०१३ रोजी आर्टस् अॅण्ड कॉमर्स कॉलेज, नागठाणे, जि. सातारा येथे बी.ए. आवश्यक मराठी या विषयासाठी एक दिवसीय कार्यशाळेत प्रमुख मार्गदर्शन केले.

* दि. १५ ऑगस्ट २०१३ सांडगेवाडी येथे जेष्ठ नागरीक संघटना यांच्यासमोर व्याख्यान दिले.

* दि. २२ ऑगस्ट २०१३ रोजी कासेगांव येथे अखंड हरिनाम सप्ताहात 'तुका झालासे कळस' या विषयावर प्रवचन पार पडले.

* दि. ९/७/२०१३ रोजी पद्मभूषण, डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय, तासगांव येथे व्याख्याता पदासाठी निवड प्रक्रियेत विषयतज्ज्ञ म्हणून उपस्थिती.

* दि. २४ ऑगस्ट २०१३ राजर्षी शाहू महाविद्यालय, रुकडी येथे बी. ए. भाग १ ऐच्छिक मराठी हा विषयासाठी प्रशिक्षण शिबीरास प्रतिनिधी म्हणून उपस्थिती.

* निर्मिती विचार संघ, कोल्हापूर यांच्या राज्यस्तरीय चर्चासत्रात दि. ३० जुलै २०१३ रोजी 'प्रा.डॉ. बाबुराव गुरव यांचे लेखन' याविषयावर प्रमुख मार्गदर्शन म्हणून व्याख्यान दिले.

* देशभक्त आनंदराव बळवंतराव नाईक महाविद्यालय, चिखली येथे यशवंतराव चव्हाण साहित्य व राजकारण या विषयावरील राष्ट्रीय चर्चासत्रास दि. ४ व ५ आक्टोबर २०१३ रोजी उपस्थिती.

* दि. १५ ऑक्टोबर २०१३ रोजी सावळज (ता. तासगाव) येथे डॉ. किरणनाथ शिंदे लिखीत 'सावळजकरांचा तमाशा' या पुस्तकाच्या प्रकाशन समारंभ प्रसंगी प्रमुख वक्ते म्हणून उपस्थिती.

* दि. १७ नोहेंबर २०१३ रोजी यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, इस्लामपूर येथे 'अनुवादित साहित्य' या राष्ट्रीय चर्चासत्रात शोध निबंध वाचन केले.

* दि. २२ डिसेंबर २०१३ रोजी पठ्ठेबापूराव विद्यालय, रेठरेहरणाक्ष येथे 'पठ्ठे बापुराव पुण्यतिथी' निमित्त व्याख्यान संपन्न झाले.

* दि. २३ डिसेंबर २०१३ रोजी पी. डी. भोसले कॉलेज, कोरेगाव (सातारा) येथे लोकदैवतांचे सामाजिक व सांस्कृतिक अधिष्ठान या विषयावरील राष्ट्रीय चर्चा सत्रात निमंत्रित म्हणून 'विधिनाट्य व लोकदैवते' या विषयावर भाषण झाले.

* दि. ३० डिसेंबर २०१३ रोजी यशवंतराव मोहिते महाविद्यालय, पुणे येथे 'अनुवाद : सिद्धांत व उपयोजन' या विषयावरील राष्ट्रीय चर्चासत्रात निमंत्रित व्याख्याते म्हणून उपस्थिती.

* दि. २० जानेवारी २०१४ रोजी मराठी विभाग, शिवाजी विद्यापीठ – कोल्हापूर येथे 'पीएच्.डी., एम्.फील' कार्यशाळेस उपस्थिती.

* दि. ३१ जानेवारी २०१४ रोजी यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, इस्लामपूर येथे अग्रणी महाविद्यालय अंतर्गत कार्यशाळेत 'जाहिरात लेखन कौशल्य' या विषयावर विषय तज्ज्ञ म्हणून मार्गदर्शन केले.

* दूरशिक्षण केंद्र, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर येथे बी.ए. भाग २ या वर्गासाठी नवीन अभ्यासक्रम साहित्य निर्मिती कार्यशाळेस दि. २१ फेब्रुवारी २०१४ रोजी उपस्थिती व घटक लेखन पूर्ण.

* दि. १५ व १६ मार्च २०१४ रोजी विठ्ठलराव शिंदे कला महाविद्यालय, टेभुर्णी येथे 'कादंबरी लेखन' कार्यशाळेस उपस्थिती.

● प्रा. सौ. एस्. पी. वाघ

* दि. १८ ऑगस्ट २०१३ रोजी लाल बहादूरशास्त्री महाविद्यालय, सातारा येथे एक दिवसीय कार्यशाळा सहभाग.

* हिंदी विभाग शिवाजी विश्वविद्यालय कोल्हापूर येथे आंतरराष्ट्रीय हिंदी संगोष्ठीमध्ये पेपर प्रसिद्ध (दि.२२ तथा २३ डिसेंबर २०१३)

* मिरज महाविद्यालय मिरज येथे राष्ट्रीय संगोष्ठीमध्ये पेपर वाचन.

* कन्या महाविद्यालय मिरज व महाराष्ट्र राज्य हिंदी परिषद यांचे संयुक्त विद्यमाने आयोजित संगोष्ठीमध्ये सहभाग (दि. २३,२४ डिसेंबर २०१३)

* न्यू आर्टस्, कॉमर्स अण्ड सायन्स कॉलेज शेवगांव जि. अहमदनगर येथे आंतरराष्ट्रीय संगोष्ठीमध्ये पेपर प्रसिद्ध. (दि. २७, २८ डिसेंबर २०१३)

* शिवाजी विद्यापीठ शिक्षक संघ (सुटा) आयोजित राष्ट्रीय सेमीनारमध्ये सहभाग (दि. ६ आक्टो. २०१३)

* श्रीमती मयुबाई गरवारे कन्या महाविद्यालय, सांगली येथे राज्यस्तरीय कार्यशाळेमध्ये पेपर वाचन.

● प्रा. एस्. एम्. कांबळे

* दि. १७/०७/१३ व १८/०७/१३ रोजी पलूस गावामध्ये एन. सी. सी. व एन. एस्. एस् मधील विद्यार्थ्यासह श्रमदान व वृक्षारोपण.

* दि. १३/०८/२०१३ रोजी व्ही.सी. कॉलेज कराड येथे बी.ए.भाग १ भूगोल विषयाच्या सुधारित अभ्यासक्रमावरील कार्यशाळेमध्ये सक्रीय सहभाग.

* दि. १२/०९/१३ रोजी 'कुंडल- ते सागरेश्वर' एक दिवसीय ट्रेकिंग ३० विद्यार्थ्यासह यशस्वीरित्या पूर्ण

* दि. २०/०९/१३ ते २१/०९/१३ रोजी एल्फीस्टन कॉलेज मुंबई येथे राष्ट्रीय परिषदेमध्ये संशोधन पेपर सादर

* दि. ०३/१०/१३ रोजी आष्टा येथे एन.सी.सी. एक दिवसीय चर्चासत्रामध्ये सहभाग

* दि. १४/१०/१३ रोजी महाविद्यालयात रक्तदान शिबीराचे आयोजन.

* दि. १० ते ०५/०२/१३ या कालावधीमध्ये नैनीताल युनिव्हर्सीटी नैनीताल, अलमोरा, उत्तराखंड येथे रिफ्रेशर कोर्स यशस्वीरित्या पूर्ण.

* दि. ३०/११/१३ रोजी अलमोरा उत्तराखंड येथे राष्ट्रीय परिषदेमध्ये संशोधन पेपर सादर.

* दि. २७/१२/१३ रोजी, १६ महा. बरालीयन सांगली येथे ए.डी.जी. सेनगुप्ता, महाराष्ट्र यांचे समवेत झालेल्या चर्चासत्रात सक्रिय सहभाग

* दि. ०६/०२/१४ रोजी कडेगांव येथे झालेल्या राष्ट्रीय परिषदेमध्ये संशोधन पेपर सादर

* दि. ०७/०२/१३ रोजी कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय पलूस येथे आयोजित केलेल्या 'भारतीय रूपयाची घसरण' या विषयावरील कार्यशाळेमध्ये सहभाग.

● Dr. Suresh M. Kumbhar

* University Grants Commission,New Delhi Sanctioned (Rs. 12,30,800/-)
Major Research Project entitled Estimation of Age and Longevity of Representative Vertebrate Species by Skeletochronology is ongoimg.

* Organized One day Workshop on How to Preparation for Competitive Examinations for CECGC students of Arts, Commerce and Science College Palus,on 6th September, 2013.

* Worked as Taluka Level Science Exhibition Selection Committee Member, at Sangli District, Z.P. High School at Chinchani on 14th December, 2014

* Presented Research paper in UGC sponsored National Conference on FCBS-2013 organized by the Department of Chemistry and Zoology PDVP College Tasgaon on 23-24th september, 2013

* Presented Research paper in UGC sponsored National Conference on Recent trends in Life Sciences with reference to Biotechnology and applied Zoology organised by the Department of Zoology Y.C College Karad on 27-28th september, 2013

* Presented Research paper in the UGC/DST/CSIR sponsored Three days International Conference on ICBEI-2013 organised by department of Zoology, Shivaji University, Kolhapur on 19 & 21 December,2013
Research Publications

* Suresh M Kumbar and Swapnali B. Lad 2014 Status, threats and conservation of freshwater catfish fauna of the Krishana River Basin in the Sangli district Maharashtra Jouranal of Threatened Taxa, 6 (1): 5362-5367.
Kumbar S. M. and A. B. Ghadage 2014 preliminary study of avian fauna of the Krishan River Basin Sangli district, Western Maharashtra India, Journal of Environmental Biology (Accepted)

* Swapnali B. Lad and Suresh M Kumbar 2014 Health status of Elderly People of Palus Tahsil, Sangli District Maharashtra, Indian Journal of Gerontology (Accepted).

- **R. S. Salunkhe**

✻ Paper Published in "Counter- View -A Peer Reviewed Multi-Disciplinary International Research Journal" Vol.2 Issue 2 June 2013 ISSN 2277-775X Page No.85-88 named, "Reverse Innovation: Paves A Way Towards Development"

✻ Paper Published on 'Local Body Tax (LBT): Conception-Misconception in Global Journal of Management Application Volume III No. (2) April-June, 2013 ISSN 2249-345X Page No. 74-77

✻ Presented paper on 'A Study of Problems and Measures of Marketing Agricultural Commodities in Maharashtra in the UGC Sponsored National conference held at Ganpatrao Arwade College of Commerce, Sangli on 7th Sept 2013

✻ Organised District level Youth Festival Shivaji University, Kolhapur as a member of organizing Committee and financial committee on 26th Sept 2013

✻ Presented paper on 'A Study of Features and Benefits of Telemarketing Services i n India in the UGC Sponsored National conference held at Ganpatrao Arwade College of Commerce, Sangli on 28th Sept 2013

✻ Paper Published in " International Journal of Research in Commerce, Economics & Management"- A Monthly Double- Blind Peer Reviewed(Refereed/Juried)Open Access International e-Journal-Included in the International Serial Directories volume No.3 (2013) Issue No.09 (September) ISSN 2231-4245 Page No. 62-64 named, "A Study of Problems and Measures of Economies Of Onion in Maharashtra"

✻ Presented Paper on 'A Study of Impact of LPG on Indian agriculture in the UGC sponsored Two Day National Seminar held at Bhogawati Mahavidyala, Kurukali Kolhapur on 3rd and 4th Oct 2013

✻ Paper Presented in, International Seminar On "Paradigm Shift in Management Principles: The winning Edge" Organised by Bharati Vidyapeeth IMED, Pune, Upali Mahanama and Associates Colombo, Sri Lanka, SUCOMATA and Dr. Venkat And Associates, New Delhi During 07-12 November 2013 At Colombo, Sri Lanka entitled, " Human Resource Projection in Selected Countries in the World".

✻ Published paper in national seminar proceeding ISSN 2230-7850 Impact factor 1.7604 (UIF) on Effective knowledge management in 21st century held at Balwant College vita on A study of framework for organizational knowledge measurement on 6.1.2014 to 7.1.2014

✻ Visited Organic farming field of Shri Suhas Patil at Audumbar Dist- Sangli on 9th January 2014

✻ Presented paper in National seminar held at Balwant College, Vita on Challenges and priorities for Indian agriculture on 12.1 & 13.1.2014

✻ Published paper in proceeding of 'global conference on corporate social responsibility' held at Yashwantrao Mohite College, Pune on A study of initiatives of corporate social responsibility in major companies in India on 14.2.2014.

Palus Shikshan Prasarak Mandal's

Arts,Commerce & Science College,Palus

Professional Course Teaching Staff 2013-14

Sr. No.	Name	Qualification	Subject
1	Mr.Prashant Vyankatesh Kulkarni	MCA	Computer Science
2	Mr.Amol Bhanudas Devale	M.C.M, M.C.A, M.Com, M.Phil	Computer Science
3	Mr.Dadaso Ganpati Abdar	M.B.A.	Management
4	Mr.Viraj Sarjerao Jadhav	M.A.	Economics
5	Mr.Pandurag Mohan More	MCA	Computer Science
6	Mr.Digvijay Suresh Mokashi	MCA	Computer Science
7	Mr.Sachin Baban Jadhav	MCA	Computer Science
8	Mr.Abhishek Ananda Arbune	MCA	Computer Science
9	Mr.Sandip Sambhaji patil	M.Sc.	Computer Science
10	Miss.Sujata K.Gondil	M.Com	Commerce
11	Miss.Avantika Ashok Jadhav	M.Sc.	Computer Science
12	Miss.Snehal Balasaheb Phadnaik	M.B.A.	Management
13	Miss.Akshara Abhijeet Pujari	M.Sc, B.Ed	Mathematics
14	Mr Vikas Ramchandra Arbune	B.Com	Clerk
15	Mr Amol Shivaji shinde	H.S.C.	Technician
16	Mr Vikas Sanjay Sangar	B.A.	Peon
17	Mr Navneet Baban Gaikwad	F.Y.B.A.	Peon

Local Selection Committee CHB Staff

Sr. No.	Name	Qualification	Subject
1	Mr. Sunil Ganesh Mahamuni	B.Sc.LL.B.	Business Law
2	Miss. Sunanda Tanaji Barge	M.A.	English
3	Miss. Seema Hanmant Patil	M.A.	English
4	Miss. Rohini Dhondiram Waghmare	M.A.Set	English
5	Mr. Sanjay Limbaji Rathod	M.A.Set	Hindi
6	Miss. Anuradha Bhagvan Patil	M.Sc.	Chemistry
7	Miss. Sheela Somshekhar Bendre	M.Sc.	Chemistry
8	Mr. Amol Vasant Patil	M.Sc.	Botony
9	Miss. Rupali Dadasaheb Patil	M.Sc.	Statistics
10	Mr. Vishwajit Vikas Kumbhar	M.Sc.	Statistics
11	Miss. Tejashri Kumar Phase	M.Sc.	Zoology
12	Miss Arti Arun Jadhav	M.Sc.	Botony
13	Miss. Aparna Raju Patil	M.Sc.	Physics
14	Miss. Swati Vijaykumar Kore	M.Sc.	Environmental Science